

Prac. Pomorz.
Biblioteka
Główna
UMK Toruń

09050 / 8

113 09050

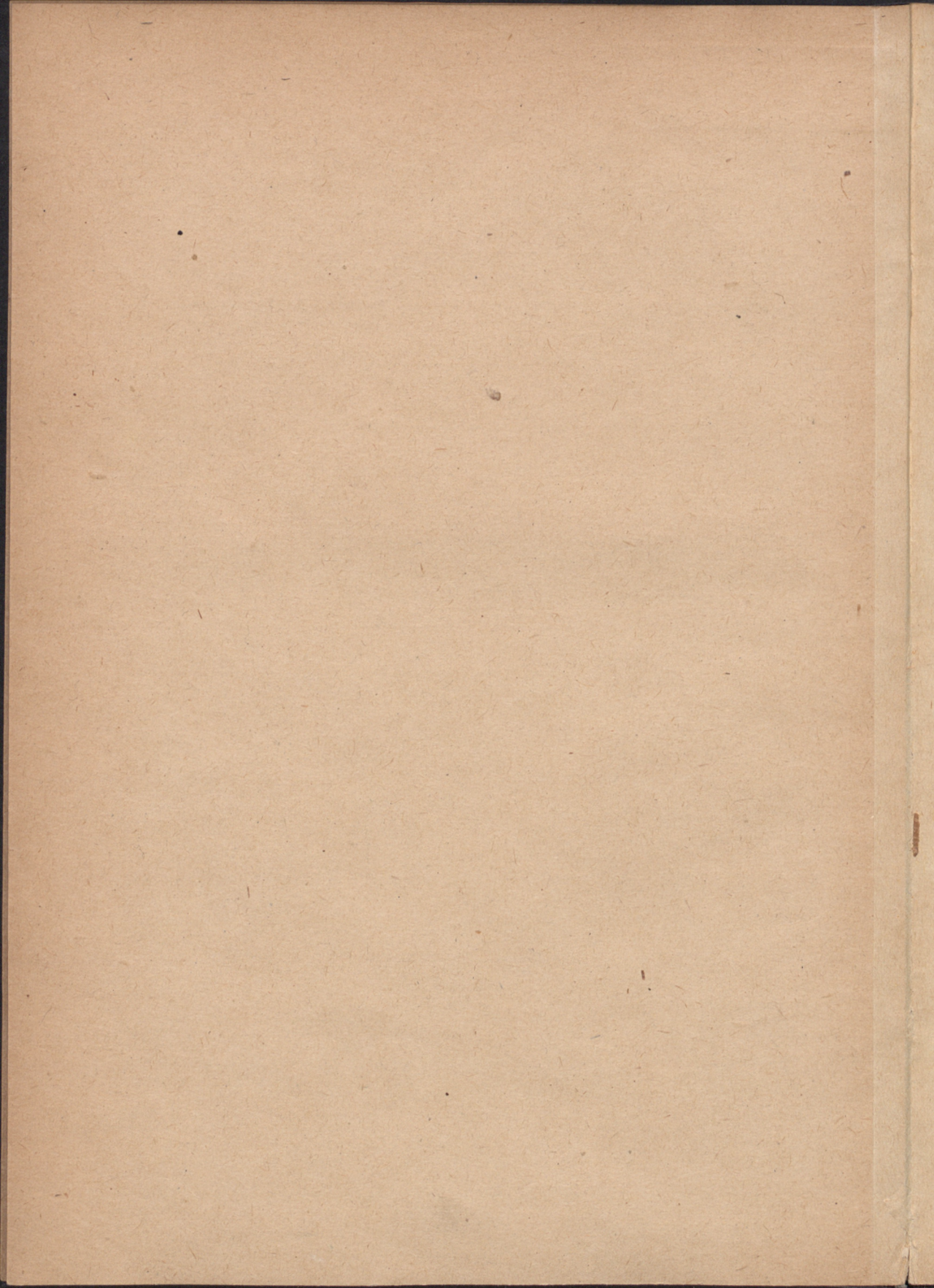
SPRAWOZDANIA TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU

8

zeszyt 1 — 4 ✓

1 I 1954 — 31 XII 1954

TORUŃ 1956



**SPRAWOZDANIA
TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU**

8

1 I 1954 — 31 XII 1954

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1911 - 1912

**SPRAWOZDANIA
TOWARZYSTWA NAUKOWEGO
W TORUNIU**

8

zeszyt 1 — 4
1 I 1954 — 31 XII 1954

TORUŃ 1956

0

Komitet redakcyjny

Przewodniczący:

Halina Turcka

Członkowie:

Tadeusz Czeżowski, Henryk Szarski

Redaktor Wydawniczy TNT:

Krzyszyna Swinarska

09050



Czyt. Pomoczn.

PANSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE — ŁÓDŹ 1956

Nakład 500 + 100 — Cena zł 14,50

Podp. do druku 12 XI 56

Ark. wyd. 7.25 Ark. druk. 7

Druk ukończono XI 56

Papier druk. sat. V kł. 70 g

Zamówienie 1289 — E/t. 7-30214

TORUŃSKIE ZARŁADY GRAFICZNE — TORUŃ, RABIAŃSKA 15/17

SPRAWOZDANIA

TOWARZYSTWA NAUKOWEGO

W TORUNIU

NR 8

1 I — 31 XII 1954

SPIS RZECZY

	str.
I DOROCZNE WALNE ZEBRANIE TOWARZYSTWA z dnia 19 lutego 1954 r.	
Przemówienie Prezesa Władysława Dziewulskiego	12
Sprawozdanie z czynności Towarzystwa za rok 1953	22
Bilans zamknięcia i Rachunek wyników na dzień 31 XII 1953	19
Protokół Komisji Rewizyjnej	19
Protokół dorocznego Walnego Zebrania	19
II. SKŁAD TOWARZYSTWA	
Zarząd	26
Komisja Rewizyjna	26
Spis członków Towarzystwa	26
Skład Wydziałów	33
III. MATERIAŁY BIO- I BIBLIOGRAFICZNE CZŁONKÓW WYDZIAŁÓW	
Wydział I:	
Żurowski Kazimierz	41
Wydział II:	
Hornung Zbigniew	42
IV. WSPOMNIENIA POŚMIERTNE	
Racięcka Maria	45

V. SPRAWOZDANIA Z POSIEDZEŃ

str.

WYDZIAŁ I

NAMYŚŁOWSKI <i>Wi.</i> , Pochodzenie szlachty chorwackiej	50
NAMYŚŁOWSKI <i>Wi.</i> , Dowód „clamor” w przypadku zgwałcenia kobiety	56
PAWŁOWSKI <i>Br.</i> , Protokoły Rady Stanu i Rady Ministrów Księstwa Warszawskiego	64
GUMOWSKI <i>M.</i> , Ruch numizmatyczny w Gdańsku w XVIII w.	66
WŁODARSKI <i>Br.</i> , Z dziejów rywalizacji Polski, Rusi i Zakonu Krzy- żackiego o ziemię Jadźwingów w połowie XIII w.	67
MIENICKI <i>R.</i> , Inwentarze biskupstwa chełmińskiego z XVII i XVIII w. tom II	70
GÓRSKI <i>KAROL.</i> , Polski podręcznik chronologii z 1748 r.	70
PISKORSKA <i>H.</i> , Archiwum Towarzystwa Naukowego w Toruniu	70
HEJNOSZ <i>W.</i> , Prof. E. Kucharski jako historyk (Próba charaktery- styki)	71
GÓRSKI <i>K.</i> , BISKUP <i>M.</i> , Akta Stanów Prus Królewskich, tom II (ref. K. Górski)	73
GUMOWSKI <i>M.</i> , Najstarsze pieczęcie miast polskich z XIII i XIV w. Posiedzenia Komisji Historycznej	73 74
Posiedzenia Komisji Prawniczej	74

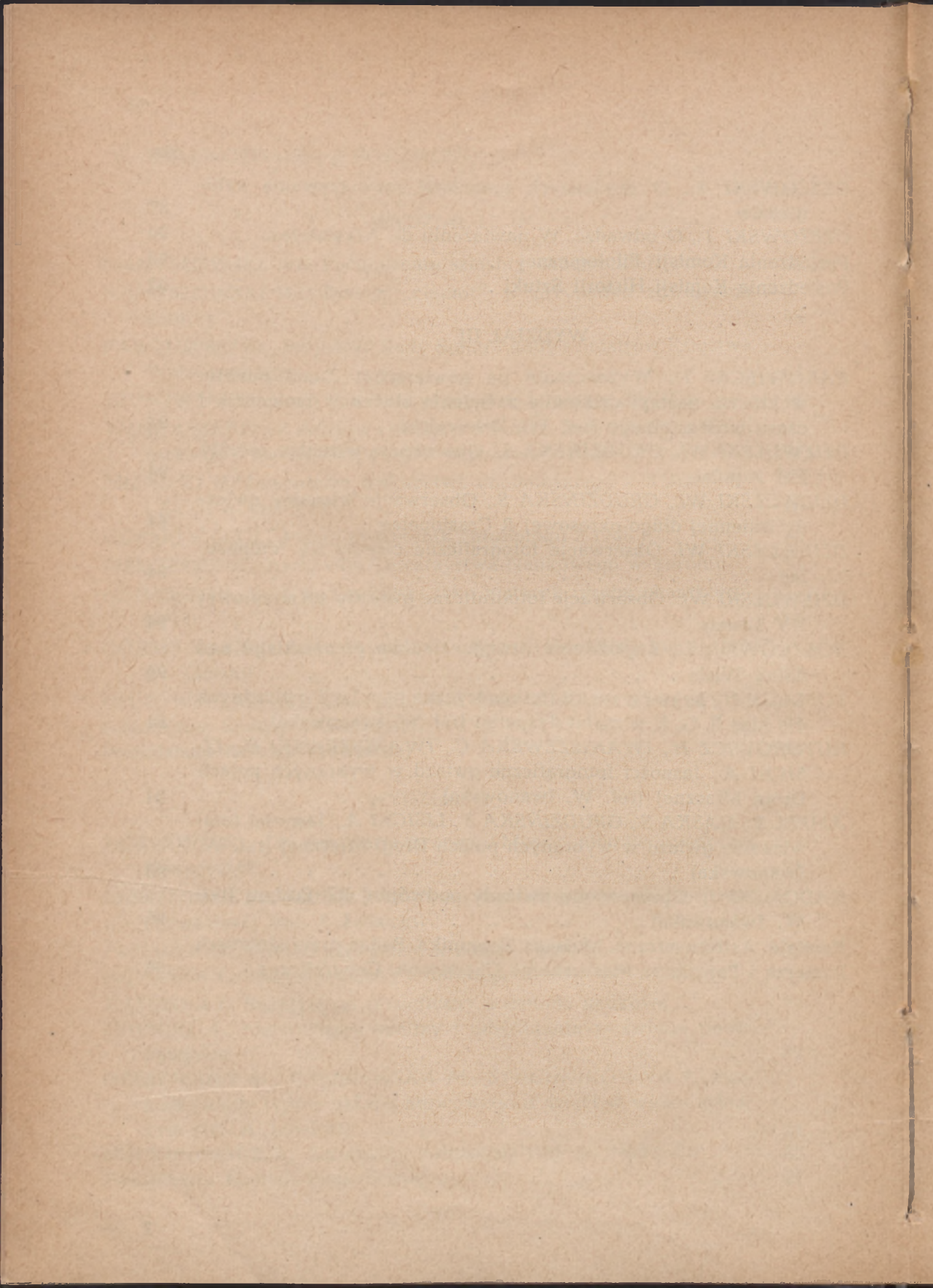
WYDZIAŁ II

HORNUNG <i>Zb.</i> , Czy Jan Maria zwany „il Mosca” albo Padovano był klasycystą?	74
GERSTMANN <i>St.</i> , Metoda rozmowy i wywiadu w psychologii wy- chowawczej (ref. A. Lewicki)	75
PREISNER <i>W.</i> , Dante i jego dzieła w Polsce, część II	79
DĄMBSKA <i>I.</i> , Podział logiczny a definicja	79
DĄMBSKA <i>I.</i> , Sceptycyzm filozoficzny a metoda naukowa	81
LEWICKI <i>A.</i> , Mechanizmy analizy i odróżniania w świetle nauki Pawłowa	82
GERSTMANN <i>St.</i> , ORLIKOWSKA <i>M.</i> , STACHNIKÓWNA <i>I.</i> , Roz- poznawanie typów układu nerwowego u dzieci w wieku szkol- nym (ref. A. Lewicki)	82
HUTNIKIEWICZ <i>A.</i> , Żeromski i naturalizm (ref. Br. Nadolski)	87
Posiedzenia Komisji Filozoficznej	87

CZEŻOWSKI T., O graficznych metodach rozwiązywania sylogizmów	87
CZEŻOWSKI T., O odwadze. W nawiązaniu do Arystotelesa	90
Posiedzenia Komisji Filologicznej	92
Posiedzenia Komisji Historii Sztuki	92

WYDZIAŁ III

RAKOWIECKI T., Wyznaczanie na powierzchni Ziemi punktu, w którym nastąpi całkowite zaćmienie słońca w momencie t czasu uniwersalnego (ref. Wł. Dziewulski)	93
DZIEWULSKI Wł., GRUDZIŃSKA S., Obserwacje wizualne cefeidy FM Aquilae	94
DZIEWULSKI Wł., GRUDZIŃSKA S., Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej długo-okresowej R Cassiopeiae	94
DZIEWULSKI Wł. Obserwacje fotograficzne cefeidy SV Vulpeculae	94
DZIEWULSKI Wł., Obserwacje fotograficzne gwiazdy zaćmieniowej UV Leonis	94
ROSZKÓWNA L., Zagadnienie zasięgu stadium pomorskiego nad dolną Wisłą	94
TOMASIK H., Kryteria spektrofotometryczne populacji gwiazdnych dla klas F, G, K w małej dyspersji (ref. W. Iwanowska)	94
HUTOROWICZ H., IWANISZEWSKA C., IWANISZEWSKI H., LISICKI A., Jasności fotograficzne gwiazd w wybranych polach Drogi Mlecznej (ref. W. Iwanowska)	94
AMPEL R., GAŚKA S., GRUDZIŃSKA S., LISICKI A., Jasności fotowizualne gwiazd w wybranych polach Drogi Mlecznej (ref. W. Iwanowska)	95
GADOMSKI J., Opracowanie gwiazdy podwójnej RZ Eridani (ref. W. Iwanowska)	95
Komisje: Astronomiczna, Muzeum Kopernika, Badań przyrodniczych Pomorza i Pojezierza Mazurskiego Chemiczna, Geograficzna	95



DOROCZNE WALNE ZEBRANIE TOWARZYSTWA

w dniu 19 lutego 1954 r.

Przemówienie Prezesa Towarzystwa
Władysława Dziewulskiego

Zaczynamy od karty żałobnej. W dniu 25 czerwca 1953 r. umarł w szpitalu poznańskim — po dokonanej operacji — prof. dr Władysław Gorczyński, członek Wydziału III, profesor meteorologii i klimatologii Uniwersytetu M. Kopernika. Dorobek Jego naukowy w ciągu przeszło 50-letniej pracy jest bardzo wielki, na co złożyły się wybitne zdolności i ogromna pracowitość. Zgon tego dzielnego pracownika nauki dotknął żywo mnie osobiście, gdyż był On jednym z moich najstarszych kolegów, jednocześnie bowiem rozpoczęliśmy studia na Wydziale Matematyczno-Fizycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Jako student Uniwersytetu podjął się pracy tzw. kandydackiej (co odpowiada dzisiejszej pracy magisterskiej) z dziedziny natężenia promieniowania słonecznego. Temu zagadnieniu pozostał wierny przez całe życie, badając przebieg natężenia promieniowania słonecznego, w licznych swych podróżach, w różnych warunkach, a więc w różnych szerokościach geograficznych zarówno na oceanach, jak i na lądach (od Sahary do okolic podbiegunowych). Toteż imię Jego zapisało się trwałymi zgłoskami w tej dziedzinie. Dodać jeszcze należy, że nie będąc zadowolony z dotychczasowych przyrządów służących do wymienionego celu, skonstruował nowy typ tzw. solarymetrów i solarygrafów, które odznaczają się większą precyzją. Była to jedna z dziedzin, którą interesował się Gorczyński. A przecież kilkadziesiąt prac poświęcił badaniom ściśle meteorologicznym i klimatologicznym. Spędzając lata II wojny w Stanach Zjednoczonych Ameryki wydał tam cenną książkę dającą obraz warunków klimatycznych w Ameryce, które porównał z warunkami klimatycznymi w Europie, ze szczególnym uwzględnieniem Polski.

W dniu 4 lutego 1954 r. zmarła nagle w Warszawie, dokąd wyjechała w celach naukowych, docent zoologii naszego Uniwersytetu dr Maria

Raciekka, członek Wydziału III naszego Towarzystwa. Przez szereg lat pracowała jako adiunkt w zakładzie zoologii, kierowanym przez prof. dr J. Prüffera. Działalność Jej była bardzo wartościowa, cechowało Ją gorące przywiązanie do spraw naukowych, odznaczała się ogromną pracowitością i sumiennością. Z wielkiego dorobku naukowego pozwolił sobie wysunąć jedną choćby pracę dotyczącą unerwienia chróścików; wykazała w niej wielkie walory naukowe. Dowiedziałem się, że w ostatnich czasach podjęła pracę zakrojoną na większą miarę i w celu skompletowania materiałów wyjechała do Warszawy, skąd już nie powróciła.

Składamy hołd gorącej pamięci naszym tak zasłużonym Zmarłym.

Od chwili otwarcia Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu Towarzystwo Naukowe zmieniło swój charakter, co jest rzeczą zrozumiałą wobec wielkiego napływu pracowników naukowych. Gdy jednak wzywamy się w dzieje Toruńskiego Towarzystwa Naukowego, z prawdziwym wzruszeniem i pietyzmem myślimy i mówimy o pracy naszych poprzedników, którzy z podziwu godnym wysiłkiem i poświęceniem kładli podwaliny pod rozwój Towarzystwa, którym tyle zawdzięczamy i którym przed kilku laty mieliśmy możność złożenia hołdu w 75 rocznicę powstania Towarzystwa Naukowego w Toruniu.

Zdajemy dzisiaj sprawę z rozwoju Towarzystwa. Pragnąłbym gorąco i szczerze dać wyraz naszej radości, że działalność naukowa rozwija się pomyślnie. Istotnie, jeżeli będziemy mówili o wewnętrznej stronie naszej pracy, to zaznacza się tu wyraźny postęp. Gorzej jednak przedstawia się strona zewnętrzna i to zjawisko musi hamować nasz entuzjazm. W roku 1953 Towarzystwo Naukowe wydało 105 arkuszy druku. Przyznajmy szczerze — niewiele. Jeżeli jednak dodamy, że w chwili obecnej znajduje się w druku i w korektach 180 arkuszy, to obraz pracy naszej przedstawia się zgoła inaczej. Ale w takim razie można sformułować zarzut: Zarząd Towarzystwa nie działa sprężysto, skoro dopuszcza do takich dysproporcji. Musimy więc podać jakieś wyjaśnienie. Ograniczę się do jednego zestawienia. Wiadomo, że nasze prace nieraz bardzo długo czekają na ocenę i zezwolenie na opublikowanie, a krótkie zestawienie liczbowe mówi nam, że w 1953 r. uzyskało prawo druku 21 prac, 15 spotkało się z odmową, natomiast 17 prac czeka na zatwierdzenie. Toteż zwracamy się z prośbą do Polskiej Akademii Nauk, by wejrzała w te sprawy i dopomogła nam w bardziej sprężystej działalności.

Ponieważ usłyszymy sprawozdanie Sekretarza Zarządu, nie będę wchodził w szczegóły, chciałbym jednak podkreślić cykl odczytów, jakie zorganizował Wydział I pod przewodnictwem prof. dr Karola Górskiego. Odczyty objęły historię miast pomorskich, a akcja ta znalazła silny oddźwięk, zrozumienie i zainteresowanie w społeczeństwie poszczególnych miast.

Jak wiadomo, w 1943 r. upłynęło 400 lat od śmierci Mikołaja Kopernika. W roku tym Polska nie mogła uczcić genialnego astronoma. Rząd Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalił przenieść obchody na 410 rocznicę, a więc na rok 1953. Obchody te objęły kraj cały, a Toruń, jako kolebka Kopernika, bardzo silnie zaakcentował swój pietyzm w stosunku do syna tej dzielnicy Polski. Towarzystwo Naukowe wraz z Uniwersytetem, któremu przypada zaszczyt noszenia imienia Mikołaja Kopernika, bardzo żywo zajęły się urządzeniem szeregu obchodów i uroczystości. A więc zarówno w dniu 19 lutego, rocznicy urodzin, z którą to rocznicą związane Walne Zebranie Towarzystwa Naukowego, jak i w dniu 24 maja, rocznicy śmierci, jeden z astronomów wygłosił przemówienie przed pomnikiem Kopernika. W dniu 30 maja odbyło się uroczyste posiedzenie Towarzystwa Naukowego, na którym Wł. Dziewulski i Br. Nadolski wygłosili odczyty. W dniach 27 i 28 czerwca odbyła się sesja naukowa, zorganizowana przez Rząd, który na obchodzie reprezentował Minister Szkolnictwa Wyższego, ob. A. Rapacki. W dniu 27 czerwca odbyło się posiedzenie ściśle naukowe z odczytami prof. prof. Dziewulskiego, Nadolskiego, Hoszowskiego i Torwirta, w dniu następnym, 28 czerwca, odbyła się popularna akademie, na której przemawiali Przedstawiciele Władz, Delegat Polskiej Akademii Nauk, prof. dr K. Kuratowski, oraz wygłosili odczyty Wł. Dziewulski i Br. Nadolski.

W dniu 19 lipca przybyli do Torunia zagraniczni goście, przedstawiciele organizacji Obrońców Pokoju. Przyjmował ich Uniwersytet, a Prezes Towarzystwa Naukowego powitał Ich nawiązując do roku poświęconego Kopernikowi.

Pragnę wspomnieć tu jeszcze o jednym fakcie, który pośrednio tylko wiąże się z działalnością Towarzystwa Naukowego. Dotyczy on chęci trwałego uczczenia Kopernika na terenie Torunia. W związku z tym powstała myśl, by w roku jubileuszowym rozbudować tę instytucję, która byłaby najbliższa myślom i uczuciom Kopernika, a mianowicie obserwatorium astronomiczne w Uniwersytecie Jego imienia. Zarówno J. M. Rektor Uniwersytetu prof. dr Antoni Basiński, jak i Zarząd Towarzystwa Naukowego żywo przejął się tą ideą. Członek Zarządu Towarzystwa prof. dr Rajmund Galon został powołany na przewodniczącego ogólnego komitetu toruńskiego, który miał za zadanie zająć się wszystkimi uroczystościami związanymi z uczczeniem pamięci Kopernika w Jego rodzinnym mieście. Zdajemy sobie wszyscy sprawę, ile energii włożył prof. Galon w tę pracę. Specjalnie jednak chciałbym podkreślić Jego zasługi w sprawie zdobycia funduszków na rozbudowę obserwatorium astronomicznego — tego najważniejszego sposobu uczczenia pamięci Kopernika. Jeżeli więc nawet nie udało się zrealizować tych zamierzeń w 1953 r., jak to było projektowane, to możemy mieć nadzieję, że rok

bieżący będzie pomyślniejszy. Jeżeli ziszczą się nasze nadzieje, to zarówno Uniwersytet, zwłaszcza zespół katedr astronomicznych, jak i Towarzystwo Naukowe będą miały wiele do zawdzięczenia energii i włożonej pracy prof. dr R. Galona.

Obecnie pragnę jeszcze złożyć serdeczne podziękowanie wszystkim członkom Zarządu za tak zgodną i harmonijną współpracę. W ciągu ostatniego roku zaszły pewne zmiany. Na wakujące stanowisko wiceprezesa Zarząd zaprosił prof. dr St. Hoszowskiego, natomiast ustąpił ze swego stanowiska przewodniczącego I Wydziału prof. dr L. Kolankowski. Pomimo próśb naszych, by rektor Kolankowski, którego wytrawny sąd i zdanie miały dla Zarządu wielkie znaczenie, pozostał na swym stanowisku, musieliśmy z żalem przyjąć rezygnację. Wydział I wybrał na przewodniczącego prof. dr Br. Włodarskiego, który tym samym wszedł do Zarządu.

Jeżeli podkreślam dodatnie strony naszej pracy wewnętrznej, to — rzecz prosta — wiele zawdzięczamy doskonałemu funkcjonowaniu naszego biura. Jego dyrektor, mgr K. Swinarska, zawsze w całym poświęceniu i energią zajmowała się sprawami Towarzystwa nie szczędząc nigdy swych sił. Również pragnę podziękować pozostałym pracownikom biura. pp. H. Jeśmanowej, M. Chełmickiej, H. Olszewskiej i Fr. Horyzię za ich pracę i pomoc.

Stosunki nasze z drukarniami, jak i w latach ubiegłych, są niezwykle poprawne, toteż składam podziękowanie zarówno kierownikom drukarni, jak i zecerom, którzy tak troskliwie dbają o nasze wydawnictwa.

SPRAWOZDANIE

Z DZIAŁALNOŚCI TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU

za rok 1953

Towarzystwo Naukowe w Toruniu liczyło z końcem okresu sprawozdawczego 106 członków, wśród nich 1 honorowego, 1 dożywotniego, 3 korespondentów i 101 zwyczajnych. Wydziały Towarzystwa miały łącznie 90 członków, a nadto ich Komisje 84 współpracowników. Stan ten był wynikiem zmian zaszłych w ciągu roku 1953, a mianowicie przybyło 6 członków zwyczajnych, a ubyło 4 — Wydziały zaś straciły 2 osoby; zaproszono natomiast 22 nowych członków.

Zarząd Towarzystwa miał skład następujący: prezes — Władysław Dziewulski, wiceprezes — Stanisław Hoszowski, sekretarz — Tadeusz Czeżowski, skarbnik — Stanisław Jaśkowski, członkowie: Ignacy Dziedzic, Rajmund Galon, Jan Zakrzewski; nadto wchodzi do Zarządu przewodniczący Wydziałów: I-go Ludwik Kolankowski (do 15. XII.),

następnie Bronisław Włodarski, II-go Stefan Srebrny i III-go Jan Prüffer. Członkami Komisji Rewizyjnej byli: Wojciech Hejnosz i Janina Hury-nowicz, ich zastępcy — Wilhelmina Iwanowska i Eugeniusz Słuszkiewicz. Zarząd odbył 9 posiedzeń poświęconych zagadnieniom związanym z kierunkiem prac Towarzystwa oraz sprawom bieżącym.

Wydział I — Nauk Historycznych, Prawniczych i Społecznych liczył z końcem roku 34 członków, mianowicie 19 miejscowych (w tym 14 czynnych) i 15 zamiejscowych. W ciągu roku przybył 1 członek czynny z kategorii członków miejscowych oraz 8 zamiejscowych. Przewodniczącym Wydziału był Ludwik Kolankowski (do 15 XII), a następnie Bronisław Włodarski, zastępcą przewodniczącego — Bronisław Pawłowski, sekretarzem — Leonid Żytkowicz. W obrębie Wydziału istniały 2 Komisje: Historyczna, do której należy 15 członków i 10 współpracowników pod przewodnictwem Karola Górskiego i Prawnicza złożona z 6 członków i 8 współpracowników pod przewodnictwem Michała Wyszyńskiego. Wydział odbył 10 posiedzeń naukowych, na których przedstawiono 10 prac, 2 sprawozdania naukowe i projekt wydawnictwa oraz 11 posiedzeń administracyjnych, w tym 2 zamknięte. Komisja Historyczna miała 3 posiedzenia z 3 referatami, Prawnicza była nieczynna.

Badania naukowe koncentrowały się przede wszystkim na historii regionu. I tak ukończono badania nad: Aktami Stanów Prus Królewskich z lat 1480/8 (Karol Górski i Marian Biskup), Inwentarzami dóbr biskupstwa chełmińskiego z 1646 i 1676 r. (Ryszard Mienicki), kontynuowano opracowywanie Inwentarzy starostw lęborskiego i bytowskiego z r. 1637 i Lustracji Prus Królewskich z 1565/67, 1765 (Gerard Labuda). Poza tym — zbierano dalej materiały o klęskach elementarnych w XV w. (Bronisław Włodarski). W oparciu zaś o specjalną subwencję Wydziału I PAN i kontynuowano badania nad: Aktami Stanów Prus Królewskich, Inwentarzami wiejskimi z XVI i XVII w. (Stanisław Hoszowski i Leonid Żytkowicz), a także zapoczątkowano opracowywanie Protokołów Rady Ministrów Księstwa Warszawskiego (Bronisław Pawłowski).

W związku z 500-letnią rocznicą odzyskania Pomorza w 1954 r. przygotowuje się sesję naukową, specjalny tom „Zapisek”, oraz inne publikacje.

W ramach akcji wydawniczej Wydział opublikował 5 prac o objętości 61 ark. druk., następnych 5 o ok. 116 ark. jest w druku, a 2 o ok. 30 ark. w opracowaniu redakcyjnym. Nadto w ocenie PAN znajduje się 8 prac oraz 13 artykułów do „Zapisek”. W wydawnictwach mikrofilmowych kontynuowano *Acta Conventus Prussiae Ducalis*, wydano lata 1662—1675 (8327 negatywów, 58289 pozytywów).

W zakresie akcji popularyzacyjno-naukowej zapoczątkowano w te-

renie cykl wykładów pt. Historia miast pomorskich. Cykl spotkał się z wielkim zainteresowaniem społeczeństwa. Akcja objęła 3 województwa i będzie kontynuowana w 1954 r. Towarzystwo w darze przesyła do Prezydiów MRN maszynopis historii danego miasta.

Pod opieką Wydziału znajdowały się 3 pracownice naukowe Towarzystwa: Mikrofilmowa, Etnograficzna i Źródłowa. Pracownia Mikrofilmowa wykazuje stały i znaczny wzrost produkcji. W roku 1953 rozszerzył się wybitnie zasięg jej prac dla toruńskiego ośrodka naukowego. Prócz własnego wydawnictwa Towarzystwa, wykonała ona na zamówienia specjalne 4.510 zdjęć oraz 1.036 odbitek fotokopii lub powiększeń. Pracownia Etnograficzna gromadziła materiały opisowe i ikonograficzne do osadnictwa i kultury materialnej ludu Pradoliny Wisły między Toruniem a Bydgoszczą. Pracownia Źródłowa intensywnie pomagała w pracach badawczych. Właśnie dzięki pomocy jej pracowników ukończono z nich 3 i można było przystąpić do prac wydawniczych również znacznie usprawnionych ich pracą. Badania nad dalszymi 6 tekstami zostały posunięte tak, że ukończenia ich należy się spodziewać w 1954 r.

Wydział II — Filologiczno-Filozoficzny powiększył liczbę swoich członków o 2 miejscowych i 1 zamiejscowego tak, że z końcem roku liczył ich 20: 15 członków miejscowych (w tym 6 czynnych) i 5 zamiejscowych. Przewodniczącym został od 29 stycznia Stefan Srebrny, zastępcą przewodniczącego — Konrad Górski, sekretarzem Tadeusz Czeżowski. Wydział posiada 2 komisje stałe. Komisja Filologiczna składa się 11 członków i 15 współpracowników: przewodniczącym od 29 stycznia jest Bronisław Nadolski, jego zastępcą Eugeniusz Słuszkiewicz, sekretarzem Stefan Hrabec. Komisja Filozoficzna liczy 11 członków i 7 współpracowników, a przewodniczy jej Henryk Elzenberg. W roku sprawozdawczym Wydział odbył 6 posiedzeń naukowych, na których przedstawiono 13 prac oraz 3 posiedzenia administracyjne (w tym 2 zamknięte). Komisja Filologiczna odbyła wspólnie z Tow. Literackim im. A. Mickiewicza Oddział w Toruniu 3 posiedzenia naukowe, Komisja Filozoficzna miała 2 posiedzenia wspólnie z Toruńskim Tow. Filozoficznym.

Z wydawnictw Wydziału w druku znajduje się 1 praca, w opracowaniu redakcyjnym 1, a w ocenie PAN — 3. Powstały 2 komisje redakcyjne, które opracowały wydawnictwa pamiątkowe poświęcone Tadeuszowi Makowieckiemu i Eugeniuszowi Kucharskiemu.

Badania naukowe prowadzone poprzednio w łonie Wydziału przeszły z powodów budżetowych do innych instytucji.

W ramach akcji popularyzacji wiedzy zapoczątkowano cykl wykładów obejmujący 12 prelekcji pt. Nauka Pawłowa i jej znaczenie dla wychowania. Zorganizowano go w Toruniu dla nauczycieli i cieszy się on stale wzrastającym powodzeniem.

Wydział III — Matematyczno-Przyrodniczy liczył członków miejscowych 21 (w tym 10 czynnych) oraz 15 zamiejscowych. W ciągu roku ubyło 2 członków czynnych, a przybyło: 1 miejscowy i 10 zamiejscowych z ośrodka gdańskiego. Przewodniczącym jest nadal Jan Prüffer, sekretarzem — Wilhelmina Iwanowska. Wydział odbył 2 posiedzenia naukowe, na których zreferowano 15 prac oraz 1 posiedzenie administracyjne zamknięte. W łonie Wydziału istnieje 7 komisji: 1) Komisja do badań przyrodniczych Pomorza i Pojezierza Mazurskiego pod przewodnictwem Jana Walasa liczy 12 członków, którzy kierują badaniami terenowymi pomocniczych sił naukowych i studentów zaawansowanych. 2) Komisja Muzeum im. Kopernika pod przewodnictwem Władysława Dziewulskiego liczy 3 członków i 1 współpracownika. Prowadzą oni poszukiwania archiwalne dla uzyskania nowych danych o życiu wielkiego astronoma i jego rodzinie w tutejszym archiwum. Stwierdzono bezspornie już, że dom, w którym urodził się Mikołaj Kopernik, znajdował się przy ul. Kopernika nr 17. 3) Komisji Astronomicznej złożonej z 2 członków i 5 współpracowników przewodniczy również Władysław Dziewulski. Na 8 posiedzeniach zreferowano 5 prac oraz omawiano prace wykonywane w Obserwatorium Astronomicznym w Piwnicach. 4) Komisja Geograficzna — przewodniczący Rajmund Galon, 2 członków i 7 współpracowników — kontynuowała opracowywanie monografii Ziemi Chełmińskiej. 5) Komisja do badania znużenia i zmęczenia pod przewodnictwem Janiny Hurynowicz i przy udziale 7 współpracowników miała 8 posiedzeń z 7 referatami cieszącymi się nieraz licznym udziałem gości. Komunikaty z prac zostały odesłane do Acta Physiologica. 6) Komisja Chemiczna liczy 21 współpracowników, przewodniczącym jej jest Antoni Basiński, jego zastępcą Witold Zacharewicz. Odbyła ona 5 zebrań wypełnionych dyskusją nad prowadzonymi pracami tak teoretycznymi jak i przemysłowo-naukowymi. Z regionu Pomorza kontynuowano dawniejsze i zapoczątkowano nowe badania. 7) Komisja do badań teorii pola w fizyce pod przewodnictwem Jerzego Rayskiego liczy 2 członków i 5 współpracowników; miała ona bardzo częste posiedzenia dyskusyjne. Dowodem jej aktywności jest ogłoszenie w 1953 r. 6 prac; dalsze znajdują się bądź w druku, bądź w opracowaniu. Międzywydziałowa Komisja kalendarza drzewnego, której przewodniczył Jan Zabłocki zawiesiła na razie swoją działalność z powodu braku funduszków.

Towarzystwo w roku sprawozdawczym mogło udzielić subwencji tylko na prace Komisji Muzeum im. Kopernika i Geograficznej.

W zakresie wydawnictw ogłoszono drukiem 8 prac o objętości 15 ark. druk.; dalsze 4 znajdują się w druku, a 4 w ocenie PAN. Zapoczątkowano wydanie Serii B (Chemia) w Studia.

Poza naukowymi posiedzeniami Wydziału i Komisji zorganizowało Towarzystwo następujące zebrania i odczyty:

Na dorocznym posiedzeniu publicznym 19 lutego 1953 r:

Władysław Czaplński (Wrocław): *U podstaw niepowodzeń polskiej polityki morskiej w czasach Rzplitej szlacheckiej.*

Na uroczystym zebraniu naukowym w ramach obchodu Roku Kopernikowskiego urządzonym łącznie przez Towarzystwo Naukowe i Uniwersytet Mikołaja Kopernika w dniach 30 maja i 27 czerwca 1953 r. przemawiali:

Antoni Basiński: *Zagajenie*

Władysław Dziewulski: *Mikołaj Kopernik — twórca nowożytnej astronomii.*

Bronisław Nadolski: *Rewolucyjne dzieło Kopernika i jego losy w Polsce.*

Stanisław Hoszowski: *Wkład Kopernika w postępową myśl ekonomiczną.*

Leonard Torwirt: *Zagadnienie autentyczności portretu Kopernika w Muzeum Pomorskim w Toruniu.*

Władysław Dziewulski: *Zakończenie.*

Na sesji naukowej w ramach Miesiąca Pogłębienia Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, urządzonej łącznie z Polskim Tow. Psychologicznym Oddział w Toruniu dnia 6 listopada 1953 r. wygłosili referaty:

Andrzej Lewicki: *Znaczenie nauki Pawłowa dla psychologii.*

Halina Turska: *Rozwój radzieckiego językoznawstwa.*

Witold Zacharewicz: *Rozwój chemii w Związku Radzieckim.*

Dnia 27 października 1953 r. wspólnie z Polskim Tow. Historycznym Oddział w Toruniu odczyt:

Mateusz Puciata: *Niektóre zagadnienia metodologiczne radzieckich badań historycznych.*

Ponadto w roku obchodu wielkich rocznic kulturalnych Towarzystwo zorganizowało następujące odczyty:

Dnia 7 grudnia 1953 r.:

Walerian Preisner: *François Rabelais*

Dnia 16 grudnia 1953 r.:

Adam Dygdała: *Jose Marti.*

oraz współorganizowało posiedzenie poświęcone twórczości zmarłego członka czynnego Wydziału III TNT, Władysława Gorczyńskiego.

W roku sprawozdawczym Towarzystwo opublikowało następujące wydawnictwa:

- 1) Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu, nr 5, 1 I 1951 — 31 XII 1951, s. 154.

- 2) Koranyi Karol i Koranyiowa Jadwiga — *Bibliografia historyczno-prawna za lata 1937—1947* (Roczniki TNT tom 55 z. 1, s. 254).
- 3) Głowacki Włodzimierz — *Pierwszy polski słownik farmaceutyczny i jego autor Paweł Guldeniusz* (Roczniki TNT tom 57, z. 1, s. 90).
- 4) Grudziński Tadeusz — *Bolesław Szczodry. Zarys dziejów panowania, część I* (Roczniki TNT tom 57 z. 2, s. 220).
- 5) Żytkowicz Leonid (Edytor) — *Inwentarz dóbr stołowych biskupstwa włocławskiego z r. 1582*, (Fontes tom 37 s. 394).
- 6) Górski Karol i Porębska Krystyna (Edytorzy) — *Acta Conventus Prussiae Ducalis z lat 1662—1675*, (Fontes series II: Rotuli Photographici, rotuli 149—195, imag. 8 327).
- 7) Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu, tom XXVIII z. 1—4, s. 264.
- 8) Iwanowska Wilhelmina, Tomasiak Halina i Łubieńska-Iwaniszewska Cecylia — 3 prace z astrofizyki, (Studia Soc. Scientiarum Torunensis Sectio A tom III nr 2, s. 36).
- 9) Olszewski Jan — *O elektrostatycznym działaniu neutronu z elektronem*, (Studia jw., Sectio A tom III nr 3, s. 22).
- 10) Rayski Jerzy — *Proste przykłady niestosowalności rachunku zaburzeń w kwantowej teorii pola. Uwagi o niezmienności elektromagnetycznej*, (Studia jw., Sectio A tom III nr 4, s. 20).
- 11) Dziewulski Władysław i Rakowiecki Tadeusz — 9 prac z astrofizyki, (Studia jw., Sectio A tom III nr 5, s. 44).
- 12) Tarwid Kazimierz — *Próba charakterystyki zespołu komarów Puszczy Kampinoskiej*, (Studia jw. Sectio E tom III nr 2, s. 30).
- 13) Szudarski Marian — *Wpływ różnobarwnego światła na stan fizjologiczny melanoforów u storni*, (Studia jw., Sectio E tom III nr 3, s. 10).
- 14) Galon Rajmund — *Morfologia doliny i zandru Brdy*, (Studia jw., Sectio C tom I nr 6, s. 58).
- 15) Churski Zygmunt — *Jezioro Mukrz i jego okolice pod względem hydrograficznym i geomorfologicznym*, (Studia jw., Supplementum V nr 1, s. 12).

oraz wydrukowano streszczenia obcojęzyczne do Księgi Pamiątkowej 75-lecia Towarzystwa Naukowego w Toruniu i Biuletyn informacyjny TNT.

Łącznie wydano w 1953 r. 16 pozycji o 1666 stronach, tj. 104 ark. druku, a 100,6 ark. wydawniczych oraz 18 672 zdjęć mikrofilmowych, w tym Landtags Acta 8 327. W druku bądź w opracowaniu redakcyjnym znajduje się 14 pozycji o objętości około 180 ark., w ocenie Polskiej Akademii Nauk 17 prac.



Z Polskiej Akademii Nauk na przesłanych 53 prac (w tym 16 w 1952 r.) Towarzystwo otrzymało zezwolenie na 21, odmowę na 15, a 17 czeka na ocenę.

Biblioteka Towarzystwa powiększyła się o 340 tytułów w 849 tomach. Szczegółowy stan księgozbioru z końcem 1953 r. wykazuje następujące pozycje: druki zwarte — 14 490 tytułów, 17 324 tomy, wydawnictwa ciągłe — 1 244 tytułów, 7 866 tomów, rękopisy — 356 tytułów, mapy, atlasy — 21 tytułów, ikonografia — 8 tek. Oprawiono 288 tomów.

Ze zbiorów muzealnych, znajdujących się jako depozyt w Muzeum Pomorskim zinwentaryzowano zbiory archeologiczne oraz ryciny.

Zakres wymiany objął 37 instytucji krajowych i 102 zagranicznych w 23 krajach. Oczekuje się odpowiedzi na wysłane propozycje od 33 instytucji. Zakres rozszerzył się o 23 instytucje zagraniczne.

B i u r o T o w a r z y s t w a zatrudnia tak samo jak w 1952 r. 7 stałych pracowników administracyjnych na tych samych stanowiskach. Pracownie naukowe zatrudniały 4 pracowników naukowych również bez zmian. Dziennik podawczy zawierał 1557 pozycji.

Towarzystwo analogicznie do lat ubiegłych brało czynny udział w życiu kulturalnym kraju i regionu.

(—) *Tadeusz Czeżowski*
Sekretarz

(—) *Władysław Dziewulski*
Prezes

PROTOKÓŁ KOMISJI REWIZYJNEJ

Komisja Rewizyjna Towarzystwa Naukowego w Toruniu w składzie prof. dr Janiny Hurynowicz i prof. dr Eugeniusza Słuszkiewicza, po zaznajomieniu się z zapisami dochodów i wydatków Towarzystwa za rok 1953, stwierdziła ich prawidłowość oraz celowość poczynionych wydatków.

Po zapoznaniu się z bilansem zamknięcia i rachunkiem wyników na dzień 31 grudnia 1953 r. Komisja Rewizyjna wnosi o udzielenie Zarządowi absolutorium z działalności w 1953 r.

Toruń, dnia 2 lutego 1954 r.

(—) J. Hurynowicz

(—) E. Słuszkiewicz

PROTOKÓŁ

Dorocznego Walnego Zebrania Towarzystwa Naukowego w Toruniu
dnia 19 lutego 1954 r. w Auli Collegium Maius Uniwersytetu
Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Obecni — według listy obecności.

Porządek obrad:

1. Zagajenie i wybór Prezydium Zebrania
2. Odczytanie protokołu zeszłorocznego Walnego Zebrania
3. Sprawozdanie Zarządu: a) Sekretarza, b) Skarbnika
4. Sprawozdanie Komisji Rewizyjnej
5. Wybory nowego Zarządu
6. Udzielenie Zarządowi pełnomocnictw w sprawach finansowych
7. Ogłoszenie nazwisk nowych członków Wydziałów

Ad. 1. Prezes Zarządu, prof. Dziewulski zagaja zebranie i poświęca słowa pamięci zmarłym członkom Towarzystwa: Władysławowi Gorczyńskiemu i Marii Racięckiej. — Pamięć Zmarłych uczczono przez powstanie. W dalszym ciągu Prezes zawiadamia o depeszach i pismach z życzeniami dla Towarzystwa i proponuje na przewodniczącego Zebrania prof. dr H. Elzenberga, a na sekretarza mgr Krystynę Swinarską.

Przyjęto jednomyślnie.

Ad. 2. Protokół Dorocznego Walnego Zebrania Towarzystwa z 19 lutego 1953 r.

Odczytano i przyjęto bez poprawek.

Ad. 3. Prezes Wł. Dziewulski przedstawia sprawozdanie ogólne z działalności Towarzystwa w r. 1953 r., a Skarbnik prof. St. Jaśkowski przedstawia zamknięcie kasowe i bilans za rok 1953.

Ad. 4. Prof. W. Iwanowska odczytuje protokół Komisji Rewizyjnej i stawia wnioski udzielenia absolutorium Zarządowi.

Sprawozdania ad. 3 i 4 przyjęto i udzielono absolutorium dla Zarządu z rachunków i czynności.

Ad. 5. Prof. A. Jabłoński proponuje nowy Zarząd w składzie:

prezes	— Wł. Dziewulski
wiceprezes	— St. Hoszowski
sekretarz	— T. Czeżowski

Członkowie Zarządu:

— I. Dziedzic
— R. Galon
— J. Zakrzewski

Komisja Rewizyjna:

— J. Hurynowicz
— Wł. Hejnosz
— W. Iwanowska
— E. Słuszkiewicz

Ad. 6. Prezes Wł. Dziewulski przedstawia wniosek udzielenia Zarządowi pełnomocnictw do zawierania umów i zaciągania zobowiązań do wysokości 50.000 zł. — Uchwalono jednomyślnie.

Ad. 7. Prezes Wł. Dziewulski przedstawia nazwiska nowych członków Wydziałów:

Na Wydziale I Nauk Historycznych, Prawniczych i Społecznych: członek miejscowy — dr Kazimierz Żurowski, zast. profesora UMK.

Na Wydziale II Filologiczno-Filozoficznym: członek miejscowy czynny — dr Zbigniew Hornung, prof. UMK, członek miejscowy — dr Andrzej Bukowski, zast. profesora UMK.

Na Wydziale III Matematyczno-Przyrodniczym: członkowie miejscowi czynni, — dr Józef Mikulski, prof. UMK, dr Jerzy Rayski, prof. UMK, dr Henryk Szarski, prof. UMK, dr Witold Zacharewicz, prof. UMK.

Na tym zebranie zakończono.

(—) K. Swinarska
Sekretarz Zebrania

(—) H. Elzenberg
Przewodniczący Zebrania

Tego samego dnia, bezpośrednio po zakończeniu obrad odbyło się o godz. 18,30 w obecności zaproszonych gości .

DOROCZNE POSIEDZENIE PUBLICZNE TOWARZYSTWA

na którym po krótkim przemówieniu Prezesa Towarzystwa, prof. dr Władysława Dziewulskiego, prof. dr Z b i g n i e w H o r n u n g, członek czynny Wydziału II wygłosił odczyt: *Kultura artystyczna Polskiego Renesansu.*

RACHUNEK

Towarzystwa Naukowego w Toruniu

WINIEN

Nr konta			
1)	9090	Koszt własny sprzed. wyd. powojennych	62.459,74
	9091	" " " " przedwojen	1.187,12
	9092	" " " " mikrofilm.	30.534,62
			<u>94.181,48</u>
Koszty administracyjne:			
2)	420/1	Pobory pracowników administrac.	61.261,05
	420/3	Honor. Sekretarza i Redakcji „Zapisek”	15.600,—
	427	Zakład Ubezpieczeń Społecznych	18.247,90
	430	Usługi obce	1.563,60
	440	Utrzymanie pracowni i biura	1.191,95
	450	Podatek obrotowy	952,58
	461	Delegacje służbowe	4.643,00
	4613	Doroczne Walne Zebranie	4.977,71
	4614	Reklama wydawnictw (Biuletyn)	1.698,60
	462	Opłaty telekomunikacyjne	3.751,10
	464	Materiały piśmienne	1.585,62
	468	Prace zleczone — buchalteria	6.800,—
	469	Wydatki różne	1.756,29
	4691	Prace zleczone	355,—
			<u>121.384,40</u>
3)	Koszty inne:		
	420/2	Pobory pracowników naukowych	28.818,89
	470	Remonty i naprawy	556,—
	204	Straty nadzwyczajne na wydawnictwach	21,16
	214	Nakłady lat ubiegłych	1.865,80
	281	Odczyty popularno-naukowe	8.717,68
	282	Nagrody	830,—
	283	Koszt własny egz. bezpłatnych	42.695,93
	284	Różnice remanentowe	9,71
	351	Przedmioty nietrwałe	611,88
			<u>84.127,05</u>
4)	280	Wyplacone subwencje	26.129,33
	280/1	Wyplac. subw. Wydz. I PAN	15.956,—
			<u>42.085,33</u>
		N a d w y ż k a	13.446,56
			<u>355.224,82</u>

(—) mgr K. Swinarska
Główny księgowy

(—) prof. dr St. Jaśkowski
Skarbnik

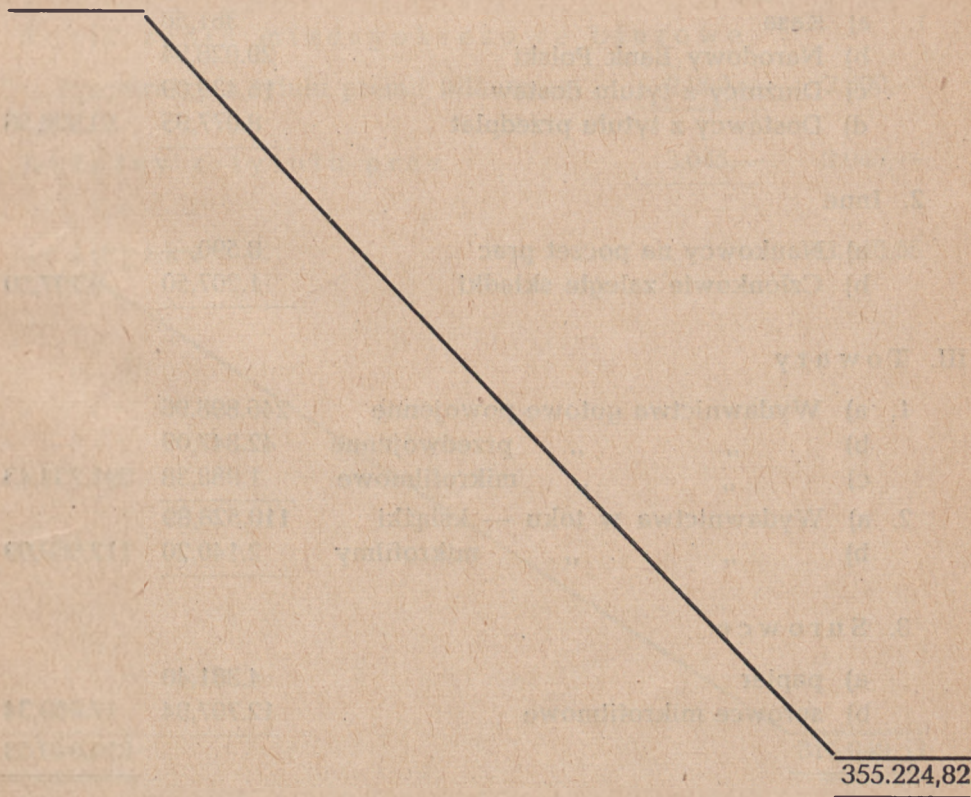
WYNIKÓW

na 31 grudnia 1953 r.

M A

Nr konta

9000	Sprzedaż wydawnictw powojennych	43.780,44	
9001	" " przedwojennych	2.341,40	
9002	" " mikrofilmowych	<u>36.725,40</u>	82.847,24
901	Dochody inne	176,58	
291	Składki członkowskie	<u>1.701,—</u>	1.877,58
290	Subwencja PAN	251.500,—	
	" Wydziału I PAN	<u>19.000,—</u>	270.500,—



(—) prof. dr T. Czeżowski
Sekretarz

BILANS

Towarzystwa Naukowego w Toruniu

AKTYWA

I. Majątek stały:

a) Nieruchomość	56.796,—	
b) Urządzenie pracowni mikrofilmowej	18.824,44	
c) „ „ polowej	32.840,91	
d) „ „ biurowe	15.151,90	
e) Książki biblioteczne	170.492,80	
f) Mikrofilmy negatywy	36.226,56	330.832,61

II. Środki obrotowe:

1. a) Kasa	381,58	
b) Narodowy Bank Polski	29.028,94	
c) Dłużnicy z tytułu dostaw	16.438,09	
d) Dostawcy z tytułu przedpłat	8.077,95	53.926,56

2. Inne

a) Naukowcy na poczet prac	8.590,—	
b) Członkowie zaległe składki	1.207,50	9.797,50

III. Towary

1. a) Wydawnictwa gotowe powojenne	246.898,96	
b) „ „ przedwojenne	42.847,09	
c) „ „ mikrofilmowe	1.988,38	291.734,43
2. a) Wydawnictwa w toku — książki	110.528,89	
b) „ „ mikrofilmy	2.140,20	112.669,09

3. Surowce:

a) papier	4.381,40	
b) surowce mikrofilmowe	12.707,94	17.089,34
		<u>816.049,53</u>

(—) mgr K. Swinarska
Główny księgowy

(—) prof. dr St. Jaśkowski
Skarbnik

ZAMKNIĘCIA

na dzień 31 XII 1953 r.

PASYWA

I. Fundusz własny:		
1) Początkowy	800.277,77	
a) Zwiększenie funduszu własnego	<u>2.058,96</u>	
	802.336,73	
b) Zmniejszenie funduszu własnego	<u>— 4.828,26</u>	797.508,47
II. Zobowiązania		
Wierzyciele z tytułu dostaw	<u>49,50</u>	49,50
III. Rozliczenia międzyokresowe biurowe		
Pracownicy z tytułu premii bilansowej	<u>2.000,—</u>	2.000,—
IV. Autorzy z tytułu prac	<u>3.045,—</u>	3.045,—
V. Nadwyżka		13.446,56
		<u><u>816.049,53</u></u>

(—) prof. dr T. Czeżowski
Sekretarz

II

SKŁAD TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU

ZARZĄD

Prezes	Dziewulski Władysław
Wiceprezes	Hoszowski Stanisław
Sekretarz	Czeżowski Tadeusz
Skarbnik	Jaśkowski Stanisław
Członkowie:	*Dziedzic Ignacy
	Galon Rajmund
	Zakrzewski Jan

Przewodniczący Wydziałów:

Wydział I	Włodarski Bronisław
Wydział II	Srebrny Stefan
Wydział III	Prüffer Jan

KOMISJA REWIZYJNA

Członkowie	Hurynowicz Janina
	Hejnosz Wojciech
Zastępcy członków	Słuszkiewicz Eugeniusz
	Iwanowska Wilhelmina

CZŁONKOWIE TOWARZYSTWA

(według stanu z dnia 19 II 1954 r. — adresy uaktualnione)

Członkowie honorowi

1. Nitsch Kazimierz, dr nauk, wiceprezes Polskiej Akademii Nauk, emer. i hon. prof. języka polskiego UJ, Kraków — Salwator, Gontyna 12.

Członkowie dożywotni

2. ks. Czaplewski Paweł, prałat, dr fil., Turze, poczta Rukosin, pow. Tczew.

Członkowie korespondencji

3. Kostrzewski Józef, dr nauk, emer. prof. zw. prehistorii UP, Poznań, Alfreda Lampe 27/29.
4. Tymieniecki Kazimierz, dr nauk, prof. zw. historii średniowiecznej UP, Poznań, Grodziska 11.

Członkowie Wydziałów i zwyczajni

5. Abramowiczówna Zofia, dr fil., wykładowca historii sztuki starożytnej UMK, Toruń, Szymanowskiego 12/3.
6. Basiński Antoni, dr nauk, prof. zw. chemii fizycznej UMK, Toruń, Mickiewicza 7/21.
7. Bilikiewicz Tadeusz, dr nauk, prof. zw. psychiatrii Akademii Medycznej w Gdańsku, Gdańsk, Curie-Skłodowskiej 2.
8. Biskup Marian, dr fil., pracownik naukowy Instytutu Historii PAN, Toruń, Mickiewicza 18/4.
9. Budkowska Janina, dr fil., pracownik naukowy Książnicy Miejskiej im. M. Kopernika, Toruń, Al. Stalina 10/3.
10. Bukowski Andrzej, dr fil., doc. literatury polskiej XX w. UMK, Gdańsk-Wrzeszcz, Lipowa 21.
11. Burhardt Stefan, dr fil., kustosz Biblioteki Uniwersyteckiej UMK, Toruń, Rybaki 53.
12. Ciesielska Karola, mgr fil., st. archiwista Archiwum w Toruniu, Toruń, Al. Stalina 45/4.
13. Cieślak Edmund, dr praw, doc. historii, samodzielny pracownik naukowy Zakładu Historii Pomorza Instytutu Historii PAN, Gdańsk-Wrzeszcz, Śmiała 10/2.
14. Cieślak Tadeusz, dr praw, zast. prof. powszechnej historii prawa i ustrojów państwowych UŁ, Warszawa, Muranów 2, Zamenhofska 1/53.
15. Czapliński Władysław, dr fil., prof. historii powszechnej nowożytnej U. im. B. B., Wrocław, Szewska 49.
16. Czarnocki Wilhelm Czesław, dr nauk, prof. zw. anatomii patologicznej Akademii Medycznej w Gdańsku, Gdańsk, Dębinki 7a/6.
17. Czerny Zygmunt, dr nauk, prof. zw. filologii romańskiej UJ, Kraków, Łobzowska 61/9.

18. Czeżowski Tadeusz, dr nauk, prof. zw. logiki UMK, Toruń, Warszawska 20.
19. Dąbbska Izydora, doc. dr fil., kustosz Biblioteki Miejskiej w Gdańsku, Gdańsk-Wrzeszcz, Dzielna 67/8.
20. Demel Kazimierz, dr fil., Kierownik Działu Oceanograficznego Morskiego Instytutu Rybackiego w Gdyni, Gdynia, Derdowskiego 2.
21. Dragan Marcin, dr fil., dyrektor Archiwum Państwowego w Gdańsku, Sopot, Szopena 15/2.
22. Dygdała Adam, dr fil., adiunkt przy Katedrze Historii Polski Nowożytnej UMK, Toruń, Al. Stalina 14/6.
23. Dzięwulski Władysław, dr nauk, członek tytularny PAN, prof. zw. astronomii UMK, Toruń, Sienkiewicza 30/32.
24. Elzenberg Henryk, dr nauk, docteur ès Lettres Sorbony, prof. zw. filozofii UMK, Toruń, Grudziądzka 37.
25. Galon Rajmund, dr fil., prof. nadzw. geografii fizycznej UMK, Toruń, Mickiewicza 61/8.
26. Gerlach Jan, dr fil., doc. historii ustroju Polski i prawa polskiego UMK, Toruń, Poniatowskiego 3/8.
27. ks. Glemma Tadeusz, dr nauk, prof. zw. historii Kościoła w Polsce UJ, Kraków, Bohaterów Stalingradu 9.
28. Goronowski Wacław, mgr prawa, asyst. Zakładu Prawa Finansowego UW, Toruń, Słowackiego 79.
29. Górski Karol, dr fil., prof. nadzw. historii Ziem Pomorskich UMK, Toruń, Mickiewicza 61/7.
30. Górski Konrad, dr nauk, prof. zw. literatury polskiej UMK, Toruń, Al. Stalina 14/4.
31. Gumowski Marian, doc., dr fil., prof. tytularny numizmatyki i historii starożytnej UMK, Toruń, Stalingradzka 25.
32. Gupieniec Anatol, mgr fil., kustosz Muzeum Archeologicznego, Łódź, Plac Wolności 14.
33. Grabowski Witold, dr med., prof. nadzw. radiologii Akademii Medycznej w Gdańsku.
34. Grudziński Tadeusz, dr fil., adiunkt przy Katedrze Historii Polski UMK, Toruń, Matejki 73.
35. Hejnosz Wojciech, dr nauk, prof. zw. historii ustroju Polski i dawnego prawa polskiego UMK, Toruń, Mickiewicza 36.
36. Herbst Stanisław, dr fil., doc. historii Polski nowożytnej UW, Warszawa, Żoliborz, Plac Inwalidów 4/6.
37. Hiller Stanisław, dr nauk, prof. zw. histologii Akademii Medycznej w Gdańsku, Gdańsk-Wrzeszcz, Fahrenheita 4.

38. H o s z o w s k i S t a n i s ł a w, dr fil., prof. nadzw. historii społecznej i gospodarczej UMK, Toruń, Szymanowskiego 20.
39. H o r n u n g Z b i g n i e w, dr fil., prof. nadzw. historii sztuki UMK, Toruń, Mickiewicza 34.
40. H r a b e c S t e f a n, dr fil., zast. prof. filologii słowiańskiej UŁ, Łódź, Uniwersytecka 2.
41. H u r y n o w i c z J a n i n a, dr nauk, prof. zw. neurofizjologii UMK, dyrektor Centralnej Wojewódzkiej Poradni Zdrowia Psychicznego w Toruniu, Toruń, Mickiewicza 7/15.
42. H u t n i k i e w i c z A r t u r, dr fil., adiunkt przy Katedrze Historii Literatury Polskiej UMK, Toruń, Mickiewicza 20.
43. I w a n o w s k a W i l h e l m i n a, dr nauk, prof. zw. astrofizyki UMK, Toruń, Sienkiewicza 30/32.
44. J a b ł o Ń s k i A l e k s a n d e r, dr fil., prof. zw. fizyki doświadczalnej UMK, Toruń, Grudziądzka 5.
45. J a s i ń s k i K a z i m i e r z, dr fil., adiunkt przy Katedrze Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii, Toruń, Al. Stalina 14.
46. J a ś k o w s k i S t a n i s ł a w, dr fil., samodzielny prac. nauk. Instytutu Matemat. PAN, prof. nadzw. matematyki UMK, Toruń, Al. Stalina 78/1.
47. K i e ł c z e w s k a - Z a l e s k a M a r i a, dr fil., prof. nadzw. geografii ekonomicznej UMK, Toruń, Mickiewicza 61 i Warszawa, Madałińskiego 91.
48. K o ł a c z k o w s k a M a r i a, dr fil., licenciée ès Sciences Mathématiques Uniwersytetu Genewskiego, prof. nadzw. mineralogii i krytalografii UMK, Toruń, Kochanowskiego 1.
49. K o n g i e l R o m a n, dr fil., prof. nadzw. geologii UMK, Toruń, Sienkiewicza 30/32.
50. K o n k o l e w s k i L e o n, dr med., lekarz, Toruń, Stalingradzka 52/54.
51. K o r a n y i K a r o l W i l h e l m, dr nauk, prof. zw. powszechnej historii państwa i prawa UW, Warszawa 22, Filtrowa 67/3.
52. K o w a l e w s k i Z y g m u n t, dr med., lekarz, Toruń, Jagiellońska 21/30.
53. K r u s z e l n i c k i T a d e u s z, mgr praw, radca prawny Bydgoskiego Okręgu Lasów Państwowych w Toruniu, Toruń, Al. Stalina 94.
54. K r y s i n i e l - J ó z e f o w i c z o w a B a r b a r a, dr fil., adiunkt przy Katedrze Filologii Klasycznej UMK, Toruń, Czerwonego Krzyża 10.
55. K u r o w s k i L e o n, dr praw, prof. nadzw. prawa finansowego UW, Warszawa, Górska 30/12.

56. Labuda Gerard, dr fil., prof. historii starożytnej UP, Poznań, Matejki 48.
57. Lechicka Jadwiga, dr fil., doc. historii nowożytnej i dydaktyki historii UMK, Toruń, Al. Stalina 14.
58. Ledóchowski Zygmunt, dr fil., prof. nadzw. technologii środków leczniczych Politechniki Gdańskiej, Gdańsk-Wrzeszcz, Puszkińska 7/2.
59. Lepszy Kazimierz, dr fil., prof. historii średniowiecznej powszechnej UJ, Kraków, Bracka 13.
60. Lewicki Andrzej, dr fil., zast. prof. psychologii UMK, Toruń, Sienkiewicza 30/32.
61. ks. Liedtke Antoni, dr teol., v-rector Seminarium Duchownego w Pelplinie, Pelplin, Pl. Mariacki 7.
62. ks. Łęga Władysław, dr fil., dziekan gdański, Sopot, Kościuszki 19.
63. Łoś Jerzy, dr nauk, prof. matematyki UMK, Toruń, Mickiewicza 61.
64. Łukowicz Jan, dr med., lekarz, Chojnice, Pl. Świerczewskiego 41.
65. Małowist Marian, dr fil., prof. historii powszechnej UW, Warszawa, Krakowskie Przedmieście 26/28.
66. Matysik Stanisław, dr praw, zast. prof. prawoznawstwa WSHM w Sopocie, Gdańsk-Wrzeszcz, Raclawicka D/1.
67. Mikulski Józef Stanisław, dr fil., prof. nadzw. ochrony przyrody i ekologii UMK, Toruń, Moniuszki 30/7.
68. Miśkiewicz Tadeusz, dr fil., nauczyciel liceum, Toruń Kopnickiej 15/11.
69. Moroń Bogusław, dr fil., nauczyciel liceum, Toruń, Al. Stalina 92.
70. Mossakowski Józef, mgr fil., st. asystent przy Katedrze Historii Powszechnej UMK, Toruń, św. Jerzego 48.
71. Mozołowski Włodzimierz, dr nauk, prof. zw. chemii lekarskiej Akademii Medycznej w Gdańsku, Gdańsk, Hoene-Wrońskiego 12.
72. Nadolski Bronisław, dr fil., prof. nadzw. historii literatury polskiej UMK, Toruń, Rybaki 53.
73. Namysłowski Władysław, dr praw, prof. nadzw. prawa międzynarodowego UMK, Toruń, Mickiewicza 1/3.
74. Niklewski Marian, adwokat, Toruń, Mickiewicza 62.
75. Lis-Olszewski Witold, dr praw, kustosz Biblioteki Uniwersyteckiej UMK, Toruń, Słowackiego 64.

76. Odyniec Wacław, mgr fil., prof. WSP w Sopocie, Gdańsk, Podbielańska 13.
77. Passendorfer Edward, dr nauk, prof. zw. geologii UW, Warszawa, Rakowiecka 6/22.
78. Pautsch Fryderyk, dr med., prof. nadzw. biologii ogólnej Akademii Medycznej w Gdańsku, Gdańsk-Wrzeszcz, Lipowa 27/2.
79. Pawłowski Bronisław, dr fil., doc. etatowy historii powszechnej nowożytnej UMK, Toruń, Mickiewicza 20.
80. Pazdro Zdzisław, dr fil., prof. nadzw. geologii Politechniki Gdańskiej, Gdańsk-Wrzeszcz, Szymanowskiego 9.
81. Pelczar Marian, dr fil., dyrektor Biblioteki Miejskiej w Gdańsku, Gdańsk-Oliwa, Grottgera 9/2.
82. Piskorska Helena, dr fil., dyrektor Archiwum w Toruniu, Toruń, Słowackiego 37.
83. Piwarski Kazimierz, dr fil., prof. historii powszechnej UP, Poznań, Matejki 48/9.
84. Porębska Krystyna, mgr fil., kierownik Pracowni Mikrofilmowej Tow., Toruń, Warszawska 8/5.
85. Preisner Walerian, dr fil., doc., kustosz Biblioteki Uniwersyteckiej UMK, Toruń, Al. Stalina 78.
86. Prüffer Jan, dr nauk, prof. zw. zoologii systematycznej UMK, Toruń, Danielewskiego 6.
87. Radońska Irena, Toruń, Mickiewicza 62.
88. Rayski Jerzy, dr fil., prof. nadzw. fizyki teoretycznej UMK, Toruń, Danielewskiego 6.
89. Reicher Michał, dr nauk, prof. zw. anatomii prawidłowej Akademii Medycznej w Gdańsku, Gdańsk, Dębinki 7d.
90. Remer Jerzy, dypl. konserwator, prof. nadzw. zabytkoznawstwa i konserwatorstwa UMK, dyrektor Muzeum Pomorskiego w Toruniu, Toruń, Klonowicza 43/1.
91. Roman Stanisław, dr med., lekarz, Toruń, Mostowa 9.
92. Rzewuski Jan, dr fil., zast. prof. mechaniki U. im. B.B., Wrocław 14, Lewartowskiego 34.
93. Sienicka Antonina, dr fil., adiunkt przy Katedrze Botaniki Ogólnej UMK, Szczecin-Niebuszewo, Krasińskiego 24.
94. Skimina Stanisław, dr fil., prof. nadzw. filologii klasycznej UJ, Kraków, Kochanowskiego 28/2.
95. Ślaski Kazimierz, dr fil., mgr praw, pracownik naukowy Archiwum Państwowego w Poznaniu, Poznań, Margonińska 20.
96. Słuszkiewicz Eugeniusz, dr fil., prof. nadzw. językoznawstwa indoeuropejskiego UMK, Toruń, Konopnickiej 20.

97. Sośnicki Kazimierz, dr nauk, prof. zw. pedagogiki UMK, Toruń, Al. Stalina 14/2.
98. Srebnny Stefan, dr nauk, prof. zw. filologii klasycznej UMK, Toruń, Mickiewicza 7/10.
99. Staszewski Wacław, dr fil., dyrektor Gimnazjum i Liceum Pedagogicznego KUL, Lublin, Wyszyńskiego 8.
100. Stelmachowska Bożena, dr fil., prof. nadzw. etnologii i etnografii UMK, Toruń, Mickiewicza 18.
101. Swinarska Krystyna, mgr fil., dyrektor Biura Towarzystwa Naukowego w Toruniu, Toruń, Al. Stalina 54/8.
102. Sylwanowicz Witold, dr wszech nauk lekarskich, prof. anatomii opisowej Akademii Lekarskiej w Warszawie, Warszawa, Chałubińskiego 5.
103. Szabuniewicz Bożydar, dr med., prof. nadzw. fizjologii Akademii Medycznej w Gdańsku, Gdańsk, Rokossowskiego 42.
104. Szarski Henryk, dr fil., prof. nadzw. zoologii ogólnej UMK, Toruń, Żeromskiego 8/4.
105. Turska Halina, dr fil., prof. nadzw. filologii polskiej UMK, Toruń, Grudziądzka 37.
106. Tync Stanisław, dr fil., prof. nadzw. pedagogiki U. im. B.B., Wrocław, Szewska 36.
107. Urbańczyk Stanisław, dr fil., prof. nadzw. języka polskiego UP, Poznań, Słowackiego 29/10.
108. Walas Jan, dr fil., prof. nadzw. systematyki i geografii roślin UMK, Toruń, Sienkiewicza 30/32.
109. Wałęga Stanisław, dr fil., nauczyciel liceum, Tarnów, Widok 41.
110. Wdowiszewski Zygmunt, dr fil., kustosz Muzeum Narodowego w Warszawie, Wilanów, Pałac.
111. Wilkoszewski Aleksander, dr fil., Toruń.
112. Witkowski Leon, dr fil., lektor języka niemieckiego UMK, Toruń, Mickiewicza 52.
113. Włodarski Bronisław, dr fil., prof. nadzw. historii Polski średniowiecznej UMK, Toruń, Rynek Staromiejski 5.
114. Wyszyński Michał, dr teol., dr praw, prof. zw. prawa rzymskiego U. im B.B., Wrocław, Uniwersytet.
115. Zabłocki Jan, dr nauk, prof. zw. botaniki ogólnej UMK, Toruń, Sienkiewicza 30/32.
116. Zabłocka Wanda, dr fil., prof. nadzw. botaniki UMK, Toruń, Sienkiewicza 30/32.
117. Zacharewicz Witold, mgr fil., dr ès Sciences Sorbony, prof. nadzw. chemii organicznej UMK, Toruń, Al. Stalina 14/2.

118. Zakrzewski Jan, notariusz, Toruń, Klonowicza 24.
119. Zdrójkowski Zbigniew, dr praw, adiunkt przy Katedrze Historii Państwa i Prawa UW, Toruń, Konopnickiej 13.
120. Zielonka Bonifacy, mgr fil., kustosz Muzeum Pomorskiego w Toruniu, Brzoza, poczta Otłoczyn.
121. Znamierowska-Prüfferowa Maria, dr fil., kustosz Muzeum Pomorskiego w Toruniu, Toruń, Danielewskiego 6.
122. Żytkowicz Leonid, dr fil., doc. historii polskiej nowożytnej UMK, samodzielny prac. nauk. Inst. Hist. PAN, Toruń, Mickiewicza 7/26.
123. Żurowski Kazimierz, dr fil., zast. prof. archeologii Polski UMK, Gniezno, Stalina 11/4.

SKŁAD WYDZIAŁÓW TOWARZYSTWA

WYDZIAŁ I

Nauk Historycznych, Prawniczych i Społecznych

Przewodniczący	— Włodarski Bronisław
Zastępca przewodniczącego	— Pawłowski Bronisław
Sekretarz	— Żytkowicz Leonid

Członkowie miejscowi:

A. Czynni:

- | | |
|-------------------------|--------------------------|
| 1. Ks. Czaplewski Paweł | 7. †Mienicki Ryszard |
| 2. Górski Karol | 8. Namysłowski Władysław |
| 3. Gumowski Marian | 9. Pawłowski Bronisław |
| 4. Hejnosz Wojciech | 10. Włodarski Bronisław |
| 5. Hoszowski Stanisław | 11. Wyszyński Michał |
| 6. †Kolankowski Ludwik | 12. Żytkowicz Leonid |

B.

- | | |
|----------------------|--------------------------|
| 13. Gerlach Jan | 16. Stelmachowska Bożena |
| 14. Lechicka Jadwiga | 17. Wdowiszewski Zygmunt |
| 15. Piskorska Helena | 18. Żurowski Kazimierz |

Członkowie zamiejscowi:

- | | |
|--------------------------|-----------------------|
| 19. Czaplinski Władysław | 22. Koranyi Karol |
| 20. Dragan Marcin | 23. Kurowski Leon |
| 21. ks. Glemma Tadeusz | 24. Kostrzewski Józef |

- | | |
|------------------------|----------------------------|
| 25. Labuda Gerard | 30. Pelczar Marian |
| 26. Lepszy Kazimierz | 31. Piwarski Kazimierz |
| 27. ks. Liedtke Antoni | 32. Tymieniecki Kazimierz |
| 28. ks. Łęga Władysław | 33. Tync Stanisław |
| 29. Małowist Marian | 34. †Wojciechowski Zygmunt |

KOMISJA HISTORYCZNA:

- | | |
|----------------|--------------------|
| Przewodniczący | — Górski Karol |
| Sekretarz | — Piskorska Helena |

Członkowie:

- | | |
|------------------------|--------------------------|
| 1. Gerlach Jan | 8. Lechicka Jadwiga |
| 2. Górski Karol | 9. †Mienicki Ryszard |
| 3. Gumowski Marian | 10. Piskorska Helena |
| 4. Hejnosz Wojciech | 11. Wdowiszewski Zygmunt |
| 5. Hoszowski Stanisław | 12. Włodarski Bronisław |
| 6. †Kolankowski Ludwik | 13. Wszyński Michał |
| 7. Koranyi Karol | 14. Żytkowicz Leonid |

Współpracownicy:

- | | |
|---------------------------|--------------------------|
| 1. Biskup Marian | 8. Matysik Stanisław |
| 2. Cieślak Tadeusz | 9. Mossakowski Józef |
| 3. Cieślak Edmund | 10. Puciatowa Maria |
| 4. Dygdała Adam | 11. Puciata Mateusz |
| 5. Grudziński Tadeusz | 12. Ślaski Kazimierz |
| 6. Janosz-Biskupowa Irena | 13. Wojtowicz Jerzy |
| 7. Jasiński Kazimierz | 14. Zdrójkowski Zbigniew |

KOMISJA PRAWNICZA

- | | |
|----------------|----------------------|
| Przewodniczący | Wszyński Michał |
| Sekretarz | Zdrójkowski Zbigniew |

Członkowie:

- | | |
|---------------------|--------------------------|
| 1. Gerlach Jan | 4. Namysłowski Władysław |
| 2. Hejnosz Wojciech | 5. Wszyński Michał |
| 3. Koranyi Karol | 6. Kurowski Leon |

Współpracownicy:

- | | |
|----------------------|--------------------------|
| 1. Brzeziński Wacław | 3. Cieślak Tadeusz |
| 2. Buczkowski Stefan | 4. Hagemajer Włodzimierz |

5. Lis-Olszewski Witold
6. Prószyński Stefan

7. Szczurkiewicz Tadeusz
8. Zdrójkowski Zbigniew

WYDZIAŁ II

Filologiczno-Filozoficzny

- | | |
|---------------------------|---------------------|
| Przewodniczący | — Srebrny Stefan |
| Zastępca przewodniczącego | — Górski Konrad |
| Sekretarz | — Czeżowski Tadeusz |

Członkowie miejscowi:

A. Czynni:

- | | |
|----------------------|---------------------------|
| 1. Czeżowski Tadeusz | 5. Sośnicki Kazimierz |
| 2. Elzenberg Henryk | 6. Srebrny Stefan |
| 3. Górski Konrad | 7. Słuszkiewicz Eugeniusz |
| 4. Hornung Zbigniew | |

B.

- | | |
|-------------------------|--------------------------------|
| 8. Abramowiczówna Zofia | 13. Krysinieł-Józefowiczowa B. |
| 9. Bukowski Andrzej | 14. Nadolski Bronisław |
| 10. Burhardt Stefan | 15. Preisner Walerian |
| 11. Hrabec Stefan | 16. Remer Jerzy |
| 12. Lewicki Andrzej | 17. Turska Halina |

Zamiejscowi:

- | | |
|----------------------|-------------------------|
| 18. Dąmbska Izydora | 21. Skimina Stanisław |
| 19. Nitsch Kazimierz | 22. Urbańczyk Stanisław |
| 20. Czerny Zygmunt | |

KOMISJA FILOLOGICZNA

- | | |
|---------------------------|--------------------------|
| Przewodniczący | — Nadolski Bronisław |
| Zastępca przewodniczącego | — Słuszkiewicz Eugeniusz |
| Sekretarz | — Hrabec Stefan |

Członkowie:

- | | |
|-------------------------------|---------------------------|
| 1. Abramowiczówna Zofia | 7. Preisner Walerian |
| 2. Czerny Zygmunt | 8. Skimina Stanisław |
| 3. Elzenberg Henryk | 9. Słuszkiewicz Eugeniusz |
| 4. Górski Konrad | 10. Srebrny Stefan |
| 5. Hrabec Stefan | 11. Turska Halina |
| 6. Krysinieł-Józefowiczowa B. | 12. Urbańczyk Stanisław |

Współpracownicy:

- | | |
|----------------------------|------------------------------|
| 1. Budkowska Janina | 7. Moroń Bogusław |
| 2. Foss Gustaw | 8. Osmólska-Piskorska Bożena |
| 3. Gerstmann Stanisław | 9. Słuszkiewiczowa Maria |
| 4. Hutnikiewicz Artur | 10. Sławińska Irena |
| 5. Małunowiczówna Leokadia | 11. Witkowski Leon |
| 6. Mirowicz Anatol | 12. Zgorzelski Czesław |

KOMISJA FILOZOFICZNA

Przewodniczący
Sekretarz

— Elzenberg Henryk
— Gerstmann Stanisław

Członkowie:

- | | |
|----------------------|------------------------|
| 1. Burhardt Stefan | 7. Hejnosz Wojciech |
| 2. Czerny Zygmunt | 8. Jaśkowski Stanisław |
| 3. Czeżowski Tadeusz | 9. Lewicki Andrzej |
| 4. Elzenberg Henryk | 10. Sośnicki Kazimierz |
| 5. Górski Karol | 11. Srebrny Stefan |
| 6. Górski Konrad | |

Współpracownicy:

- | | |
|------------------------|-------------------------|
| 1. Gerstmann Stanisław | 5. Wołoszyn Stefan |
| 2. Indan Franciszek | 6. Wołoszynowa Lidia |
| 3. Przesławska Helena | 7. Zajkowska Aleksandra |
| 4. Voisé Waldemar | |

KOMISJA HISTORII SZTUKI

Przewodniczący
Sekretarz

— Hornung Zbigniew
— Puciata-Pawłowska J.

Członkowie:

- | | |
|-------------------------|-----------------------|
| 1. Abramowiczówna Zofia | 5. ks. Liedtke Antoni |
| 2. Elzenberg Henryk | 6. Nadolski Bronisław |
| 3. Gumowski Marian | 7. Preisner Walerian |
| 4. Hornung Zbigniew | 8. Remer Jerzy |

Współpracownicy:

- | | |
|--------------------|------------------------------|
| 1. Hoppen Jerzy | 3. Niesiołowski Tymon |
| 2. Narębski Stefan | 4. Puciata-Pawłowska Jadwiga |

WYDZIAŁ III

Matematyczno-Przyrodniczy

Przewodniczący	— Pr ü f f e r Jan
Zastępca przewodniczącego	— J a b ł o Ń s k i Aleksander
Sekretarz	— I w a n o w s k a Wilhelmina

Członkowie miejscowi:

A. Czynni:

- | | |
|-------------------------|-------------------------|
| 1. Basiński Antoni | 9. Mikulski Józef |
| 2. Dziewulski Władysław | 10. Passendorfer Edward |
| 3. Galon Rajmund | 11. Prüffer Jan |
| 4. Hurynowicz Janina | 12. Rayski Jerzy |
| 5. Iwanowska Wilhelmina | 13. Szarski Henryk |
| 6. Jaśkowski Stanisław | 14. Zabłocki Jan |
| 7. Jabłoński Aleksander | 15. Zacharewicz Witold |
| 8. Kołaczowska Maria | |

B.

- | | |
|-------------------------------|--------------------|
| 16. Jeśmanowicz Leon | 20. Rzewuski Jan |
| 17. Kiełczewska-Zaleska Maria | 21. Walas Jan |
| 18. Kongiel Roman | 22. Zabłocka Wanda |
| 19. Łoś Jerzy | |

Członkowie zamiejscowi:

- | | |
|----------------------------|--------------------------|
| 23. Bilikiewicz Tadeusz | 30. Marczewski Edward |
| 24. Czarnocki Wilhelm | 31. Pazdro Zdzisław |
| 25. Demel Kazimierz | 32. Pautsch Fryderyk |
| 26. Grabowski Witold | 33. Reicher Michał |
| 27. Hiller Stanisław | 34. Sylwanowicz Witold |
| 28. Ledóchowski Zygmunt | 35. Szabuniewicz Bożydar |
| 29. Mozołowski Włodzimierz | 36. Staszewski Wacław |

KOMISJA ASTRONOMICZNA

Przewodniczący	— D z i e w u l s k i Władysław
----------------	---------------------------------

Członkowie:

1. Iwanowska Wilhelmina

Współpracownicy:

- | | |
|-------------------------|--------------------|
| 1. Hutorowicz Halina | 4. Lisicki Andrzej |
| 2. Iwaniszewska Cecylia | 5. Rumińska Regina |
| 3. Iwaniszewski Henryk | |

KOMISJA MUZEUM KOPERNIKA

Przewodniczący — Dziewulski Władysław

Członkowie:

- | | |
|-----------------|---------------------|
| 1. Górski Karol | 2. Piskorska Helena |
|-----------------|---------------------|

Współpracownicy:

1. Janosz-Biskupowa Irena

KOMISJA DO BADAŃ TEORII POLA W FIZYCE

Przewodniczący — Rayski Jerzy

Członkowie:

1. Rzewuski Jan

Współpracownicy:

- | | |
|---------------------|---------------------|
| 1. Hanusowa Wanda | 4. Pruski Stanisław |
| 2. Jeśmanowicz Leon | 5. Tietz Tadeusz |
| 3. Olszewski Jan | |

KOMISJA CHEMICZNA

Przewodniczący — Basiński Antoni

Zastępca przewodniczącego — Zacharewicz Witold

Współpracownicy:

- | | |
|---------------------------|----------------------------------|
| 1. Basińska Helena | 12. Pischinger Ernest |
| 2. Czerniawski Marian | 13. Poniński Marek |
| 3. Czerwińska Irena | 14. Sierocki Zygmunt |
| 4. Czerwiński Zenon | 15. Skraga Jan |
| 5. Huppenthal Lesław | 16. Smutek Wiktor |
| 6. Jaromczyk Jerzy | 17. Swinarski Antoni |
| 7. Kamiński Stanisław | 18. Tomaszewicz-Matysikowa Zofia |
| 8. Koneczny Henryk | 19. Tomaszewski Jerzy |
| 9. Krupowicz Jan | 20. Ulińska Halina |
| 10. Mańkowski Aleksander | 21. Wasąg Tadeusz |
| 11. Matawowski Aleksander | |

KOMISJA GEOGRAFICZNA

Przewodniczący

— Galon Rajmund

Członkowie:

1. Kiełczewska-Zaleska Maria

Współpracownicy:

1. Bajerlein Józef

5. Kwiatkowska Eugenia

2. Koc Lucjan

6. Roszkówna Ludmiła

3. Mrózek Władysław

7. Sperczyński Władysław

4. Okołowicz Wincenty

KOMISJA DO BADAŃ PRZYRODNICZYCH POMORZA I POJEZIERZA MAZURSKIEGO

Przewodniczący

— Walas Jan

Zastępca przewodniczącego

— Okołowicz Wincenty

Członkowie:

1. Galon Rajmund

5. Prüffer Jan

2. Kołaczowska Maria

6. Szarski Henryk

3. Kongiel Roman

7. Zabłocki Jan

4. Mikulski Józef

8. Zabłocka Wanda

Współpracownicy:

1. Okołowicz Wincenty

KOMISJA DO BADAŃ ZNUŻENIA I ZMĘCZENIA

Przewodniczący

— Hurynowicz Janina

Współpracownicy:

1. Biedermann-Kowalewska Maria

4. Narębski Juliusz

2. Janiszewski Leszek

5. Rudy Bronisław

3. Olejarczukowa Genowefa

PRACOWNIE NAUKOWE

Pracownia mikrofilmowa

Ratusz, Toruń

Kurator

— prof. dr Górski Karol

Pracownik naukowy

— mgr Porębska Krystyna

Pracownia źródłowa

Ratusz, Toruń

Pracownik naukowy — dr Abramowiczówna Zofia
" " — dr Biskup Marian

Pracownia etnograficzna

Kierownik — prof. dr Stelmachowska Bożena
Pracownik naukowy — mgr Wieczerek Józef

Biuro Towarzystwa Naukowego w Toruniu
ul. Wysoka 16 tel 39-41

Dyrektor Biura — mgr Swinarska Krystyna
Kierownik sekretariatu — Jeśmanowa Helena
Referent wymiany — Chelwicka Maria
Kierownik techniczny wyd. — Horyza Franciszek
Korektor — Feliksikówna Barbara
Magazynier — woźny — Jagielski Edmund

III

MATERIAŁY BIO- I BIBLIOGRAFICZNE CZŁONKÓW WYDZIAŁU TOWARZYSTWA

(ciąg dalszy)

W Y D Z I A Ł I

ZUROWSKI KAZIMIERZ, urodzony 12 VIII 1909 r. w Zagórz, pow. Sanok. Po ukończeniu gimnazjum we Lwowie w 1932 r. odbył studia wyższe na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, gdzie 8 VI 1938 r. uzyskał stopień magistra filozofii w zakresie prehistorii. Stopień doktora archeologii uzyskał na Uniwersytecie Warszawskim w 1949 r. Dnia 27 I 1956 r. uzyskał tytuł docenta.

Już w czasie studiów, a następnie po ich ukończeniu brał czynny udział w licznych badaniach wykopaliskowych w charakterze członka, względnie kierownika ekspedycji.

W okresie 1 IX 1937 — 5 VIII 1940 pracował jako asystent prehistorii UJK. Następnie objął kierownictwo działu archeologicznego w Państwowym Muzeum Historycznym we Lwowie do 2 VII 1941 r., tj. do chwili wkroczenia do Lwowa niemieckich okupantów. W okresie okupacji, od 17 IX 1941 r. pracował jako robotnik w firmie budowlanej we Lwowie. Dnia 1 IX 1942 r. został aresztowany jako podejrzany o przynależność do tajnej organizacji wojskowej i osadzony w więzieniu. Po wyjściu z więzienia (3 XII 1942 r.) przebywał w Zagórz i Lwowie, lecząc się z chorób nabytych w więzieniu i ukrywając się przed okupantem. Po uwolnieniu Lwowa przez Armię Radziecką objął poprzednie stanowisko. Po zorganizowaniu wystawy w splądrowanym przez Niemców muzeum wyjechał ze Lwowa jako repatriant dnia 27 IV 1945 r. i osiedlił się w Zabrzu, gdzie pełnił obowiązki dyrektora Muzeum Miejskiego od 6 VI 1945 do 31 VI 1948 r. Nadto w czasie 16 VI — 30 IX 1945 r. był delegowany przez Ministerstwo Kultury i Sztuki na Dolny Śląsk celem zabezpieczenia zabytków archeologicznych. Z powodu przekształcenia muzeum w Zabrzu z wielodziałowego na przemysłowo-techniczne oraz z powodu braku warunków do kontynuowania pracy naukowej w zakresie archeologii przeniósł się dnia 1 VI 1948 r. do Instytutu

Badania Starożytności Słowiańskich Uniwersytetu Poznańskiego na stanowisko adiunkta i z ramienia tej instytucji rozpoczął badania archeologiczne w Gnieźnie. W 1949 r. Ministerstwo Kultury i Sztuki powołało Kierownictwo Badań nad początkami Państwa Polskiego, które powierzyło mu kierownictwo badań na terenie Gniezna i Ostrowu Lednickiego. Dnia 1 I 1954 r. był kier. badań nad początkami Państwa Polskiego weszło w skład nowopowstałego Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN i w ramach tego Instytutu objął kierownictwo Stacji Archeologicznej w Gnieźnie. Od dn. 15 IV 1951 r. prowadził wykłady zleczone z zakresu archeologii na Uniwersytecie M. Kopernika w Toruniu, a z dn. 1. III 1953 r. został mianowany zastępcą profesora i kierownikiem Katedry Archeologii Polski na UMK. W 1956 r. Instytut powierzył mu organizację Pracowni Archeologicznej dla badań na Kujawach, Ziemi Chełmińskiej i Ziemi Dobrzyńskiej, której siedziba będzie się mieścić w Toruniu.

Spis prac: 1) Skarby naszych praocjów, Lwów 1939. 2) Najdawniejsi mieszkańcy ziem południowo-wschodniej Polski, Lwów 1939. 3) Skarb brązowy z Gruszki w pow. tłumackim, Przegł. Archeol., t. VI 1939. 4) Najazd Tatarów w świetle badań archeologicznych, Poznań 1948. 5) Zabytki brązowe z młodszej epoki brązu i okresu wczesnego żelaza z dorzecza górnego Dniestru, Przegł. Archeol., t. VIII, 1949. 6) Gniezno (Polskie badania wczesnodziej, w 1950 r.), Przegład Zachodni, 1951. 7) Ostrów Lednicki (Pol. bad. wczesnodziej, w r. 1950), tamże 8) Wyniki badań wykopaliskowych na Górze Lecha w Gnieźnie w 1951 r., Poznań 1951. 9) Z ostatnich odkryć na Ostrowie Lednickim, Poznań 1952 10) Gniezno (Badania nad polskim wczesnym średniowieczem w 1951 r.) Przegł. Zach., 1952. 11) Ostrów Lednicki (Bad. nad pol. wczesn. średniow. w 1951 r.), tamże. 12) Ostrów Lednicki w świetle ostatnich badań archeologicznych, Archeologicke rozhledy, Praha 1952. 13) Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na Górze Lecha w Gnieźnie w latach 1948—1951, Studia wczesnośredniowieczne II, Warszawa-Wrocław 1953. 14) Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na Ostrowie Lednickim w latach 1949—1951, tamże. 15) Gniezno (w artykule zbiorowym o polskich badaniach archeologicznych), Przegł. Zach., 1953. 16) Uwagi na temat obróbki rogu w okresie wczesnośredniowiecznym, Przegł. Archeol., t. X, 1953. 17) Wczesnośredniowieczny wał obronny w Gnieźnie, Dawna Kultura, Wrocław 1954. 18) Badania archeologiczne na Górze Lecha w Gnieźnie w 1953 r., Sprawozd. Archeologiczne I, Wrocław 1955. 19) Sprawozdanie z badań kurhanu we wsi Husynne w pow. hrubieszowskim w 1954 r., tamże. 20) Konstrukcje obronne wczesnośredniowiecznego Gniezna, Archeologia Polski (w druku). 21) Sprawozdanie z badań archeologicznych w Gnieźnie w 1955 r., Sprawozd. Archeol. (w druku). 22) Gnizno, Halicz, Ostrów Lednicki, Wysocka kultura, Scytyjskie znaleziska, Borszew nad Donem, Kijów, Czarna Mogiła pod Czernihowem, Ładoga Stara, Stara Rianzań, Owrucz, Przemyśl, (artykuły do Słownika Starożytności Słowiańskich, w druku).

HORNUNG ZBIGNIEW urodził się we Lwowie 23 I 1903 r. Po złożeniu egzaminu dojrzałości w Państw. Gimnazjum IV im. Jana Długosza we

Lwowie zapisał się w 1921 r. na Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, obierając jako przedmiot główny historię sztuki. Studia te ukończył w 1929 r. ze stopniem doktora filozofii na podstawie dysertacji: *Stanisław Stroiński 1719—1802. Zarys monograficzny ze szczególnym uwzględnieniem działalności artysty na polu malarstwa ściennego*. W międzyczasie pełnił kolejno obowiązki: demonstratora, młodszego i starszego asystenta przy katedrze historii sztuki UJK. Dnia 1 XI 1929 r. powołany został przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na stanowisko konserwatora okręgowego we Lwowie z zakresem działania na województwo lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie. Funkcje te sprawował do wybuchu drugiej wojny światowej. Po zajęciu Lwowa przez Związek Radziecki otrzymał zajęcie w Państwowej Galerii Obrazów we Lwowie w charakterze kierownika oddziału malarstwa zachodnio-europejskiego. W czasie okupacji niemieckiej od 1 VII 1941 do 22 VII 1944 r. był zatrudniony w tejże Galerii Obrazów jako urzędnik muzealny. Dnia 14 VI 1944 r. na tajnym posiedzeniu Rady Wydziału Humanistycznego UJK wysunięty został przez prof. Władysława Podlachę jako dojrzały do habilitacji z zakresu historii sztuki, jednak późniejsze wypadki uniemożliwiły przeprowadzenie przewodu. Po powtórny zajęciu Lwowa przez władze radzieckie mianowany został wicedyrektorem Państwowej Galerii Obrazów. W połowie lipca 1946 r. opuścił Lwów i transportem repatriacyjnym przyjechał do Polski. Dnia 1 IX 1946 r. powołany został na stanowisko kierownika Centralnego Biura Inwentaryzacji Zabytków w Ministerstwie Kultury i Sztuki. Dnia 1 II 1949 r. zwolniony został na własną prośbę z tych obowiązków celem przygotowania się do habilitacji, która odbyła się w czerwcu 1949 r. na Uniwersytecie Wrocławskim i zatwierdzona została przez Ministra Szkół Wyższych i Nauki 12 VI 1950 r. Od 1950 r. pełnił funkcję kustosa i zastępcy dyrektora Muzeum Śląskiego. W roku akad. 1950/51 prowadził wykłady i ćwiczenia z historii sztuki na Uniwersytecie Wrocławskim. W okresie 1 II 1952 r. był dyrektorem Muzeum Śląskiego we Wrocławiu. 28 II 1952 r. mianowany został profesorem nadzw. historii sztuki. Po wygaśnięciu studium historii sztuki na Uniwersytecie Wrocławskim przeniesiony został na Uniwersytet M. Kopernika w Toruniu.

W latach 1931 i 1933 odbył podróże naukowe do Włoch i Austrii, raz w charakterze stypendysty Funduszu Kultury Narodowej, a w 1937 r. do Paryża. W 1929 r. wybrany został członkiem Sekcji Historii Sztuki i Kultury Tow. Nauk. we Lwowie, w 1946 r. współpracownikiem Komisji Historii Sztuki Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, a w 1953 r. członkiem zwyczajnym Wrocławskiego Tow. Naukowego. Dnia 13 X 1948 r. odznaczony został przez Prezydenta Rzeczypospolitej złotym krzyżem zasługi. W 1948 r. był preze-

sem Oddziału Warszawskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki i Kultury, a w 1951 i 1952 prezesem Oddziału Wrocławskiego.

Spis prac: 1) Nieznany obraz Jana Scholza Wolfowicza, Spraw. Tow. Nauk. we Lwowie, R. IV, 1929. 2) Stanisław Stroiński 1719—1802, Chronologia malowideł ściennych i rozwój stylu artysty, tamże, 1929. 3) Ze studiów nad rzeźbą polską XVIII w., Figury drewniane w kościele ormiańskim w Stanisławowie, tamże. R. X, 1930. 4) Ze studiów nad rzeźbą polską XVIII w., Mistrz figur z kościoła oo. Dominikanów we Lwowie, tamże, R. XI 1931. 5) Bernardo Meretini i jego główne prace: kościół pomisjonarski w Horodence, ratusz w Buczaczu i katedra św. Jura we Lwowie, Spraw. PAU, t. XXXVI, 1932. 6) Jan de Witte, Próba charakterystyki, Spraw. Tow. Nauk. we Lwowie, R. XIII, 1933. 7) Stanisław Stroiński 1719—1802, Polski malarz fresków kościelnych, Biuletyn Hist. Sztuki, R. I, 1933. 8) Wojciech Lenartowicz, nieznany architekt polski z końca XVII w., tamże. R. II, 1934. 9) Jan Maria zwany il Mosca albo Padovano, Spraw. PAU, t. XL, 1935. 10) Stanisław Stroiński 1719—1808, Zarys monograficzny ze szczególnym uwzględnieniem działalności artysty na polu malarstwa ściennego, Lwów 1935. 11) Pomnik ostatnich Jagiellonów w kaplicy Zygmuntońskiej na Wawelu, Spraw. Tow. Nauk. we Lwowie, R. XV, 1935. 12) Pomnik ostatnich Jagiellonów w kaplicy Zygmuntońskiej na Wawelu, Księga Pamiątkowa ku czci Leona Pinińskiego, Lwów 1936. 13) Pierwsi rzeźbiarze lwowscy z okresu rokoka, Spraw. Tow. Nauk. we Lwowie, R. XVI, 1936. 14) Pierwsi rzeźbiarze lwowscy z okresu rokoka, Ziemia Czerwińska, R. III Lwów 1936. 15) Plastyka figuralna mauzoleum króla Zygmunta I w katedrze krakowskiej, Spraw. PAU, t. XLI, 1936. 16) Antoni Osiński, najwybitniejszy rzeźbiarz lwowski XVIII w., Warszawa-Lwów 1937. 17) Najwcześniejsze zabytki renesansowej rzeźby nagrobkowej w Polsce, Spraw. Tow. Nauk. we Lwowie, R. XVIII, 1938. 18) Na marginesie ostatnich badań nad rzeźbą lwowską XVIII w., Biuletyn Hist. Sztuki, R. VII, 1939. 19) Rodowód artystyczny kaplicy Zygmuntońskiej na Wawelu, Spraw. Tow. Warszawskiego, R. XXXIX, 1946. 20) Dalsze przyczynki do działalności Placidiego, Biuletyn Hist. Sztuki, R. XI, 1947. 21) Kościół oo. Dominikanów we Lwowie, Geneza artystyczna zabytku i jego znaczenie w dziejach architektury, Spraw. Tow. Nauk. Warszawskiego, R. XLI, 1948. 22) Polska architektura kościelna z okresu rokoka i jej dziejowe znaczenie na tle ogólniejszych rozważań o odrębności stylowej tego kierunku, Spraw. PAU, t. XLIX, 1948. 23) Mauzoleum króla Zygmunta I w katedrze krakowskiej, Prace Komisji Hist. Sztuki Tow. Nauk. Warsz., t. I, 1949. 24) Kościół drewniany w Komborni, Biuletyn Hist. Sztuki, R. XI, 1949. 25) Z dziejów warsztatu rzeźbiarskiego Jana Jerzego Plerscha, Spraw. Tow. Nauk. Warszawskiego, t. XLII, 1949. 26) Na śladach działalności artystów francuskich w Polsce w XVII i XVIII w., Spraw. Wrocławskiego Tow. Nauk. 1949. 27) Geneza i rozwój polskiego dwuosobowego renesansowego nagrobka, tamże, 1952. 28) Rzeźba polska w czasach Odrodzenia, Rozdział w podręczniku pt. Sztuka polska czasów nowożytnych, wyd. Państw. Inst. Sztuki, Warszawa 1952. 29) Działalność rzeźbiarska Jana Ciniego ze Sieny w świetle nowszych badań. Spraw. Wrocławskiego Tow. Nauk. 1953. 30) Czy Jan Maria zwany il Mosca albo Padovano był klasycystą? Spraw. Tow. Nauk. w Toruniu, 1954.

IV

WSPOMNIENIA POŚMIERTNE

MARIA RACIĘCKA

(1886—1954)

Ś. p. doc. dr Maria Racięcka urodziła się 18 XI 1886 r. w Ciechanowie. Po ukończeniu w 1906 r. 7-klasowej szkoły handlowej w Pabianicach przez rok przygotowywała się do egzaminu nauczycielskiego, który zdała w gimnazjum męskim w Łodzi.

Warunki materialne nie pozwoliły Jej wówczas na dalsze kształcenie, toteż rozpoczyna w r. 1907 pracę w charakterze nauczycielki. Dopiero po 12 latach powstały możliwości odbycia wyższych studiów. Niezrażona późnym stosunkowo wiekiem zapisuje się w 1919 r. na Wydział Matemat.-Przyrodniczy Uniwersytetu Poznańskiego wybierając zoologię jako główny przedmiot swych studiów. W Poznaniu pracuje pod kierunkiem prof. dr J. Grochmalickiego. W jesieni 1922 r. przenosi się do Wilna kontynuując pracę w Zakładzie Zoologii Uniwersytetu Stefana Batorego. Absolutorium tegoż Uniwersytetu otrzymała w 1923 r., a po wykonaniu tamże pracy dyplomowej uzyskała w 1929 r. doktorat filozofii na Uniwersytecie w Poznaniu.

Od jesieni 1922 r. M. Racięcka pracowała nieprzerwanie w Zakładzie Zoologii UŚB, początkowo w charakterze zastępcy asystenta, później asystenta, starszego asystenta, a wreszcie adiunkta aż do końca grudnia 1939 r., a więc do czasu zamknięcia Uniwersytetu.

W okresie wojny początkowo przebywała w Wilnie, a nie znajdując możliwości znalezienia pracy wyjechała w 1941 r. do Warszawy, gdzie, jak pisze w swym życiorysie, utrzymywała się z prywatnych lekcji oraz sprzedaży papierosów i ciastek. Po oswobodzeniu Warszawy pracowała od marca 1945 r. w Państwowym Muzeum Zoologicznym w Warszawie, a z chwilą otwarcia Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu przystąpiła wraz z dawnym swym kierownikiem do organizacji Zakładu Zoologii w charakterze adiunkta.

19 IV 1950 r. został zakończony przewód habilitacyjny i w tymże dniu

Rada Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego UMK w Toruniu jednogłośnie uchwaliła wniosek o nadaniu dr Marii Racięckiej tytułu docenta zoologii.

W 1951 r. doc. dr M. Racięcka uzyskała nagrodę Uniwersytetu za całokształt działalności naukowej i pedagogicznej.

4 II 1954 r. zmarła nagle w Warszawie, dokąd wyjechała w celu przestudiowania literatury znajdującej się w bibliotece Państwowego Muzeum Zoologicznego. Materiały te miały być użyte do opracowania krytycznego przeglądów chrzączków Polski.

Doc. dr M. Racięcka była członkiem Pol. Tow. Przyr. im. Kopernika, Pol. Tow. Zoologicznego, Pol. Związku Entomologicznego i innych. W uznaniu zasług naukowych Wydział III Matematyczno-Przyrodniczy Towarzystwa Naukowego w Toruniu zaprosił ją w 1952 r. do składu członków miejscowych.

Prace naukowe doc. dr M. Racięckiej odnoszą się do dwóch grup zagadnień. Pierwsza obejmuje badania nad systematyką i rozmieszczeniem chrzączków, a druga — badania nad poznaniem peryferycznego układu nerwowego owadów i tzw. niższych narządów zmysłowych.

W zakresie pierwszej grupy autorka ogłosiła 7 prac. Dwie z nich (1931 i 1937 r.) są wynikiem wieloletnich studiów nad chrzączkami Wileńszczyzny, w rezultacie których doc. dr M. Racięcka wymienia 133 gatunki zamieszkujące ten teren. Dzięki skrzętnym i wnikliwym jej studiom Wileńszczyzna należy do lepiej zbadanych obszarów w zakresie tej grupy owadów.

Jej umiejętność hodowli ułatwiła wyhodowanie dotąd nieznanego poczwarki chrzączka — *Neuronia phalaenoides* L. (1925). O wartości opracowania morfologicznego tej poczwarki świadczy fakt, iż ilustracja M. Racięckiej została następnie reprodukowana w zagranicznej literaturze podręcznikowej (Dogiel, Szwanwicz). Subtelne metody preparowania umożliwiły wyróżnienie nowego gatunku z rodziny *Hydroptilidae*, któremu nadała ona nazwę *Allotrichia vilnensis* n. sp.

Dzięki swym pracom M. Racięcka stała się najlepszym specjalistą w Polsce z zakresu znajomości chrzączków, toteż Dyrekcja Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie, przystępując do uporządkowania działu owadów, powierzyła jej usystematyzowanie tej grupy. W wyniku tych prac Racięcka publikuje dwie rozprawy (1933 i 1934). W pierwszej pracy podany został zrewidowany wykaz 103 gatunków złowionych przez J. Dziedzielewicza, a dotąd nie włączonych do zbiorów muzealnych. Druga praca dotyczy 9 gatunków opisanych przez J. Dziedzielewicza, których diagnozy przezeń podane nie odpowiadały wymaganiom współczesnej nauki. Mając do rozporządzenia typy opisowe Racięcka do-

kładnie opracowała ich morfologię i podała nowe opisy zaopatrzone doskonałymi rysunkami wykonanymi przez E. Kowalską.

O dwóch pozycjach jeszcze należy wspomnieć w tym miejscu. Pierwsza to opracowanie chrzączków w zbiorowym wydawnictwie pt. *Przewodnik dla posługujących się piśmiennictwem dla oznaczania zwierząt krajowych* (1954). Książka ta ukazała się w kilka tygodni po śmierci tak, że jej w ostatecznej formie nie mogła zobaczyć. Druga — to opracowanie zeszytu chrzączków w zbiorowym wydawnictwie *Klucze do oznaczania owadów Polski*. Praca ta nie została ukończona.

Wreszcie jeszcze jedno niespełnione poczynanie. Rozproszone po różnych wydawnictwach krajowych i obcych wiadomości o chrzączkach Polski nie dawały obrazu całokształtu naszych wiadomości pod tym względem. Doc. R a c i ę c k a przystąpiła do uporządkowania tego stanu inicjując krytyczne opracowanie chrzączków Polski. Praca zakrojona na szeroką skalę wymagała nie tylko zebrania całej literatury w tym zakresie, ale i sprawdzenia oznaczeń okazów znajdujących się w muzeach polskich. Przejrzenie krytyczne literatury i sprawdzanie oznaczeń zmuszały do licznych wyjazdów.

W celu zrealizowania tego projektu doc. M. R a c i ę c k a, zgodnie z obowiązującymi przepisami, zwróciła się do Ministerstwa z prośbą o urlop naukowy. Podanie zostało poparte przez władze UMK w Toruniu. Niestety, Ministerstwo nie przychyliło się do tej prośby. Odmowa ta była bardzo przykra, lecz nie załamała R a c i ę c k i e j, która w znacznie tylko zwolnionym tempie pracę tę kontynuowała wyzyskując w tym celu każdą wolną chwilę. Do tych wolnych chwil częściowo można zaliczyć przerwę międzysemestralną. R a c i ę c k a uzyskała w tym czasie kilkudniowy urlop w celu wyjazdu do Państwowego Muzeum Zoologicznego w Warszawie. Wyjeżdżając z Torunia uległa pozornie lekkiemu wypadkowi przy wsiadaniu do tramwaju upadając i uderzając głową o bruk. Niewątpliwie była to pośrednia przyczyna śmierci. W parę dni później R a c i ę c k a żyć przestała, a tak potrzebna praca nie została wykonana i nie ma dotąd nikogo, kto by ją na nowo mógł podjąć.

Z zakresu drugiej grupy prac obejmującej badania nad peryferycznym układem nerwowym u owadów i związanymi z nim tzw. niższymi narządami zmysłowymi R a c i ę c k a ogłosiła 2 obszerne rozprawy. Pierwsza z nich, wydana w 1928 r., odnosiła się do unerwienia skrzydeł u motyli buławkorogich (*Rhopalocera*). Do tego czasu znane było unerwienie skrzydeł tzw. motyli nocnych (*Heterocera*), a motyle dzienne zupełnie nie były badane. Praca przyniosła szereg nowych faktów, z których do najważniejszych należy zaliczyć: 1. powstawanie unerwienia brzegu zewnętrznego skrzydła z rozdwojeń wiązek wzdlużnych, 2. niezależnego unerwienia górnej i dolnej powierzchni skrzydła oraz 3. stwierdzenie

braku otworów w kopułkach zmysłowych, co doprowadziło do odrzucenia hipotezy Mc Indoo o ich roli jako organu węchowego. Praca ta została przyjęta jako rozprawa doktorska. Druga — znacznie obszerniejsza — obejmowała wyniki badań nad unerwieniem kończyn u larw chrzączki *Molana angustata* Curt. (1949). Rozprawa ta była podstawą przewodu habilitacyjnego. Składała się ona z dwóch części. Pierwsza część obejmuje morfologię zewnętrzną kończyn larwy, a więc rożków, kończyn przystnych, tj. narządów gębowych, kończyn tułowiowych i odwłokowych oraz struktury zewnętrzne znajdujących się tam narządów zmysłowych. Autorka przyjęła słuszną zasadę homologizowania poszczególnych części na podstawie porównywania ich budowy z budową kończyn u motyli. W wyniku tych dociekań R a c i ę c k a potrafiła wyjaśnić istniejące rozbieżności w tej sprawie i dać opisy, które z pewnością będą podstawą do pewnych korektur w powszechnie podawanych cechach systematycznych larw chrzączek.

Druga część obejmuje studia nad unerwieniem kończyn. Unerwienie kończyn u larw owadów dotąd było bardzo niedokładnie poznane, a larwy chrzączek pod tym względem zupełnie nie były badane. Unerwienie rożków i żuwaczek okazało się bardzo ubogie. W żuwaczkach R a c i ę c k a wykryła rurkowate narządy, unerwione przez parzysto ułożone komórki nerwowo-zmysłowe, przypominające swym wyglądem chemoreceptory. Unerwienie kończyn tułowiowych nie jest jednakowe. Znacznie bogaciej są unerwione dwie pierwsze pary posiadające charakter kończyn chwytnych niż trzecia para przystosowana raczej do chodu.

Kończyny odwłokowe są bardzo słabo unerwione. Po szczegółowej analizie unerwienia i narządów zmysłowych następują rozważania ogólne, przede wszystkim zmiernające do ich homologizacji. Przy rozważaniach nad topografią głównych pni nerwowych zostały wyzyskane wszystkie dotąd znane materiały dotyczące unerwienia kończyn u owadów, zarówno imaginalnych jak i larwalnych. Na podstawie tych danych autorka stwierdziła, że u owadów: 1. główny pień nerwowy wszystkich typów kończyn z reguły wskazuje bifurkację, 2. prócz głównego nerwu wnika do każdej kończyny dodatkowy nerw podstawowy i 3. chociaż rozszczepienie głównego pnia nerwowego znajduje się w tym samym miejscu u larwy, co i u postaci dorosłej i zostają zachowane te same zasady ich topografii, to ilość wiązek nerwowych i ilość narządów zmysłowych u postaci larwalnych jest wybitnie mniejsza niż u form imaginalnych tego samego gatunku owada.

W pracy doc. M. R a c i ę c k i e j po raz pierwszy podano topografię układu nerwowego i unerwienia narządów zmysłowych kończyn chrzączek, przeto wszystkie bez mała podane fakty są nowe dla nauki,

a rozważania porównawcze są cennym i na wskroś oryginalnym wkładem do poznania peryferycznego układu nerwowego owadów.

Wielkie są też zasługi doc. Racięckiej w zakresie dydaktyki i organizacji Zakładu Zoologii zarówno w Wilnie, jak i w Toruniu.

12-letni okres pracy nauczycielskiej, poprzedzający studia uniwersyteckie, wydatnie przyczynił się do rozwoju Jej niewątpliwie wrodzonych talentów dydaktycznych. Racięcka naprawdę uczyła młodzież, a jej specjalnością były ćwiczenia, zawsze doskonale przemyślane i konsekwentnie przeprowadzane. W czasie ćwiczeń student, choćby nie chciał, nauczyć się musiał, a zeszyty z ćwiczeń nieraz przez wiele lat były mu pomocą w pracy zawodowej nauczyciela szkół średnich.

Wyłączając okres wojny Racięcka wychowywała młodzież przez 26 lat. W tym czasie, jak to skrupulatnie prowadzone spisy wykazują, w Wilnie przeszkoliła Ona 2322 studentów, a w Toruniu — 560, tj. łącznie 2882.

Oto kartka z życia skromnego i zasłużonego, a niejednokrotnie niedocenianego pracownika naukowego, któremu częściej przeszkadzano w pracy niż pomagano.

Odeszła niespodzianie w chwili gromadzenia materiałów do największego Swego dzieła, które miało być — jak to mówiła — testamentem naukowym. Odszedł wierny i niezawodny przyjaciel, niezastąpiony współpracownik.

Spis prac w kolejności ich wydania: 1) Poczwarzka *Neuronia phalaenoides* L., Prace Tow. Przyj. Nauk w Wilnie, T. II, 1925. 2) O unerwieniu skrzydeł u *Rhopalocera*, Ibid. T IV, 1928. 3) Chruściki (*Trichoptera*) północno-wschodniej Polski ze szczególnym uwzględnieniem obszaru wileńsko-trockiego, Ibid. T VI, 1931. 4) Przyczynek do znajomości chruścików (*Trichoptera*) Ziemi Polskiej, Pol. Pis. Entomol., T XII, Lwów 1933. 5) Neue Diagnosen der von J. Dziedzielewicz beschriebenen Trichopterenformen, Konowia, T. XIII, Wiedeń, 1934. 6) Nowy gatunek chruścika z rodziny *Hydroptilidae*, Annal. Muz. Zoolog. Pol., T. XI, Warszawa 1937. 7) Z badań nad unerwieniem kończyn u larw *Molanna angustata* Curt. (Trich.), Studia Soc. Scient. Torunensis, Sectio Et. II, 1949. 8) Chruściki — *Trichoptera*, w zbiorowym opracowaniu pt. Przewodnik dla posługujących się piśmiennictwem do oznaczania zwierząt krajowych, Warszawa 1954.

Jan Prüffer

V

SPRAWOZDANIA Z POSIEDZEŃ

WYDZIAŁ I

NAUK HISTORYCZNYCH, PRAWNICZYCH I SPOŁECZNYCH

Posiedzenie naukowe dnia 12 I 1954 r.

Członek Wydziału Władysław Namysłowski przedstawia pracę własną: *Pochodzenie szlachty chorwackiej. Szkic dyskusyjny. (Origine de la noblesse croate. Thèse à discuter).*

W czasach, z których zachowały się nieliczne najdawniejsze źródła z życia dawnej Chorwacji, społeczeństwo w krajach położonych na południe od Sawy aż po rzekę Cetinę w Dalmacji nie było jednolite. Wynikało to z faktu, że kraje te zostały podbite przez przybyłe z końcem VIII w. z północy plemiona chorwackie, które zapanowały politycznie a częściowo i gospodarczo nad tubylczymi już w owych czasach Starosłowianami oraz szczątkami Awarów i nielicznych Romano-Latynów. Plemiona chorwackie w liczbie dwunastu stały się na podbitym przez siebie terytorium czynnikiem państwowotwórczym tworząc swoje własne królestwo, Królestwo Chorwatów, obejmujące początkowo północną i środkową Dalmację, gdzie się osiedliły, a później także kraj nad Sawą na północ od rzeki Kulpy aż po rzekę Drawę, czyli dawną Posawską Panonię. Nadrzędność polityczna plemion chorwackich nad Starosłowianami, szczątkami Awarów i Romano-Latynów przejawiała się w tym, że tylko z plemion chorwackich pochodzili w XI w. najwyżsi dostojnicy państwowi: banowie i żupani. Między tymi plemionami zachodziły jednak różnice co do znaczenia i wpływów, gdyż z sześciu plemion byli wybierani banowie, stojący na czele sześciu banowin: chorwackiej, bośniackiej, sławońskiej, peżeńskiej, podramskiej, albańskiej i sremskiej, a z reszty już tylko żupani. Tymi uprzywilejowanymi były plemiona Kaczyciów, Kukarów, Swaczyciów, Czudomericiów, Mogorowiciów i Szubiciów; banowie

z nich wybierani byli powołani w razie bezpotomnej śmierci króla do wyboru następcy¹.

Członkowie powyższych dwunastu chorwackich plemion stanowili ze względu na swoją nadrzędność nad resztą społeczeństwa osiadłego w Dalmacji i w Posawskiej Panonii najwyższą warstwę społeczną, a tym samym zrąb tworzącego się w dalszym ciągu wieków stanu szlacheckiego, tej warstwy, która dzierżyła w rękach swoich kierownictwo losami politycznymi królestwa. Ta ich nadrzędność wystąpiła najjaskrawiej w 1102 r., gdy dwanaście plemion chorwackich uznało przez swoich reprezentantów Kolomana Węgierskiego za swojego króla i złączyło w ten sposób losy Królestwa Chorwatów na cały szereg wieków z losami krajów Korony Węgierskiej².

Jak się przedstawiały do XI w. inne warstwy społeczeństwa w krajach wchodzących w skład Królestwa Chorwatów — na to źródła nie dają odpowiedzi. Można przyjąć, że ta reszta społeczeństwa również nie była jednolita i że w niej, na co wskazują dopiero późniejsze źródła, występowały dwie warstwy, z których wyższa posiadała pełną wolność osobistą i gospodarczą, ale nie była dopuszczona do kierowania politycznego królestwem, niższa była gospodarczo zależna czy to od członków plemion chorwackich, czy też od warstwy osobiście i gospodarczo wolnej. Gospodarczą i społeczną wolność warstwie wyższej gwarantował fakt, że należąc do starych Słowian żyła w identycznych jak plemiona chorwackie warunkach, zrzeszona w ściśle związane ze sobą plemiona, dysponujące wolnymi od wszelkich danin i świadczeń dobrami ziemskimi.

Przynależność do plemion chorwackich była tak silna, że członkowie ich cieszyli się uprzywilejowaniem w stosunku do innych warstw społecznych położeniem prawnym i to nie tylko wówczas, gdy znajdowali się we własnym kraju na swoich plemiennych dobrach ziemskich, ale także w innych krajach, gdy się tam osiedlili. Dowodem tego jest fakt, że na wyspie Krk, która jedynie personalnie, bo przez panujący nad nią ród Frankopanów, była złączona z Królestwem Chorwatów, członkowie plemion Szubiciów i Tugomericiów byli w XIII w. traktowani przez Frankopanów w identyczny sposób jak w Królestwie Chorwatów; byli więc oni zwolnieni od wszelkich danin i ciężarów na rzecz rodu Frankopanów z tytułu posiadłości ziemskich na wyspie. Motywowane to było tym, że pochodzą z jednego z dwunastu plemion chorwackich (*de progenio*), a na skutek tego są *nobiles*³.

¹ Kukuljević-Sakciński J., *Privilegia et libertates regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Zagreb 1862, dokument XVI z 1100 r.

² *Ibid.*, dok. XVIII z 1102 r.

³ Klaić V., *Hrvatska plemena od XII do XVI stoljeca*, Rad Jug. Akad., knj. 130, s. 6.

Tak samo w dokumentach, wystawianych na ziemiach należących do Królestwa Chorwatów, osoby należące do dwunastu plemion chorwackich określane były w miejsce łacińskiego dodatku *de genere*, po chorwacku: *od plemena* albo ogólnie: *plemeniti ljudi* lub królko: *plemeniti*⁴.

Z tych plemion wyłoniły się z biegiem czasu nieliczne rody, względnie rodziny, które dzięki dziedzicznemu nadaniu przez króla całych żupanii wyrosły ponad resztę członków swojego plemienia, uzyskując bezpośredni wpływ na rządy. Były to w XIII w. rody pochodzące z tych plemion, które przed wiekami dawały banów dla poszczególnych banowin, jak ród Nelepiciów z plemienia Swaczyciów i plemię Szubiciów. Odróżniały się one od reszty *plemenitih ljudi* w XV w. tytułem *zastawna gospoda (barones regii)*, gdyż ich obowiązkiem była obrona kraju, w którym to celu wystawiali własnym kosztem oddziały zbrojne (*banderie*) i prowadzili je pod własnym sztandarem przeciwko nieprzyjacielowi.

Do warstwy społeczeństwa złożonej z członków dwunastu plemion chorwackich, nieobciążonej żadnymi daninami i świadczeniami na rzecz kogokolwiek a dzięki temu wolnej osobiście i politycznie czynnej, zaczęły się w XIII w. dołączać jeszcze inne osoby. Przede wszystkim byli to członkowie starosłowiańskich plemion, które do tego czasu zmieszały się, wedle słów Tomasza Archidiakona, z plemionami chorwackimi tak, że nie różniły się od nich niczym, czy to pod względem trybu życia, zwyczajów, czy też języka⁵. Były to plemiona: Wirowiciów osiedlonych w żupie Luka, Humljanów pod górami Pelsznicą, Nebljuszów w żupie krbawskiej, Stupiciów i Krszalców w kniazostwie Buże a także plemię Lagodaszyciów w żupie Lika; na wyspie Krk, *progenies* Daganiciów i Gadeniciów. Poza nimi występowały także małe plemiona w dorzeczu Kulpy, Dobry i Kupczyny, a mianowicie: Pribiciów, Kraszczyciów, Kupczyńców i Hrnetyciów. Fakt wolności osobistej i gospodarczej członków tych plemion, jak i brak różnic co do sposobu życia, zwyczajów i języka doprowadził w ostatniej fazie rozwoju do tego, że członkowie tych plemion zrównani zostali z Chorwatami także i na polu politycznym. W ten sposób członkowie tych starosłowiańskich plemion byli w XIV i XV w. określane zwrotem *od plemena* lub *plemeniti* tak samo jak członkowie plemion chorwackich. W jaki sposób i kiedy doszło do tego równouprawnienia — o tym nie ma śladów w zachowanych źródłach, poza jednym przypadkiem dotyczącym równouprawnienia plemienia Wirowiciów, co do którego w 1352 r. ban chorwacki Stefan orzekł:... *et sic progenies Virovnygh in numero nobilium permanissent et nunc permanere*⁶.

⁴ *Hrvatski spomenici*, Zagreb 1898, dok. nr 270.

⁵ Klaić V., *op. cit.*, s. 11.

⁶ Klaić V., *op. cit.*, s. 6 i 17.

Dookoła rdzenia, jakim byli członkowie plemion chorwackich, powstał zatem pierwszy pierścień, na który składali się członkowie plemion starosłowiańskich; dalszy, już nie tak spoisty był trzeci pierścień, złożony z osób nie należących ani do plemion chorwackich, ani do starosłowiańskich, których tytułem wejścia do warstwy szlacheckiej była łaska i to z początku nie tyle panującego, ile łaska jednego z możnowładców chorwackich. Tak np. kniaziowie Frankopani traktowali na wyspie Krk cztery rodziny na równi z osobami *de genere*, w szczególności nie żądali od nich żadnych danin ani świadczeń z ich posiadłości ziemskich. Było to zatem faktyczne zrównanie z osobami należącymi do plemion; ze zrównaniem tym łatwo mogły się już związać także uprawnień polityczne⁷.

O ile powyższe przypadki mogły być pojedyncze, to tworzenie się trzeciego pierścienia stanu szlacheckiego następowało głównie dzięki częstym i licznym nadaniom pewnym osobom dziedzicznie dóbr ziemskich pod tytułem *u plemenito* przez króla lub możnowładców. Z posiadaniem pod tym tytułem nadanych dóbr ziemskich wiązały się automatycznie wszystkie zwolnienia od danin i świadczeń na rzecz pana feudalnego oraz te uprawnienia o charakterze politycznym, które z dawien dawna przysługiwały członkom plemion chorwackich i starosłowiańskich. Takie nadania były liczne ze strony kniaziów Frankopanów; wyrażano je w aktach nadania słowami: *za plemenito nim y nihovom osztanku vekuvechnem zakonom... učiniti oda svega više imenovanog dara kako godi nemu po nega voli on i nega ostanak večnim zakonom, tim vse od vsega vlastitoga i plemenščine*⁸.

W tym stadium rozwoju chorwackiego stanu szlacheckiego nie istniało zatem jeszcze szlachectwo w oderwaniu od wolnych od wszelkich ciężarów dziedzicznych dóbr ziemskich zwanych *plemenszczyna*, było ono jedynie refleksem posiadania tego rodzaju dóbr dając prawo do udziału w życiu politycznym państwa.

Zrównanie poszczególnych osób i ich potomstwa z osobami, które były *plemenitimi ljudmi* i to nie z łaski kogokolwiek, lecz dzięki pochodzeniu z plemion, odbywało się przede wszystkim przez możnowładców chorwackich, gdyż oni to mieli w swoich rękach wielką feudalną własność rolną, obejmującą niekiedy całe żupanie i byli w stanie nadawać dobra ziemskie *u plemenito*. Jedynym znakiem zależności osób obdarowanych dobrami od możnowładców, zależności jednak już nie gospodarczej, lecz raczej politycznej była zwyczajowa danina należąca się królowi, a przekazana przez niego danemu feudałowi, w postaci skór kuny. W ten

⁷ Klaić V., *op. cit.*, s. 6 n.

⁸ *Hrvatski spomenici*, dok. nr 122; *Hrvatski urbarii*, Zagreb 1894, s. 386, 394.

sposób osoby obdarowane dobrami pod tytułem *u plemenito* były wolne od wszelkich danin i świadczeń na rzecz feudałów i stawały w jednym rzędzie z członkami plemion chorwackich i zrównanych z nimi plemion starosłowiańskich.

Do powyższych osób zaczęły się dołączać stosunkowo wolno osoby, które opierały swoje uprzywilejowane położenie polityczne i gospodarcze na nadaniu im przez panującego szlachectwa dziedzicznego bez równoczesnego nadania dóbr ziemskich *u plemenito*. Takich nadań szlachectwa, które zaczęły się pojawiać dopiero w XV w. było w owym wieku zaledwie około 24; zostały one przyjęte i zatwierdzone przez sobór chorwacki. W późniejszych wiekach liczba nobilitacji przez panującego, nobilitacji związanych i niezwiązanych z nadaniem dóbr ziemskich wzrastała, wynosząc w XVI w. około 120, w XVII w. około 320, a w XVIII w. około 300. W 1848 r. liczono 5 115 stwierdzeń szlachectwa.

Dowodem przynależności do chorwackiej, podobnie zresztą jak i do węgierskiej, warstwy szlacheckiej było pochodzenie z plemion albo też nadanie szlachectwa, a nigdy herb, którego jednak istnienie da się stwierdzić w życiu plemion chorwackich. Nielicznie zachowały się herby używane przez członków plemion chorwackich. Są to herby rodzin należących do plemienia Mogorowiciów, herb plemienia Guszyciów, Kaczyciów i Lapczan. W wielkim plemieniu Mogorowiciów każda rodzina posiadała swój własny herb będący odmianą herbu zasadniczego; były to tarcze różnego kształtu z pewną liczbą belek poziomych, prostych lub falistych; niektóre z tarcz posiadały dwa pola: w górnym miały gwiazdę, a w dolnym belki. Herbem Kaczyciów była tarcza z wyobrażeniem lwa w górnej części, a z dwoma równymi, poziomymi belkami w dolnej części. Plemię Guszyciów pieczętowało się tarczą, na której górnej części wyobrażona była gęś, w dolnej trzy równe, poziome belki. W końcu plemię Lapczan używało herbu w postaci tarczy z przedstawieniem orła, niekiedy w locie⁹.

Nie wszystkie jednak rodziny należące do szlachty chorwackiej posiadały herby; w wyżej podanej liczbie zarejestrowanych do 1848 r. szlachectw większość była bezherbowa, wynosząc około 3.000¹⁰. Ten stan rzeczy jest zrozumiały wobec genezy i narastania w czasach późniejszych stanu szlacheckiego w Chorwacji; osoby, które weszły w jego skład dzięki nadaniu im dóbr ziemskich pod tytułem *u plemenito*, nie otrzymywały tym samym od nikogo żadnego herbu; również członkowie plemion chorwackich i starosłowiańskich nie zawsze używali własnych,

⁹ Bojničić I., *Der Adel von Kroatien und Slawonien*, Norymberga 1899, *Wappenbuch* ed. Siebmacher J., s. 70, 81, 90, 53, 146, 124, 129, 153, 173, 219, 202, 220, 51, 215, 73, 30, 75.

¹⁰ Bojničić J., *op. cit.*, s. 224.

indywidualnych herbów, gdyż w grę wchodził raczej herb całego plemienia, wyobrażony na pieczęciach przy dokumentach aktów prawnych sporządzanych przez jego członków.

Ten stan rzeczy odzwierciedlał się w zwyczajowym prawie chorwacko-węgierskim zebrany w tzw. *Tripartitum Verböczyego*, w tłumaczeniu Iwana Pergoszycia z 1547 r., które stwierdziło, że *plemeniti* może być i bez herbu (*cimer*) i niesłuszne byłoby mniemać, jakoby bez listu herbowego nie mógł być człowiek *plemeniti*. Sam bowiem herb nie robił, wedle tego prawa, nikogo *plemenitim*, gdyż liczni krawcy i mieszczanie jak i inni prości ludzie mogli mieć listy herbowe nadane im nawet przez króla, a mimo to nie byli zaliczani do *plemenitih*. Również w przewodzie sądowym herb nie był żadnym dowodem szlachectwa, lecz jedynie posiadanie rodowego majątku ziemskiego *plemenschyna* lub majątku ziemskiego nadanego *u plemenito* wraz z faktycznym wprowadzeniem w jego posiadanie¹¹.

Naszkiecowany powyżej proces powstawania i narastania chorwackiej warstwy szlacheckiej uzyskał sankcję w prawie zwyczajowym ujętym w powyższym *Tripartitum*. Prawo to znało trzy rodzaje powstawania szlachectwa i trzy zatem rodzaje szlachty chorwackiej.

Do pierwszego rodzaju należało pierwotne szlachectwo wynikające z pochodzenia i przynależności do pierwotnych plemion chorwackich i starosłowiańskich. Zasadniczą cechą wyróżniającą osoby pochodzące i należące do plemion od innych, *neplemenitih* osób, było przysługujące im z dawien dawna prawo wyboru króla chorwackiego. Ci *plemeniti* byli równi tak panom duchownym i przełożonym kościelnym, jak i świeckim wielkim panom (*gospoda zastavna = barones regii*); obowiązywało ich wszystkich jedno prawo (*zakon*) i wszyscy korzystali z równych swobód¹².

Dwa następne rodzaje szlachectwa były już pochodne, gdyż ich źródłem była wola panującego decydująca o nadaniu szlachectwa. W pierwszym z nich występowały osoby, które za wierną służbę czy też za inne chwalebne czyny zostały nagrodzone przez króla grodem, miastem, wsią lub innym majątkiem ziemskim i zostały wprowadzone w faktyczne ich posiadanie. Były to nadania pod tytułem *u plemenito*. W ostatnim rodzaju pochodnego nabycia szlachectwa nadanie dóbr ziemskich nie odgrywało żadnej roli, decydował bowiem swobodny wybór dokonany przez króla nawet spośród prostych ludzi i zapisania tak wybranej osoby w poczet *plemenitih* królestwa¹³.

¹¹ Kadlec K., *Stefana Verbecijega Tripartitum*, Belgrad 1909, część I, tyt. VI.

¹² Kadlec K., *op. cit.*, część I, tyt. II.

¹³ Kadlec K., *op. cit.*, część I, tyt. III i IV

Niezależnie od sposobu uzyskania szlachectwa było ono zawsze dziedziczne w linii męskiej.

Uprzywilejowanie chorwackiego stanu szlacheckiego, bez względu na sposób wejścia w jego skład, ujęte było w czterech, znanych ogólnie w czasach feudalnych, zagwarantowanych przez króla „swobodach” : 1) wolność osobista, która mogła być ograniczona jedynie wskutek skargi i na mocy wyroku sądowego; 2) władzy nad osobami stanu szlacheckiego nie mógł wykonywać nikt inny jak tylko sam panujący; 3) wolność od wszelkich służb, danin, myta i cła od majątku szlacheckiego i wszelkich z niego płynących dochodów i korzyści; jedynym obciążeniem plemenitoga była służba w obronie królestwa; 4) prawo przeciwstawienia się królowi bez narażania się z tego powodu na oskarżenie o popełnienie niewierności czy zdrady w wypadku, gdy król naruszył zagwarantowane swobody szlacheckie ¹⁴.

Członek Wydziału Władysław Namysłowski przedstawia pracę własną: *Dowód „clamor” w przypadku zgwałcenia kobiety w dawnym prawie chorwackim. (Preuve du „clamor” relative au viol d'une femme dans l'ancienne legislation croate).*

Nielicznie zachowane pomniki prawne z dawnych krajów serbskich i chorwackich w zakresie przestępstw przeciwko moralności poświęciły uwagę głównie zgwałceniu kobiety i różnie się ustosunkowały do tego przestępstwa. Różnice w zakresie sankcji karnych występują jasno już w samym prawie serbskim, gdy się porówna postanowienia karne z czasów przed wydaniem „Zakonika” przez cara Stefana Duszana (r. 1349 i 1354) z postanowieniami tegoż Zakonika, oraz te pomniki prawne z ziem chorwackich, które powstały w izolacji od obcych wpływów, z tymi, w których jest widoczny wpływ prawa zachodnio-europejskiego. Przestępstwo zgwałcenia, występujące pod nazwą serbską *djevički razboj*, a także *djevič razboj*, bez podania bliższych jego znamion, było karane w krajach serbskich karą pieniężną, cyfrowo nieoznaczoną, występującą pod nazwą *globa*, a raz jeden określoną nazwą *vražda*. *Djevički razboj* wspomniany został przy sposobności normowania przez serbskich panujących jurysdykcji monasterzy nad ich osadnikami; w konsekwencji tego kara w postaci *globa* czy też *vražda* miała zastosowanie w tych przypadkach, gdy przestępstwo to zostało popełnione wśród osób tej samej warstwy ludnościowej, tj. u chłopów. Jak się to przestępstwo przedstawiało pod względem sankcji karnej, gdy zostało popełnione między osobami stanu wyższego, względnie między osobami należącymi do róż-

¹⁴ Kadlec K., *op. cit.*, część I, tyt. IX §§ 1—7.

nych stanów, o tym nie ma wzmianek w zachowanych monasterskich aktach nadania, gdyż dotyczyły one posiadłości ziemskich z przywiązaną do nich ludnością stanu najniższego, jak *meropsi i sokalnici*¹.

Karanie za zgwałcenie kobiety karą jedynie majątkową, o nieznaną bliżej wartości, było bezsprzecznie wyrazem najdawniejszych przekonań prawnych ludności serbskiej, czego dowodem jest fakt, że dopiero car Stefan Duszan pod wpływem prawa bizantyńskiego wprowadził karę mutilacyjną w postaci odcięcia obu rąk i nosa, gdy gwałt został popełniony na osobie należącej do tego samego stanu co gwałciciel, a karę śmierci przez powieszenie, gdy sprawcą był chłop, a kobietą zgwałconą — szlachcianka².

Również prawo chorwackie w krajach, które nie należały do dawnych, z czasów rzymsko-bizantyńskich autonomicznych *civitates* i w których nie było śladów ludności romańsko-latyńskiej, za zgwałcenie kobiety groziło sankcją w postaci wraždy. Dowodem tego są statuty polickie, w których odzwierciedlały się stare przekonania prawne zawarte w tzw. „starym zakonie”, przyniesionym z Bośni w drugiej połowie XIV w. przez plemiona słowiańskie osiadłe w Policy. W statucie polickim z 1482 r. znajduje się postanowienie, że sprawca zgwałcenia kobiety ma odpowiadać głową, a więc tak samo, jak za zabójstwo. Przy tym przestępstwie sprawca mógł się poza nielicznymi kwalifikowanymi przypadkami wykupić od kary śmierci przez zapłacenie wraždy. Analogicznie do tej zasady zgwałcenie kobiety było postawione na równi z zadaną śmiercią; dla kobiety bowiem był ten czyn równy śmierci, co prawda nie fizycznej, ale w każdym razie śmierci moralnej. W konsekwencji tego i zgwałcenie musiało się spotkać z tą samą co zabójstwo reakcją w postaci obowiązku zapłacenia przez sprawcę wraždy. Statut z 1482 r. postanowił, że kobiecie zgwałconej należy się od sprawcy tego czynu tzw. *mrtva krv*, który to termin był nie czym innym, jak synonimem *mrtve vražde*, wynoszącej 240 liber. Ta *mrtva krv* była uiszczana podwójnie, gdy zgwałconą była dziewczyna zaręczona lub kobieta zamężna; w tych przypadkach sprawca czynu uiszcział 240 liber raz kobiecie zgwałconej, drugi raz jej mężowi względnie narzeczonemu. Od uiszczenia podanej kwoty pieniężnej za zgwałcenie dziewczyny niezaręczonej mógł się sprawca uwolnić w ten sposób, że zawarł z nią związek małżeński albo, gdy to było niemożliwe, dał jej takie odszkodowanie i po-

¹ Novaković St., *Zakonski spomenici srbskih država srednjega veka*, Belgrad 1912, s. 617, akt z 1300 r. ust. XLVIII; s. 659 akt z 1337 r., ust. XXII; s. 671, akt z 1337 r., ust. X.

² Novaković St., *Zakonik cara Stefana Dusana cara srpskog*, Belgrad 1898, art. 53.

sag, że się mogła „zadomowić”, czyli wydać za mąż i żyć bez wszelkiego wstydu i niesławy”³.

Postanowienia o zgwałceniu kobiety wystąpiły następnie w pomnikach prawa pisanych po chorwacku na wyspie Krk (włoska: Veglia) i na tych obszarach na wybrzeżu dalmatyńskim, które w czasach rzymsko-bizantyńskich stanowiły autonomiczne *civitates* i ten swój charakter w mniejszym lub większym stopniu utrzymały po osiedleniu się tam ludności chorwackiej. Do takich obszarów należały, poza wyspą Krk, miasta winodolskie oraz gminy o ustroju wiejsko-miejskim tworzące ziemie tzw. kastawską na granicy Istrii i Dalmacji. W pomnikach prawnych tych obszarów, a więc w statutach regulujących stosunek ludności do panów feudalnych odzwierciedlone zostało także dawne prawo zwyczajowe. Pochodzą one z różnych czasów: statut winodolski z 1288 r., wyspy Krk z 1388 r., Trsatu w ziemi winodolskiej z 1640 r., w końcu statut Moszczenic w ziemi kastawskiej z 1690 r. Statut winodolski znał, odmiennie od reszty, jako sankcję karną za zgwałcenie kobiety w ogóle, a więc tak zamężnej jak i niezamężnej, jedynie karę pieniężną w kwocie 50 liber na rzecz kniazia, a oprócz niej odszkodowanie dla kobiety w tej samej wysokości. Reszta statutów karała zgwałcenie kobiety zamężnej karą śmierci. Karą za zgwałcenie dziewczyny zajął się tylko statut krczański; kara była ta sama, co za czyn dokonany na kobiecie zamężnej. Statut trsatski nie upatrywał w zgwałceniu dziewczyny przestępstwa żądając jedynie, aby sprawca ją poślubił, a statut moszczenicki w ogóle się nie zajął przypadkami tego rodzaju⁴.

Z powyższych statutów tylko winodolski i krczański ustaliły równoległe z sankcją za to przestępstwo także sposób jego udowodnienia. Sposób ten w pierwszym z wymienionych statutów stwierdzał jedynie formalnie dokonanie tego czynu przestępczego, w drugim miał znaczenie choć częściowo materialne. Statut winodolski bowiem, jak i wiele innych systemów prawnych w XIII w., zadawała się zeznaniami samej pokrzywdzonej kobiety i jej przysięgą, popartą zasadniczo przysięgami 25 *porotnici*, którymi musiały być kobiety. Tymczasem statut krczański stanął na stanowisku, że środek dowodowy przy przestępstwie zgwałcenia kobiety musi co najmniej pośrednio udawadniać popełnienie tego czynu. W myśl tego statutu kobieta zamężna czy też dziewczyna ma natychmiast po dokonaniu na niej gwałtu, a przed udaniem się do domu, wołać o pomoc, a następnie w ciągu trzech dni przyjść przed sąd z roz-

³ *Hrvatski pisani zakoni*, Zagreb 1890, Statut policki art. 110.

⁴ *Hrvatski pisani zakoni*, Statut winodolski, art. 56 i Statut trsatski art. 32—34; Kadlec K., *Mošćenicky statut*, Praga 1914, art. 12 z 1690 r.

plecionymi włosami w towarzystwie trzech „dobrych świadków“ i skarżyć sprawcę dokonanego zgwałcenia.

Nie wiadomo, czy powyższy przepis proceduralny był nowy, narzucony w 1388 r. ludności wyspy Krk przez jej panów feudalnych, czy też był tylko usankcjonowaniem dotychczasowego, już przyjętego na tej wyspie zwyczaju prawnego; trudno jednak przyjąć, aby ten przepis, ze względu na swoją konstrukcję wrzynającą się głęboko w poczucie czci kobiecej, odbiegającą od formalistycznych środków dowodowych na sąsiednich obszarach prawnych, został ludności z góry narzucony; raczej należy przyjąć, że sposób ten był już znany i stosowany na tej wyspie i że w statucie krczańskim z 1388 r. został jedynie przypomniany, usankcjonowany i utrwalony na piśmie. Za tym przemawia postępowanie, jakie poprzedziło wydanie statutu krczańskiego. W 1388 r. panowie feudalni — kniaziowie Frankopani — Stefan i Anž wobec rozluźnienia obyczajów wysłali na tę wyspę swoich delegatów w liczbie czterech, którzy wraz z wszystkimi podkniaziami oraz z „dobrymi mężami“ z miasta Krk i z całej wyspy ustalili kary za cały szereg przestępstw; jednym z pierwszych było przestępstwo zgwałcenia kobiety względnie dziewczyny. Udział w redagowaniu powyższego statutu „dobrych mężów“, a więc czynnik ludowego obok czynnika oficjalnego, jakim byli delegaci kniaziowscy i podkniaziowie z całej wyspy, świadczyłby, że w tym przypadku chodziło nie o zredagowanie i wydanie nowych przepisów prawnych, lecz o przypomnienie i utrwalenie norm prawa zwyczajowego, które uległo zapewne zapomnieniu i zaniedbaniu⁵.

Gdy wedle statutu winodolskiego z 1288 r. punkt ciężkości dowodu zgwałcenia pozostawał w dyspozycji samej kobiety i jej *porotnici*, a w razie nieudania się tego dowodu oskarżony mógł się uwolnić od zarzutu popamiętania przestępstwa składając przysięgę oczyszczającą, to wedle statutu krczańskiego tego rodzaju możliwość obrony była odebrana oskarżonemu. Trzej świadkowie (*dobri svjedoci*) byli w tym statucie nie *porotnici*, lecz świadkami w ścisłym słowa tego znaczeniu, co prawda nie samego faktu zgwałcenia, ale takich okoliczności faktycznych zaszłych po tym czynie, które według szerzących się od XIII w. przekonań prawnych były dostateczne, aby przyjąć dokonanie zgwałcenia i wykluczyć możliwość uniewinnienia oskarżonego na podstawie złożenia przez niego przysięgi oczyszczającej. Wypieranie przysięgi oczyszczającej oskarżonego na korzyść dowodów oskarżyciela, dowodów co prawda nie samego zarzucanego czynu przestępczego, ale pewnych okoliczności faktycznych ubocznie towarzyszących danemu czynowi lub

⁵ *Hrvatski pisani zakoni*, Statut vrbanski a doneklecjelog otoka, s. 148, wstęp i art. 1.

zaszłych po czynie, pojawiło się w XIII w. na tak odległych od wyspy Krk obszarach prawnych, jak kraje fryzyjskie i ich prawo zawarte w *Altfriesische oder westerlauwersche Landrecht*, w części pod tytułem *Schulzenrecht* z 1276 r.⁶

Trzej świadkowie statutu krczańskiego byli świadkami okoliczności zaszłych po czynie w szczególności, że kobieta czy też dziewczyna uciekając z miejsca dokonanego na niej gwałtu wołała o pomoc, następnie, że, o czym statut milczy, skarżyła się zbiegłym na jej krzyk ludziom na swoje zniesławienie, a w końcu, że od czasu dokonania na niej gwałtu do przybycia jej do sądu nie upłynęło więcej jak trzy dni. Ci wymagani przez to prawo trzej co najmniej świadkowie musieli pochodzić z okolicy, gdzie czyn został dokonany i musieli być pierwszymi spotkanymi ludźmi, przed którymi się skarżyła ofiara zgwałcenia. Zeznania owych świadków, którzy nie musieli należeć do jej najbliższych i mogły nimi być także i kobiety, łącznie ze skargą samej pokrzywdzonej były dostateczną podstawą dla sądu do wzięcia oskarżonego na męki, a przyznanie się jego w czasie tortur dostateczną podstawą do wymierzenia mu kary śmierci.

Opisany sposób udowadniania zgwałcenia nie był czym innym, jak zmodyfikowanym, a ogólnie znanym w prawie zachodnio-europejskim i w statucie winodolskim z 1288 r.⁷ dowodem zwanym: *clamor*, *gerüft*, *vapaj* lub *klič*, jaki był stosowany, gdy chodziło o oskarżenie i skazanie złapanego na gorącym uczynku sprawcy zabójstwa lub kradzieży. Jak wynika bowiem ze statutu krczańskiego, podani tam świadkowie nie byli świadkami samego czynu zgwałcenia, lecz przygodnymi ludźmi, którzy zbiegli się na krzyk poszkodowanej o pomoc; zwali się oni w Winodolu *posobnici*, w prawie niemieckim *Schreimänner*, a ich zeznania były wystarczające, aby oskarżonego nie dopuścić do przysięgi oczyszczającej i po torturach wydać na niego wyrok skazujący.

Powyższy sposób udowadniania faktu zgwałcenia musiał być sam przez się nader uciążliwy dla kobiety czy też dziewczyny, bo odkrywając tajemnicę jej życia obyczajowego rzucał jednocześnie cień na jej cześć i sławę kobiecą. Poszkodowana zmuszona była jednak uciec się do niego nie tylko w tym celu, aby sprawca zadanego jej gwałtu został ukarany, lecz zapewne także, aby uniknąć oskarżenia o cudzołóstwo, względnie nierząd, i surowej za to kary. Stosunek jej bowiem z obcym mężczyzną bez zadania jej gwałtu stanowił ich wspólnie popełnione przestępstwo cudzołóstwa, gdy kobieta była zamężna, nierządu — gdy była dziewczyną. Mając do wyboru między w wyżej opisany sposób

⁶ Richthoffen K. von, *Friesische Rechtsquellen*, Berlin 1840, s. 387—400.

⁷ *Hrvatski pisani zakoni*, Statut winodolski, art. 7, 8 i 37.

konstruowanym dowodem, a większym grożącym jej złem w postaci kary za cudzołóstwo, względnie nierząd w razie nieprzeprowadzenia tego dowodu, kobieta była moralnie zmuszona do niego, jako będącego jedynym dla niej wyjściem z takiej fatalnej sytuacji.

O nierządzie i o cudzołóstwie, a więc o czynach dobrowolnie popełnionych przez kobietę, nie ma żadnych wzmianek w powyżej podanych statutach chorwackich. Mimo tego milczenia źródeł pisanych niemożliwe, aby w omawianych krajach chorwackich, a w każdym razie na wyspie Krk, nie były one znane i karane; musiały być one ujęte przez niespisane prawo zwyczajowe, którego ślad zagał. Wyspa Krk, jak i dawne rzymsko-bizantyńskie *civitates* pozostawały pod wpływem bizantyńskim, nie były także izolowane od wpływów później powstałych systemów prawnych, zupełnie tak samo jak rozwijająca się od VI w. Republika Wenecka. W tej ostatniej prawo karne przejęło nie tylko pojęcia bizantyńskie, lecz także longobardzkie, a nawet frankońskie⁸. Gdy chodzi o omawiane przestępstwa przeciwko obyczajności, cudzołóstwo i nierząd, to znało je prawo bizantyńskie i karało surowymi karami mutylacyjnymi a także i śmiercią — tak samo jak i prawo longobardzkie. Więż polityczna wyspy Krk z Wenecją od X do XII w. czyni prawdopodobny wpływ, jeśli nie recepcję prawa longobardzkiego, stojącego na wysokim poziomie i skodyfikowanego w edykcji Rothara. Edykt ten wprowadził surowe kary tak za cudzołóstwo kobiety zamężnej, jak i za nierząd kobiety wolnej; pociągało ono za sobą karę śmierci, kobieta zaś niezamężna popełniająca nierząd podlegała zemście swoich rodziców w takiej postaci, jaką rodzice uważali za stosowną; jeżeli rodzice nie wykonali zemsty, mieli obowiązek oddać córkę królowi, względnie jego gastaldowi do ukarania wedle ich uznania. Dziewczyna mogła się uwolnić od następstw popełnionego przez nią nierządu, jeżeli współnik tego przestępstwa pojął ją za żonę i zapłacił 20 soldów kary⁹.

Te przepisy musiały być znane i stosowane na wyspie Krk jako prawo zwyczajowe; grożąc surowymi karami tłumaczą one konstrukcję dowodu podanego przez statut krczański z r. 1388 umożliwiającego zapobieżenie, względnie obalenie oskarżenia kobiety o te przestępstwa. Kobieta w tym celu musiała udowodnić, że wstąpiła w stosunki miłosne nie dobrowolnie, lecz jedynie pod przymusem fizycznym; przeprowadzając ten dowód kobieta nie tylko przyczyniała się do ukarania sprawcy, a do uwolnienia siebie od oskarżenia o cudzołóstwo, względnie o nierząd, lecz także od dalszych ujemnych skutków, jakie godziły w jej cześć kobiecą, skutków

⁸ Kretschmayr H., *Geschichte von Venedig*, Gotha 1905, s. 191, 343.

⁹ Bluhme Fr., *Edictus ceteraque Langobardorum leges Edictus Rothari*, ust. 189, 211, Hanover 1870.

nieustalonych co prawda prawem, ale wynikających z wymagań moralności społecznej.

Powyżej opisany dowód popełnienia zgwałcenia występował odosobniony, o ile chodziło o obszar prawa chorwacko-sérbskiego; znany był jednak w całym szeregu prawodawstw zachodnio-europejskich¹⁰. Już w XII w. daleko na północ od wyspy Krk w krajach fryzyjskich w zbiorze prawa: *Zusätze zu der siebzehnten Küre* znalazło się następujące postanowienie:

*Wo eine Frau genothzüchtigt ist, und sie sitzt wehklagend und rufend, und ihr folgt der Schultz und die Leute, und sie in versammelten Gericht und gehebten Dinge ihren Willen und den Geliebten verwirrt, und zu dem rechten Vormunde geht; so hat sie ihr Wergeld, und es ist geständig den Leuten und dem Schultzen, und sie braucht um der Tat keine Eide zu schwören*¹¹.

Ten przykry dla kobiety sposób obrony jest zrozumiały wobec ciężkiej kary, która czekała kobietę oskarżoną o cudzołóstwo, względnie o nierząd, kary identycznej do tej, jaka była sankcjonowana w prawie longobardzkim, w edykcji Rothara. Wedle prawa fryzyjskiego, obowiązującego na wszystkich wyspach fryzyjskich, ojciec, względnie mąż miał prawo i władzę ukarania córki-nierządnicy, względnie żony-cudzołożnicy, a karą przez nich wymierzaną i przez nich samych wykonywaną była zemsta w postaci śmierci przez ścięcie mieczem, na niektórych wyspach przez utopienie w morzu. To prawo życia i śmierci nabywał symbolicznie mężczyzna nad żoną i nad swoim z nią potomstwem przy wprowadzaniu poślubionej kobiety do swojego domu w ten sposób, że przed wejściem z żoną do domu wyciągał swój miecz i wbijał go nad głowę kobiety w strzechę domu¹².

Kobieta czy też dziewczyna podejrzana o cudzołóstwo względnie o nierząd mogła się wedle tego prawa ratować przed grożącą jej zemstą ojca względnie męża przede wszystkim przez przeprowadzenie dowodu, że została zgwałcona. Przeprowadzenie tego dowodu zostało w później-

¹⁰ Koranyi K., *O niektórych postanowieniach karnych Statutu litewskiego z 1529 r.*, Księga pamiątkowa ku uczczeniu 400 letniej rocznicy wydania pierwszego Statutu litewskiego, Wilno 1935, s. 153—157.

¹¹ Richthoffen K. von, *op. cit.*, s. 32.

¹² *Wo man eine Frau rügt, dass sie Ehebruch verübt habe, so hat sie ihr Vormund eidlich zu reinigen. wenn er sie rein weiss; gebricht ihr die eidliche Reinigung, so weiss sie ihr Vormund ganz schuldig, so hat der Vormund die Wahl ob er sie geißelt, oder sie enthauptet mit dem Schwerte unter dem sie ging als sie die Ehe einging, oder ob er sie zu sich nimmt* — Richthoffen K. von, *Friesisches Rechtsquellen*, Berlin 1840, s. 409; *allegemeine Gesetze des westerlauwerschen Friesland v. 1277*; Hansen E. P., *Beiträge zu den Sagen, Sittenreguln, Rechten und der Geschichte der Nordfriesen*, Deezbüll 1880, s. 78 — n.

szych czasach jeszcze bardziej rozbudowane na wyspach północnej Fryzji, przy brzegach zachodnich Szlezewigu, jak to jest widoczne w dodatkach do *Eiderstedischen krone der rechten wahrheit* z 1517 r. Dowód zgwałcenia był uregulowany w następujący sposób:

„Gdy zostanie zadany gwałt dziewczynie lub kobiecie zamężnej przez jakiegoś mężczyznę, wówczas ten fakt nie może być przez nią przemilczany, lecz winna ona natychmiast po uwolnieniu się od napastnika skarżyć się pierwszemu spotkanemu na drodze człowiekowi i wszystkim innym ludziom, i winna się udać do pierwszego, jaki może osiągnąć, kościoła i bić tam w dzwony; i tak samo ma się skarżyć swoim sąsiadom i okolicznym ludziom w miejscu, gdzie ją pozbawiono czci. Następnie ma przyjść przed zgromadzenie krajowe z włosami rozpuszczonymi i z uczciwymi świadkami, mężczyznami, którym skarżyła się na to, co ją spotkało. Zgromadzenie ma wskazać dwóch mądrych mężów, którzy wybiorą dwunastu nieposzlakowanych w celu sądenia. Po wysłuchaniu skafżającej, że został uczyniony nad nią gwałt oraz, że krzyczała, jak jest to przepisane, dwunastu wybranych ma skazać gwałciciela na śmierć, która ma być wykonana do trzeciego przypływu morza. W tym celu ma być skazany związany i wrzucony do worka, a następnie ma być mu przywiązanych tyle kamieni, ile on sam waży i wrzucony do morza, aby tego więcej nie czynił. Po tym zgromadzenie krajowe przywraca kobiecie jej cześć, tak jakby zły czyn nie był na niej nigdy popełniony”¹³.

Z powyższego prawa północno-fryzyjskiego, stosowanego jeszcze w pierwszej ćwierci XVII w. na wyspie Strand (którą dnia 11 października 1634 r. prawie w całości pochłonęło morze), wynika także prawdziwy i istotny sens i cel dowodu występującego w statucie krczańskim z 1388 r. Dowód ten miał z jednej strony udowodnić winę sprawcy zgwałcenia, z drugiej strony, co było ważniejsze, z góry zwolnić kobietę od zarzutu cudzołóstwa, względnie nierządu i równocześnie przywrócić jej pełną cześć kobiecą.

O bezpośrednim związku między postanowieniami statutu krczańskiego a prawem północno-fryzyjskim nie ma mowy, a tym mniej o formalnej recepcji; można jednak przyjąć, że na powstanie przepisu krczańskiego miało wpływ przejście zasad prawnych występujących na zachodzie, które to zasady, a łącznie z nimi i doktryny prawne łatwo się rozpowszechniały w średniowieczu dzięki opartej na podłożu chrześcijaństwa wspólnocie kulturalnej¹⁴.

¹³ Richthoffen K. von, *op. cit.*, s. 566.

¹⁴ Koranyi K., *op. cit.*, s. 128.

Posiedzenie naukowe dnia 16 lutego 1954 r.

Członek Wydziału Bronisław Pawłowski przedstawia własną pracę: *Protokoły posiedzeń Rady Stanu Księstwa Warszawskiego 1807—1813 (Procès-verbaux du Conseil d'Etat du Duché de Varsovie 1807—1813)*.

Na mocy ustawy konstytucyjnej Księstwa i późniejszych dekretów królewskich oprócz Rady Ministrów wprowadzono na wzór francuski nową zupełnie instytucję — Radę Stanu. W skład jej wchodził oprócz ministrów także i referendarze. Przedmiotem jej narad były wszelkie materie dotyczące się konstytucji, urządzenia ją dopełniające, projekty praw, urządzenia publicznej administracji, ograniczenia władz i magistratur oraz sąd kasacyjny. Ponadto do zakresu czynności Rady Stanu należało roztrząsanie corocznego budżetu państwowego oraz rozpatrywanie urządzenia dóbr narodowych, a wreszcie generalna repartycja podatków na departamenty. Wszelkie jednak jej decyzje i projekty podlegały zatwierdzeniu przez króla.

Rzecz znamienna, że w skład Rady Stanu i Rady Ministrów wchodził ci sami ludzie (z tą tylko różnicą, że do Rady Stanu przydanych było kilku referendarzy), a nawet prezes ich obu był wspólny. Byli to działacze sejmu czteroletniego, ludzie poglądów konserwatywnych, odnoszący się przeważnie niechętnie do nowości wprowadzonych przez konstytucję i kodeks napoleoński i nieraz umyślnie wypaczający zawarte w nich tendencje burżuazyjne.

Rada Stanu o tak szerokim zakresie działania miała bardzo trudne zadanie do spełnienia. Kraj był wyniszczony przez działania wojenne w 1806/7 r., a tymczasem ustawicznie zwiększały się wydatki na utrzymanie wojska i administracji, którym młode to państewko nie było w stanie podołać. Rada Stanu rozpatrywała wprawdzie różne sposoby pokrycia zwiększającego się deficytu finansowego czy to przez rozpisanie pożyczki wewnętrznej lub też zewnętrznej, czy to przez sprzedaż części dóbr narodowych, ale wszystkie te środki zawiodły. Dopiero konwencja bajońska miała przynieść poprawę, ale faktycznie zamiast ulgi nowym ciężkim brzemieniem przygniotła Królestwo.

Oprócz spraw finansowych Rada Stanu zajmowała się organizacją administracji i sądownictwa oraz przygotowaniem projektów, które miały być przedstawiane sejmowi. Ona też z polecenia króla zajęła się rozwinięciem art. IV konstytucji znoszącego „niewolę”. Była to sprawa bardzo ważna i drażliwa. Artykuł ten wywołał ogólne wrzenie w kraju. Szlachta była niezadowolona i trzeba ją było uspokajać odpowiednimi wyjaśnieniami w prasie. Chłopi zaś zaczęli się w różnych miejscowościach burzyć i odmawiać odrabiania pańszczyzny. Tak np. w departa-

mencie białostockim w jesieni 1808 r. rozruchy były tak duże, że nawet wdał się w to marszałek Davout i polecił pułkownikowi Feliksowi Potoczkemu zorganizowanie tam gwardii narodowej jako straży bezpieczeństwa przed grasującymi dezertkami oraz „fermentacji między chłopami, których starano się obłąkać przez fałszywe tłumaczenie artykułu konstytucji znoszącego niewolę”. Rada więc uprosiła swego prezesa, Stanisława Małachowskiego, o ułożenie odpowiednich przepisów. Jego też projekt, po przeprowadzeniu poprawek na posiedzeniu Rady i po ubraniu go w należyłą formę prawną przez ministra sprawiedliwości F. Łubińskiego, uzyskał aprobatę królewską i został ogłoszony 21 grudnia 1807 r. Dekret ten wprowadził w zasadzie system porządku kapitalistycznego. Zapewniał wprawdzie chłopom wolność ruchów, ale oddawał własność gruntu w ręce pana i pozwalał mu po upływie roku na rugowanie chłopów z ziemi. Dekret ten wypaczył zupełnie tendencje konstytucji na rzecz właścicieli, nie poprawił, ale wręcz pogorszył położenie chłopów i wywołał dalsze zaognienie stosunków na wsi między chłopami a właścicielami. Walka przybierała różne formy. Była niekiedy tak ostra, że nawet doprowadziła np. do zamordowania przez chłopów w okolicach Częstochowy właściciela hr. Kazimierza Szembeka. Często odmawiali chłopci odrabiania pańszczyzny. Najłagodniejszą zaś i najczęściej stosowaną formą walki były wędrowki w celu znalezienia lepszych warunków życiowych. Świadczy o tym masowy napływ ludności wiejskiej do Warszawy, który przybrał tak wielkie rozmiary, że wiceprezydent stolicy, Węgrzecki, wydał w czerwcu 1808 r. obywatelom miasta zakaz przyjmowania chłopów bez dominialnego zaświadczenia pod karą 50 a nawet 100 złp.

Również drażliwy był problem praw politycznych dla Żydów, wysunięty przez Radę Stanu w maju 1808 r. Nie zdołano go załatwić na miejscu i dopiero Napoleon wydał w tej sprawie decyzję.

Oprócz wspomnianych tu zagadnień było ich jeszcze bardzo wiele i to często pierwszorzędnej dla Księstwa wagi. Wprawdzie literatura historyczna nieraz już zajmowała się nimi, ale z protokołów posiedzeń Rady Stanu widać wyraźniej, jakie wpływy oddziaływały na genezę i przebieg różnych spraw i uchwał. Z tego też powodu protokoły te przedstawiają dużą wartość, jako materiał ułatwiający dokładniejsze poznanie wszystkich ważniejszych dziedzin życia Księstwa Warszawskiego.

Mamy już kilka wydawnictw źródeł odnoszących się do tej epoki. Ale najściślej, o ile chodzi o Protokoły Rady Stanu, związana jest z nimi tak pod względem chronologicznym jak i rzeczowym publikacja: *Materiały do dziejów Komisji Rządzącej w r. 1807* wydana przez M. Rostrowskiego w Krakowie w 1918 r. Komisja Rządząca bowiem była poprzedniczką właściwego rządu Księstwa, a jej dyrektorzy w przeważ-

nej części objęli stanowiska ministrów. Obie te instytucje były ze sobą związane nie tylko personalnie ale, co więcej, łączyła je wspólność wielu zagadnień, które podjęte przez Komisję Rządzącą przeszły następnie do dalszego załatwienia do Rady Stanu.

Protokoły Rady Stanu po likwidacji urzędów Księstwa Warszawskiego zostały złożone początkowo w archiwum namiestnikowskim, a później generał-gubernatorskim. Po 1918 r. przeniesione zostały do Archiwum Akt Dawnych przy ul. Jezuickiej. Obecnie zaś, ocalałe z ostatniej wojny, mieszczą się w Archiwum Głównym Akt Dawnych przy ul. Długiej.

Protokołów tych jest 12 woluminów i obejmują okres od 7 października 1807 do 2 lutego 1813. Są to oprawne księgi, formatu 37 na 23 cm. Przeważnie 2 voluminy przypadają na jeden rok. Skutkiem tego całość wydawnictwa obejmuje 5 tomów.

Posiedzenie naukowe dnia 9 III 1954 r.

Członek Wydziału *M a r i a n G u m o w s k i* przedstawia pracę własną: *Ruch numizmatyczny w Gdańsku w XVIII w. (Mouvement numismatique à Gdańsk au XVIII^e siècle).*

W Gdańsku już od dawna zajmowano się numizmatyką i zbieractwem, ale ruch ten wzrósł szczególnie w dobie Oświecenia, kiedy to posiadanie księgozbiorów i własnych zbiorów należało do dobrego tonu każdego szanującego się obywatela tego zamożnego miasta. Zbiory ówczesne były różnego rodzaju: przyrodnicze, historyczne, zbiory książek i obrazów, ale najczęściej były to biblioteki i gabinety numizmatyczne zwane *nummophylacia*. W miastach pruskich istniały też specjalne warunki do rozwoju zbieractwa i studiów numizmatycznych. Zbieracze wywodzili się bowiem ze sfer kupieckich, dla których moneta była od wieków źródłem zainteresowań. Sprawy monetarne były tu zawsze przedmiotem dyskusji w najszerszych kołach społeczeństwa, tym bardziej że 3 miasta pruskie: Gdańsk, Toruń i Elbląg miały od wieków prawo mennicze, posiadały własne mennice i monety. Wprawdzie mennice te były w pierwszej połowie XVIII w. nieczynne, ale przy końcu panowania Augusta III rozwinęły niebywale swą działalność, a dla kolekcjonerów produkowały specjalne odbitki monet także w złocie lub czystym srebrze.

Ruch numizmatyczny pobudzały nadto: wykopaliska monet najrozmaitszych, które właśnie wówczas zwróciły na siebie większą uwagę, podróże zagraniczne młodych gdańszczan i oglądanie obcych zbiorów, wreszcie rozmaite jubileusze i uroczystości, starym zwyczajem uświetniane medalami, które rozdawano lub sprzedawano. Te wszystkie okoliczności były przyczyną, że ruch numizmatyczny w miastach prus-

kich rozwinął się niesłychanie, a w samym Gdańsku wybił się na plan pierwszy.

Ruch ten szedł wówczas w 3 kierunkach i zaznaczył się: a) szeregiem poważnych zbiorów monet i medali, b) dużą literaturą naukową, c) szeregiem katalogów aukcyjnych pozostałych po sprzedanych na licytacjach zbiorach numizmatycznych. Na podstawie tej właśnie literatury i katalogów licytacyjnych można było stwierdzić istnienie w owych czasach takich kolekcji, jak Schwartza, Breyna, Rosenberga, Schwartzwalda, uczonego Bartholda, sekretarza Kleina, burmistrza Gralatha i jego syna, komisarza gdańskiego w Warszawie, kilku Grodecków, Salomona, lekarza Berendta, kupca Blecha, kilku Lengnichów etc. Do ich szeregu należy też 3 magnatów polskich rezydujących w Gdańsku, jak starosta T. Czap-
ski, komisarz A. Husarzewski i marszałek J. W. Mniszech.

Tym zbiorom odpowiada pokaźna literatura numizmatyczna drukowana w Gdańsku, której najlepszym przedstawicielem jest B. Lengnich, zawsze bardzo gruntowny i dziś jeszcze nie tracący swej wartości. Inni ówczcześni badacze, jak Gralath, Stobaeus, Seyler, Huffland, Schulze świadczą swymi rozprawami, że rozmaite problemy numizmatyczne nie były im obce i choć nie zawsze były one trafnie rozwiązywane, przecież o ruchu numizmatycznym świadczyły.

Trzecim zjawiskiem są katalogi licytacyjne zbiorów gdańskich, których na drugą połowę XVIII w. przypada około 30. Zbiory bowiem numizmatyczne albo zapisywane były szkołom lub bibliotekom publicznym, albo szły na licytację, do których potrzebne były katalogi. Ich liczba, jakiej ani przedtem, ani potem nigdy w Gdańsku nie było, świadczy najlepiej o ruchu numizmatycznym, o ilości kolekcji i zbieraczy w Gdańsku w omawianej epoce. A była to epoka rozbiorów i szykan ze strony Fryderyka II, epoka okupacji pruskiej i upadku handlu gdańskiego. Jest rzeczą zdumiewającą, że mimo tych kryzysów politycznych i upadku handlowego Gdańska, ruch zbieraczy i numizmatyczny dalej się rozwijał. Zamożność obywateli i ich podstawy majątkowe były wtedy jeszcze tak silne, że mogli sobie pozwolić na tworzenie gabinetów i bibliotek, na kompletowanie zbiorów i branie udziału w licznych licytacjach. Dopiero okupacja i rabunki francuskie 1807 r. położyły temu kres, a wiek XIX jak na innych polach życia, taki w numizmatyce nie potrafił rozwinąć takiego lotu, jak poprzedni okres Stanisława Augusta.

Posiedzenie naukowe dnia 13 IV 1954 r.

Członek Wydziału Bronisław Włodarski przedstawia pracę własną: *Z dziejów rywalizacji Polski, Rusi i Zakonu Krzyżackiego o ziemie Jazdźwingów w połowie XIII w. (Rivalité de la Pologne, de la Ruthé-*

nie et de l'Ordre Teutonique en vue des territoires Jadvizites (Jadźwینگów) au milieu du XIII^e s. Aperçu historique).

Zagadnienie północne, w ramy którego wchodziła także kwestia jadźwińska, interesowało Polskę już od końca X w. I chociaż w okresie rozbitcia dzielnicowego każda z dzielnic prowadzi własną politykę zewnętrzną, to jednakże zagadnieniem pruskim interesują się nie tylko dzielnice sąsiadujące z Prusami, lecz także i inne, np. Małopolska czy Śląsk, jak to widzimy na przykładzie wypraw z 1222 i 1223 r. Z wszystkich plemion pruskich najwięcej ziemiom polskim dawało się we znaki największe i najprężniejsze plemię Jadźwینگów. Szczególnie cierpiało od niego Mazowsze i północno-wschodnia Małopolska, a poza Polską północne dzierżawy Romanowiczów halicko-włodzimierskich. Konrad mazowiecki, zwracający głównie uwagę na opanowanie Małopolski, stawiał pruską sprawę na drugim planie. Inaczej jego synowie, Kazimierz kujawski i Ziemowit mazowiecki, którzy bardzo żywo interesowali się szczególnie kwestią jadźwińską chcąc podbić tę ziemię. Należy tu podkreślić szczególnie rolę Kazimierza, którego posiadłości z ziemiemi Jadźwینگów nie sąsiadowały; jego więc wystąpienie można tylko tłumaczyć chęcią odegrania roli księcia zwierzchniego nad Mazowszem. W związku z tym autor ustala różnicę wieku między braćmi oraz wykazuje, że Konrad wyznaczył Kazimierzowi po sobie ziemię sieradzką i łęczycką, podczas kiedy Ziemowit otrzymał od ojca tylko południowe Mazowsze i dopiero po śmierci najstarszego z synów Konrada — Bolesława otrzymał także i część północną jednocząc w swych rękach całe Mazowsze. Szeroko przedstawione są związki Ziemowita z księciem halickim Danielem. I ten książę występuje także z planami podboju ziemi jadźwińskiej. Jeżeli do tego dodamy krzyżackie plany podboju ziem pruskich, mamy wyjaśnioną przyczynę rywalizacji między Danielem, Kazimierzem i Zakonem. Dwaj inni bowiem książęta polscy, zainteresowani także sprawą jadźwińską: Ziemowit i Bolesław Wstydlivy występują łącznie z Danielem.

O ile latopis halicko-wołyński przedstawia szczegółowo łączne wyprawy Daniela, Ziemowita i Bolesława Wstydliwego na Jadźwینگów, to o wyprawach zbrojnych Kazimierza nic nam źródła nie mówią. Miał bowiem Kazimierz ręce związane zatargami z Wielkopolską o ziemię łądzką, ze Świętopełkiem pomorskim o ziemię wyszogrodzką. Także i Zakon krzyżacki, choć żyjący w niezgodzie ze Świętopełkiem, raczej jako groźniejszego przeciwnika uważał Kazimierza i występował przeciwko niemu na terenie rzymskim, gdzie Kazimierz starał się o pozwolenie na akcję misyjną wśród plemion pruskich, chcąc w ten sposób przygotować sobie podbój polityczny. Rywalizacja na terenie pruskim pogłębiała wzajemną niechęć między Kazimierzem a Zakonem coraz bardziej, aż do-

proceedła do tego, że Kazimierz pogodził się ze Świętopełkiem i otwarcie wystąpił przeciw Zakonowi. To znowu doprowadziło do układu razińskiego między Zakonem a Danielem i Ziemowitem, w którym Zakon odstępował im 1/3 ziemi jadžwińskiej w zamian za pomoc przy jej podbiciu, jak również za pomoc przeciw każdemu niezależnie od tego, kto by nim był. Tym trzecim, który był rywalem obu układających się stron, był tylko Kazimierz.

Zagrożony przez Bolesława wielkopolskiego decyduje się Kazimierz na układ z Krzyżakami, w którym zobowiązuje się nie zgłaszać żadnych pretensji do ziem, które Zakon obecnie posiada ani do tych, które w przyszłości zbrojnie posiadzie. Nie ulega wątpliwości, że układem tym chciał Zakon wygrać sprawę w Rzymie, przedstawiając go jako rezygnację Kazimierza z zajęcia ziemi jadžwińskiej. Wtedy dla Kazimierza nastają ciężkie czasy. Bolesław wielkopolski zdołał zorganizować przeciw niemu dość silną koalicję. W Polsce powstają wówczas dwa wrogie obozy, w czym niemałą rolę odegrała kwestia łądzka, której autor poświęca dużo miejsca. Jeden obóz to: Bolesław Pobożny, Bolesław Wstydlivy, Ziemowit mazowiecki i wspierający go Daniel halicki oraz Warcisław dymiński; drugi to: Kazimierz, Władysław opolski i Świętopełk pomorski. Mogłaby dziwić obecność Ziemowita wśród przeciwników Kazimierza. Z dotychczasowych wzajemnych stosunków wynika jednak, że między braćmi szczerzej zgody nie było. Jeżeli odbywali wspólne zjazdy, na których uzgadniali wspólne wystąpienia w realizacji planu jadžwińskiego, to zawsze Kazimierz miał przewagę nad bratem i Ziemowit musiał ustępować. Ciężyła mu zapewne przewaga starszego, energiczniejszego brata dążącego do utrzymania w swych rękach kierownictwa nad całą dawną spuścizną ojcowską. Ziemowita bez wątpienia to drażniło. Kiedy więc przeciw bratu montowano koalicję, dał się do niej wciągnąć. Autor domyśla się, że główną rolę odegrał tu Bolesław Wstydlivy. Z dalszych wydarzeń wynika, że pozyskano Ziemowita obietnicą oddania mu z dzierżaw Kazimierza ziemi łęczyckiej. Konflikt skończył się ostatecznie przegraną Kazimierza, dla którego najprzykrzejsze może było wystąpienie syna, Leszka Czarnego, przeciw niemu. Wszystko to sprawiło, że Kazimierz zupełnie się wycofał z planów jadžwińskich. Nie realizował ich także i Ziemowit. Mazowsze, wciśnięte między Litwę, Zakon i Ruś halicko-włodzimierską, ażeby się uchronić od napadów, nie mogło z żadnym z tych sąsiadów pozostawać w stosunkach wrogich. Trzymał się tej polityki już Konrad I, trzymali się jej i późniejsi następcy Ziemowita: Bolesław II, i jego synowie. Ziemowit zapatrzony w Jaćwież szukał porozumienia tylko z Rusią i Zakonem i ściągał przez to najazdy pruskolitewskie na Mazowsze. W czasie jednego z nich, w 1262 r. zginął. Także

i Daniel halicki planu jadźwińskiego nie zrealizował. Ostateczne korzyści uzyskały Litwa i Zakon, które podzieliły się posiadłościami Jadźwingów.

Posiedzenie naukowe dnia 25 V 1954 r.

Członek Wydziału Ryszard Mienicki przedstawia pracę własną — wydawnictwo źródłowe: *Inwentarze dóbr biskupstwa chełmińskiego t. II. (Inventaires des biens-fonds de diocèse de Chełmno, vol. II)*. (Źródło w druku w FONTES TNT t. 43).

Posiedzenie naukowe dnia 21 IX 1954 r.

Członek Wydziału Karol Górski przedstawia pracą własną: *Polski podręcznik chronologii z 1748 r. (Un manuel polonais de chronologie de l'année 1748)*.

W zbiorach Towarzystwa Naukowego w Płocku znajdują się dwa niewielkie rękopisy w języku polskim, pisane tą samą ręką z XVIII w., oprawne w skórę. Jeden z nich zawiera podręcznik geometrii, drugi — podręcznik chronologii pt. „Traktacik o chronologii albo o czasie, opisany dla JWJego Mości Pana Ignacego Przebendowskiego, wojewodzica malborskiego R. P. 1748”. Zawiera on w formie problemów i rozwiązań wiadomości o kalendarzu rzymskim, reformie juliańskiej i gregoriańskiej, podaje sposób obliczania liter niedzielnych, indykcji, epaktów, daty Wielkanocy etc. oraz zawiera niewielką tablicę do obliczania tej daty do 1800 r. Jest to więc mały, ale kompletny podręczniczek, oparty zresztą o zasady przedkopernikańskie. Autor napisał drobnym i nieczytelnym pismem swoje nazwisko na karcie tytułowej i u góry każdej strony rękopisu. Brzmi ono J. Cercha. Osoba tego nauczyciela na dworze Piotra Przebendowskiego, wojewody malborskiego jest skądinąd nieznana. Praca ta jest niewątpliwie pierwszym pisaniem po polsku podręcznikiem chronologii i dowodzi zainteresowania tą gałęzią wiedzy u nas w XVIII w.

Członek Wydziału Helena Piskorska przedstawia pracą własną: *Archiwum Towarzystwa Naukowego w Toruniu (L'archive de la Société Savante de Toruń)*.

Nazwą Archiwum Towarzystwa Naukowego obejmuje się dwie zupełnie odrębne jednostki archiwalne: właściwe archiwum Towarzystwa, czyli akta powstałe w związku z jego działalnością oraz zbiór archiwaliów różnej proveniencji gromadzony w latach 1878—1939.

Działalność Tow. Naukowego szła od jego założenia zarówno w kierunku pracy badawczej, jak i tworzenia biblioteki oraz własnego mu-

zeum, którego zbiory stanowiły przed II wojną światową znaczną część Muzeum Pomorskiego w Toruniu znajdując się tam jako depozyt.

Obok przedmiotów o wartości muzealnej Towarzystwo otrzymywało w darze różne dokumenty i akta. Część archiwaliów przekazano z okazji rocznicy odsieczy wiedeńskiej (1883 r.) do Krakowa, resztę zatrzymano w zbiorach Towarzystwa, dołączając do nich aż do 1939 r. raz po raz napływające dary.

Takie przypadkowo zgromadzone akta i dokumenty nie mogły utworzyć zwartej całości o jednolitej wartości naukowej. Rzeczowo dzielą się zbiory archiwalne Towarzystwa na mniej lub więcej liczne akta i dokumenty kościelne, miejskie wraz z cechowymi oraz podworskie. Jako uzupełnienie akt urzędów i administracji są to cenne fragmenty, tym więcej, że zbierane pod kątem widzenia walki o wyzwolenie narodowe. W wielu wypadkach akcja zbierania tych „pamiątek przeszłości” uratowała je przed zupełnym zniszczeniem.

Akta własne Towarzystwa zawierają głównie materiały dotyczące strony finansowej jego działalności, a z ostatnich 20 lat i wydawniczej. Cenniejsze pod względem historycznym protokoły z pierwszych lat istnienia Towarzystwa zaginęły w czasie ostatniej wojny. Dochowała się jednak księga gości zwiedzających muzeum Towarzystwa, interesująca ze względu na takie podpisy jak np. Matejko czy Sienkiewicz.

Posiedzenie naukowe dnia 9 XI 1954 r.

(wspólnie z Wydziałem II i Oddziałem Toruńskim Polskiego
Towarzystwa Historycznego)

Członek Wydziału *Wojciech Hejnosz* przedstawia pracę własną: *Profesor Eugeniusz Kucharski jako historyk (Próba charakterystyki)*. (*Le professeur Eugène Kucharski comme historien. Esquisse d'une caractéristique*).

Referent zaczął swe wywody od stwierdzenia, że chociaż E. Kucharski był „z zawodu” filologiem i historykiem literatury, to jednak sporo czasu poświęcił badaniom historycznym, zwłaszcza w powojennym okresie swego życia w Toruniu, kiedy niemal wyłącznie im się oddawał. Źródło tych zainteresowań historycznych Kucharskiego mogło leżeć w jego początkowych studiach historyczno-literackich, które też pozwoliły mu zdobyć pewne wiadomości językoznawcze, tak przeważająco stosowane w późniejszych pracach historycznych.

Przegląd opublikowanych drukiem prac historycznych Kucharskiego rozpoczął referent od streszczeń dotyczących tzw. Geografa Bawarskiego, a stanowiących częściowe przedstawienie pracy, znajdującej się w rękopisie i zatytułowanej: *Słowiańszczyzna Zachodnia i Polska*

w oświetleniu zapiski, zwanej niewłaściwie „Geografem Bawarskim”. Praca ta, znana badaczom tylko z wspomnianych wyżej fragmentów, była wielokrotnie w nauce cytowana i przeważnie dość krytycznie oceniana (A. Brückner, Z. Wojciechowski), głównie ze względów metodycznych.

Następnie zajął się referent dalszymi opublikowanymi pracami Kucharskiego: 1) Co oznacza nazwa „Selencja” w kronice Galla-anonima? 2) Mazowsze pierwotne i zagadnienie szczepów polskich; 3) Etniczne oblicze ziem polskich przed przyjściem Słowian (na podstawie nazw miejscowych); 4) Stosunki etniczne na ziemiach polskich w dobie przed-słowiańskiej, — przytaczając odnośnie do dwóch ostatnich krytyczną ocenę prof. T. Lehra-Spławińskiego.

W dalszym ciągu omówił referent takie prace (względnie ich streszczenia) jak: 5) Rzesza pieczyńska a stosunki polsko-ruskie w X i XI w. (opracowana wspólnie z M. T. Lewickim); 6) Wczesnohistoryczne nazwy romańskie na wschodnim pograniczu Polski a południowym Rusi; 7) Tak zwana Passio sancti Adalperti a św. Bruno z Kwerfurtu; 8) Żywioł alański (jaski) w Karpatach wschodnich.

Z kolei przeszedł referent do przedstawienia prac pozostawionych w rękopisach, złożonych jako depozyt w Towarzystwie Naukowym w Toruniu (w dwu tekach, oznaczonych nr 5 i 6). W pierwszej tece znajdują się rękopisy prac: 1) Drugi biskup kruszwicki Ojerz (Augerus, Ogerus) z niemiecka „Ungerem” zwany (r ? — 1012), 2) Pierwszy autor polsko-łaciński Brunon z Kwerfurtu (972—1009) i początki polskiego piśmiennictwa, 3) Charwaci i kwestia charwacka, 4) Początki chrześcijaństwa w Polsce, drugie małżeństwo Mieszka I przed poślubieniem Ody i brat Chrobrego „Guncelin”, 5) Prehistoria Madziarów, 6) Ziemia Czerwieńska. Teką drugą (nr. 6) prac historycznych Kucharskiego zawiera rękopis większego studium noszącego tytuł: Uwagi krytyczne o pierwszym latopisie ruskim. Studium to podzielone jest na dwie części, z których pierwsza obejmuje 6 rozdziałów, druga zaś 3 dalsze (praca ta nie została ukończona).

Po tym przeglądzie prac historycznych E. Kucharskiego referent podał pewne cechy charakterystyczne metody badawczej tego autora, opartej głównie na kombinacjach lingwistycznych, nie zawsze uzasadnionych, ale nacechowanych szczególną pomysłowością. Dalej zaznaczył referent doskonałą znajomość u Kucharskiego materiału źródłowego, którym jednak zbyt się nie krępował, będąc z zasady dość negatywnie ustosunkowany zwłaszcza do kronikarzy średniowiecznych. W końcu podkreślił referent tę szczególną pasję, z jaką autor ten traktował swą pracę badawczą, przejawiającą się zarówno w jego stylu, jak i w polemikach, w których zawsze poszukiwał tylko prawdy naukowej.

Posiedzenie naukowe dnia 16 XI 1954 r.

Członek Wydziału Karol Górski przedstawia wydawnictwo źródłowe opracowane wspólnie z Marianem Biskupem: *Akta Stanów Prus Królewskich*, t. II (1489—1498). (*Actes des Etats de la Prusse Royale*, vol. II — 1489—1492)

(Źródło w druku w FONTES TNT t. 42)

Posiedzenie naukowe dnia 14 XII 1954 r.

Członek Wydziału Marian Gumowski przedstawia pracę własną: *Najstarsze pieczęcie miast polskich z XIII i XIV w.* (*Les plus anciens sceaux des villes polonaises du XIII^e et XIV^e s.*).

Na wstępie autor przypomina dotychczasowe próby nauki polskiej opracowania tego przedmiotu, mianowicie prace Piekosińskiego, Chmiela, Wittyga i innych. Prace te dotyczą tylko bardzo małej ilości pieczęci miejskich, które o wiele więcej uwzględnia literatura niemiecka w dziełach Vossberga, Dannenberga, Bahrfeldta itd. Sam autor zajmował się szerzej tym przedmiotem w kilku publikacjach pt. *Pieczęcie i herby miast polskich*. Jednak w publikacjach tych nie pieczęcie lecz herby miejskie stały na pierwszym planie, tak że badania sfragistyczne miały za cel jedynie syntezę herbową. Od czasu wydania tych publikacji przybyło dużo nowego materiału, którego ogrom zmusił autora do ograniczenia tematu. Pieczęcie zebrane w niniejszej rozprawie ograniczają się do najdawniejszych, czyli do XIII-XIV w. a poza tym do tych tylko, których napisy wykonane są majuskułą gotycką. Są to te same ograniczenia, którymi kierował się Piekosiński pisząc *Pieczęcie polskie wieków średnich*.

Zebrany przez autora materiał sfragistyczny objął mimo tych ograniczeń 314 miast i 550 pieczęci z terenu dzisiejszej Polski, w wyjątkowych tylko wypadkach wychodząc poza jej granice. Zdobyty został w długoletnich poszukiwaniach porożnionych archiwach, muzeach i bibliotekach. Najwięcej materiałów dostarczyły archiwa toruńskie i gdańskie oraz muzea krakowskie. Pieczęcie opisane są według miast podanych alfabetycznie i mają zawsze w tekście dokładne objaśnienia geograficzne co do powiatu i województwa oraz najważniejsze dane historyczne, które by pozwalały na ściślejsze datowanie stempli.

Przy opisie samej pieczęci podaje autor najpierw jej legendę otokową, rozmiary średnicy i opis wyobrażenia napięczętnego. Następnie zaznacza gdzie, w jakim archiwum i przy jakim dokumencie dana pieczęć się znalazła, jak się jej wyobrażenie tłumaczy i jaką ma dotychczasową literaturę. Dla ułatwienia ewentualnych poszukiwań podany został przy końcu tekstu: a) geograficzny spis miejscowości według województw,

b) nazwy miast polskich w języku łacińskim i niemieckim i c) spis literatury przedmiotu, która w cytatach podawana jest w skróceniu.

Niektóre opisy w tekście mają przy sobie * na znak, że pieczęć odnośna reprodukowana jest jak na tablicach. Ogółem dodane jest 45 tablic z 392 reprodukcjami pieczęci w naturalnej wielkości. Jako sposób reprodukcji użyty został automatyczny odcisk grafitowy, który już dwukrotnie zastosowany został przy wydawnictwie pieczęci książąt litewskich i pieczęci książąt pomorskich.

Właściwy tekst poprzedza obszerny wstęp, gdzie autor skreślił krótką syntezę sfragistyki miejskiej, jej genezy, heraldyki i epigrafiki.

POSIEDZENIA KOMISJI HISTORYCZNEJ

Posiedzenie naukowe dnia 26 V 1954 r.

(wspólnie z Oddziałem Toruńskim Polskiego Towarzystwa
Geograficznego)

Członek Wydziału *Helena Piskorska* przedstawia pracę własną:
Rozwój terytorialny w Toruniu.

Posiedzenie naukowe dnia 5 X 1954 r.

Eugeniusz Bautro przedstawia pracę własną: *Pogląd Jana Ostrogora na stosunek państwa do kościoła.*

POSIEDZENIE KOMISJI PRAWNICZEJ

Zbigniew Zdrójkowski przedstawia pracę własną: *Teodor Ostrowski jako prawnik.*

WYDZIAŁ II

FILOLOGICZNO-FILOZOFICZNY

Posiedzenie naukowe dnia 20 I 1954 r.

Członek Wydziału *Zbigniew Hornung* przedstawia pracę własną: *Czy Jan Maria II Mosca albo Padovano był klasycystą. (Jean-Marie II Mosco dit Padovano était-il un classiciste?).*

(Praca w druku w Studiach Renesansowych Państwowego Instytutu Sztuki).

Posiedzenie naukowe dnia 19 III 1954 r.

Członek Wydziału Andrzej Lewicki przedstawia pracę Stanisława Gerstmana: *Metoda rozmowy i wywiadu w psychologii wychowawczej. (La méthode de l'entretien et de l'enquête dans la psychologie pédagogique)*.

Celem rozprawy jest opracowanie w oparciu o naukę Pawłowa metod: rozmowy i wywiadu w ich zastosowaniu do problemów psychologii wychowawczej. Praca jest rezultatem refleksji nad rzeczywistymi sposobami przeprowadzania rozmowy i wywiadu w praktyce badawczej. Stara się je opisać i wyjaśnić, by przez to stworzyć podstawę do dalszego doskonalenia obu metod i ułatwić przystosowywanie ich do rozwiązywania konkretnych zagadnień.

Metody rozmowy i wywiadu są uznawane w nauce pawłowowskiej za równorzędne z innymi metodami, jak np. obserwacji bezpośredniej, eksperymentu naturalnego i laboratoryjnego. Dla oparcia rozmowy i wywiadu o naukę Pawłowa praca zajmuje się wyjaśnieniami, jakich jego fizjologia dostarcza dla następujących zagadnień:

1. Psycholog może za pośrednictwem wypowiedzi innych osób uzyskać wiedzę o faktach ważnych dla niego, ponieważ świat zewnętrzny jest odzwierciedlany także i w językowo-dźwiękowej postaci myślenia ludzkiego, w postaci słowa mówionego. Słowo, jako wtórny sygnał, sygnalizuje odbicia rzeczywistości powstałe za pośrednictwem pierwszego układu sygnałów.

2. Drugie zagadnienie stanowi uzyskiwanie przy pomocy rozmowy i wywiadu wypowiedzi o własnym życiu psychicznym badanego. Pawłow stwierdził fakt wyrażania się w wypowiedziach człowieka danych o jego życiu psychicznym: „Sygnały drugiego układu zaczęły zastępować wszystko, co ludzie bezpośrednio spostrzegali tak z zewnętrznego, jak i ze swego wewnętrznego świata”¹. Człowiek posiada więc zdolność do dawania słownych sprawozdań ze swoich działań i swego życia psychicznego.

3. Odzwierciedlenie rzeczywistości i wiedzę o sobie samym przekazuje osoba mówiąca badającemu za pośrednictwem słowa. U podstaw tego leży zasada pośredniego doświadczenia. Słowo jest pośrednikiem między człowiekiem a rzeczywistością, poznanie realnego przedmiotu niedostępnego bezpośredniej obserwacji badającego dokonuje się przy pomocy słownego opisu rzeczy, dokonanego przez osobę mówiącą jako

¹ Pawłow I. W., *Dwadzieścia lat badań wyższej czynności nerwowej (zachowania się) zwierząt*, Warszawa 1950, s. 603.

bezpośredniego obserwatora. Dlatego tylko rozmowa i wywiad dają dostęp do faktów z przeszłości dziecka, historii jego rozwoju psychicznego itp. To samo odnosi się do poznania sposobów zachowania się dziecka w sytuacjach niedostępnych bezpośredniej obserwacji choć współczesnych.

4. Nauka Pawłowa, wskazując na społeczne pochodzenie drugiego układu sygnałów i wspólne ludziom anatomiczno-fizjologiczne podstawy pracy obu układów sygnalizacyjnych, daje również wyjaśnienie możliwości adekwatnego porozumienia się ludzi, wiernego przekazywania sobie odzwierciedleń rzeczywistego świata. Ponieważ zasięg sygnalizacji słownej jest nieograniczony, więc i wszelkie obrazy zachowania się człowieka, jako wyraz życia psychicznego, są na tej drodze dostępne badającemu.

Dla określenia materiału, jaki Pawłow zbierał przy pomocy metody rozmowy i wywiadu, przyjęto między innymi za punkt wyjścia charakterystykę danych dokonaną przez Iwanowa-Smoleńskiego. Materiał ten dzieli się na dwie grupy: do pierwszej należy charakterystyka reakcji na warunki życia, czyli zachowania się ludzi wraz z jego mechanizmami fizjologicznymi, przejawy życia psychicznego i cechy osobowości. Do drugiej grupy zalicza się opis zewnętrznych warunków życia badanego, czyli działających bodźców.

Metoda rozmowy i metoda wywiadu służą do zbierania materiału, który stanowią reakcje badanego będące wyrazem jego życia psychicznego. Dają one ponadto sposobność do przeprowadzania obserwacji bezpośredniej zachowania się badanego i osoby informującej.

Rozmowę psychologiczną określa się jako wypowiedanie się dwóch osób: badającego i osoby badanej podczas zamierzonego, dla celów badań psychologicznych zorganizowanego spotkania. Badający kierując rozmową tak wpływa na treść i charakter wypowiedzi badanego, aby zawierały one materiał umożliwiający poznanie jego życia psychicznego wraz z mechanizmami fizjologicznymi.

Za pośrednictwem metody rozmowy dostępny jest materiał odnoszący się do osoby badanej i do działających na nią bodźców. W pierwszej grupie otrzymuje się opis własnego zachowania się osoby badanej (szczerego, udawanego i ukrytego), dane wiedzy o sobie oraz materiał z obserwacji bezpośredniej. W drugiej grupie materiału otrzymuje się charakterystykę środowiska, bodźców i sposobu ich oddziaływania. Rozmowa daje ponadto wgląd w to, jak w drugim układzie sygnałów badanego odbija się jego własne zachowanie się i otoczenie.

Wywiad psychologiczny jest to wypowiedanie się dwóch osób: badającego i osoby informującej. Badający tak wpływa na treść i charakter wypowiedzi osoby informującej, aby one zawierały materiał, który

umożliwi poznanie życia psychicznego osoby badanej wraz z jego mechanizmami fizjologicznymi.

W szczególnych wypadkach tzw. sytuacji konfrontacyjnych obie metody mogą być stosowane wobec większej ilości osób równocześnie.

Wywiad dostarcza materiału o reakcjach osoby badanej, o bodźcach działających na nią i o osobie informującej, która najczęściej jest jednym z takich bodźców. W pierwszej kategorii materiału otrzymuje się opis zachowania się badanego oraz wiedzę o nim (charakterystykę dokonaną przez osobę informującą i inne osoby jego otoczenia). Materiał o bodźcach jest analogiczny do uzyskiwanego za pomocą metody rozmowy. O osobie informującej otrzymuje się materiał głównie z obserwacji bezpośredniej.

Dążąc do tego, by materiał uzyskiwany za pośrednictwem metody rozmowy miał wartość, badający posługuje się odpowiednią techniką badania.

Pierwszym warunkiem jest zapewnienie metodzie rozmowy naturalności, tj. posługiwania się nią tylko wtedy, gdy badany dobrowolnie uznaje potrzebę współpracy z badającym i gdy zewnętrzne okoliczności rozmowy umożliwiają spełnienie jej celu. Warunki zewnętrzne mogą być typowe lub nietypowe; muszą one umożliwiać badanemu skupienie uwagi i zapewniać dyskrecję oraz pozostawiają mu swobodę zachowania się konieczną dla skutecznego prowadzenia bezpośredniej obserwacji.

Badający musi mieć do prowadzenia rozmowy odpowiednie przygotowanie (posiadanie wiedzy psychologicznej i pedagogicznej, doświadczenia w obcowaniu z dziećmi i młodzieżą itp.). Poza tym przygotowuje się on do każdej indywidualnej rozmowy przez zebranie wstępnych wiadomości o dziecku, ustalenie głównego problemu i zadań dla każdej rozmowy, ułożenie elastycznego planu rozmowy uwzględniającego wybór głównych tematów, sposobów ich wprowadzania, pytań itd.

Podobne przygotowanie potrzebne jest przy posługiwaniu się metodą wywiadu.

Wstępne badania są poświęcone przygotowaniu badanego do rozmowy. Chodzi tu głównie o nawiązanie kontaktu zarówno intelektualnego (wzajemne rozumienie wypowiedzi, terminologii itp. oraz ustalenie zgodności poglądów na niektóre kwestie), jak i emocjonalnego (usunięcie niechęci, uprzedzeń, wzbudzenie zaufania do badającego, wywołanie potrzeby i swobody wypowiedzania się nawet na drażliwe tematy). Badający osiąga to przy pomocy odpowiednich sposobów zachowania się wobec dziecka, przez unikanie konfliktów, umiejętność słuchania, kontrolę przebiegu rozmowy i dobieranie odpowiednich form pytań. W czasie rozmowy badający podtrzymuje rwący się kontakt emocjonalny i intelektualny.

W wywiadzie naturalna współpraca ludzi odpowiedzialnych za dziecko (przede wszystkim rodzice, wychowawcy, nauczyciele) odbiera tej metodzie wszelkie cechy sztuczności. Przy stosowaniu tej metody posługiwać się trzeba wieloma technikami analogicznymi jak przy metodzie rozmowy (np. ustalenie warunków zewnętrznych kontaktu intelektualnego i emocjonalnego, pytań itp). Przygotowanie osoby informującej zmierza do zapewnienia jej maksymalnej współpracy, zaufania i chęci dostarczenia dokładnego i wiernego materiału.

Przy posługiwaniu się metodami rozmowy i wywiadu badający opiera się na zasadach zbierania danych obserwacji, ponieważ obydwie udostępniają materiał obserwacji bezpośredniej i pośredniej

Obserwację bezpośrednią prowadzoną w czasie rozmowy i wywiadu przygotowuje się przez zorganizowanie zewnętrznych warunków obserwacji, zapewnienie sobie dokładności i wierności spostrzeżeń, właściwą selekcję danych i możliwość dokładnego zapisywania spostrzeżeń. Osiąga się to przez odpowiednie urządzenie pokoju, dobór oświetlenia (odpowiednio przystosowana kabina obserwacyjna), uwolnienie się od skłonności do wychwytywania danych odpowiadających wstępnym hipotezom, sugestii społecznej itd. Obserwacja bezpośrednia obejmuje ruchy wyrazowe i ekspresję słowną badanego, względnie osoby informującej (tempo mowy, słownik, zaburzenia wyrazu słownego), opis wyglądu zewnętrznego i wszelkie formy zachowania się.

Jak wszystkie metody, także rozmowa i wywiad mają swój optymalny zasięg stosowalności i ograniczenia użyteczności. Ograniczenia są związane z osobą badającą i są spowodowane najczęściej błędami w stosowaniu techniki badań, brakami wiedzy, planowania itp. Wiążą się też one z osobą badaną i występują jako ograniczenia spowodowane wiekiem, poziomem umysłowym, brakami pamięci, zniekształcaniem faktów, logicznym ich opracowywaniem itp. Niektóre z tych ograniczeń dają się usunąć lub zmniejszyć, inne są od badającego niezależne. Dlatego konieczne jest sprawdzanie wiarygodności materiału uzyskiwanego za pomocą obu tych metod.

Obserwacja bezpośrednia przeprowadzona w czasie rozmowy lub wywiadu dostarcza pierwszych sygnałów zmniejszającej się wiarygodności danych. Są to reakcje emocjonalne badanego w czasie wypowiedzania się, niedokładność i brak konsekwencji w wypowiedziach i inne. Sprawdzanie materiału odbywa się etapami już w toku badań oraz po całkowitym ich zakończeniu. Dokonuje się go przez sprawdzanie wewnętrznej zgodności materiału (konsekwencje danych, odstępstwa od typowości zachowania się dziecka usprawiedliwione zmianą warunków życia) i przez ustalanie stopnia zgodności materiałów pochodzących z różnych źródeł i otrzymywanych przy pomocy różnych metod.

Ostateczne sprawdzenie odbywa się przy pomocy kryterium praktyki, kiedy zostaje sprawdzona znajomość dziecka w oparciu o wyniki praktycznego, wychowawczego postępowania z badanym i jego skutków.

Posiedzenie naukowe dnia 9 IV 1954 r.

Członek Wydziału Walerian Preisner przedstawia pracę własną: *Dante i jego dzieła w Polsce, część II: Próba całkowitej polskiej bibliografii dantejskiej.* (*Dante e le sue opere in Polonia. Saggio d'una bibliografia dantesca polacca.*)

(Praca w druku w PRACACH WYDZIAŁU FILOLOGICZNO-FILOZOFICZNEGO)

Członek Wydziału Izidora Dąmbska przedstawia pracę własną *Sceptycyzm filozoficzny a metoda naukowa* (*Le scepticisme philosophique et la méthode scientifique*).

Jeżeli przez filozofię nauki rozumie się pewien określony zespół dyscyplin metanaukowych, to należy do niej również teoria naukowego poznania, jego kryteriów i granic. Rozpatrując stosunek epistemologii wiedzy do nauki stwierdzić należy, że nie tylko nauka, jako przedmiot epistemologii, wyznacza zasięg i treść jej poznania, ale i na odwrót — teoria naukowego poznania wywiera wpływ na rozwój nauk szczegółowych, nie w tym znaczeniu, jakoby sądy epistemologiczne mogły być przesłankami sądów nauki (nie mogą być nimi choćby dlatego, że należą do innego rzędu logicznego), ale w tym znaczeniu, że treść sądów epistemologicznych jest podstawą formułowania dyrektyw stwierdzających, jakie postępowanie w nauce jest płodne, a jakie błędne i zawodne. Wybór tych dyrektyw zależy w znacznej mierze od filozoficznych założeń, na gruncie których przeprowadza się analizę naukowego poznania.

Jedną z postaci teorii naukowego poznania jest filozoficzny sceptycyzm scientystyczny. Rozumiem go jako sceptycyzm teoretyczny, ograniczony do poznania naukowego lub pewnych jego form, tzn. jako pogląd odmawiający sądowi naukowemu o rzeczywistości transcendentnej charakteru pewności i stanowczej rozstrzygalności ze względu na zasadniczą niemożność sformułowania należycie uzasadnionego kryterium prawdy, pojętej jako zgodność sądu z rzeczywistością.

Filozoficzny sceptycyzm scientystyczny (którego nowoczesnymi odmianami są pewne formy pozytywizmu, konwencjonalizmu, strukturalizmu) posiada dla rozwoju badań naukowych pierwszorzędne znaczenie. On to bowiem przez podkreślenie braku pewności sądów dotyczących

rzeczywistości transcendentnej zwiększa wymogi stawiane metodom uzasadniania sądów naukowych i skłania do płodnej w nauce analizy podstawowych założeń i pojęć naukowych. I tak np. w naukach apriorycznych analiza sceptyczna pojęcia aksjomatów, które zdaniem sceptyków bądź zakładają *regressus in infinitum* w dowodzeniu, bądź są arbitralnie przyjęte, doprowadzając często do konwencjonalistycznej ich koncepcji jako uwikłanych definicji, dostarcza podstaw dyrektywie uprawomocniającej powstawanie różnych systemów logiki matematycznej oraz nieeuklidesowych geometrii i każe dla nich szukać immanentnych kryteriów naukowej ich wartości.

W naukach przyrodniczych sceptyczna analiza ich podstaw, dopatrująca się w założeniach tych nauk zasadniczo nierozstrzygalnych lub co najmniej empirycznie niesprawdzalnych tez metafizycznych, a w ich pojęciach (takich jak czas absolutny, przyczynowość etc.) z góry powziętych metafizycznych kategorii, przyczyniła się do uwolnienia nauki od pewnych hipotez i związanej z nimi problematyki pozornej. Sceptyczna analiza pojęć: eksperymentu, pomiaru i obserwatora, ujawniająca wpływ tych czynników na układ obserwowany, ułatwiła sprecyzowanie założeń teorii względności i teorii kwantów. Sceptyczna zasada izostenii znalazła wyraz w fizyce kwantowej, operującej równorzędnie falową i korpuskularną teorią światła i materii.

Na terenie nauk humanistycznych sceptycyzm scientystyczny, dotyczący waloru poznawczego sądów o przeszłości, przyczynił się z jednej strony do uświadomienia sobie charakteru hipotetyczno-konstruktywistycznego naszej wiedzy o przeszłości, z drugiej zaś do rozbudowy metod ustalania wiarygodności źródeł. Zwrócenie zaś uwagi na rolę sądów o wartości w naukach humanistycznych i sceptyczne rozważania na temat niemożności sformułowania obiektywnych kryteriów tego rodzaju sądów uświadomiło badaczom rzeczywistości humanistycznej tkwiące już w samym wyborze faktów, a tym bardziej w wykrywaniu ich historycznego sensu czynniki subiektywnej i emocjonalnej natury.

Wartość scientystycznego sceptycyzmu dla nauki polega jednak nie tylko na wpływie, jaki jego krytyka wywiera na wypracowywanie metod badania i aparatury pojęciowej nauk. Godząc w tkwiącą w umyśle ludzkim potrzebę pewności sceptycyzm scientystyczny pobudza tych, którzy usiłują go przezwyciężyć, do płodnej dyskusji, przez co staje się niekiedy punktem wyjścia nowych teorii. W ten sposób skłania on nie tylko tych, którzy go wyznają, ale i tych, którzy go zwalczają, do zajmowania w praktyce postawy sceptycznej, bo jak zaznacza Sextus Empiricus:

τὸ σκεπτικὸν τοῖσιν ἀγωγῇ καλεῖται μὲν καὶ ζητητικὴ ἀπὸ ἐνεργείας τῆς κατὰ τὸ ζητεῖν καὶ σέπτεσθαι.

Dlatego też aksjologiczne i dogmatyczne deprecjonowanie sceptycyzmu scjentystycznego jest nie tylko stanowiskiem teoretycznie nieuprawnionym, ale nadto dla badań naukowych szkodliwym przez to, że pozbawia je ważnego czynnika ich rozwoju.

Członek Wydziału I z y d o r a D ą m b s k a przedstawia pracę własną: *Podział logiczny a definicja (Classification et définition)*.

Zadaniem naszym jest wyjaśnić, na czym polega związek, jaki zachodzi między podziałem logicznym a definicją. Naprzód wyróżniono kilka znaczeń, w których mówi się w logice o podziale logicznym (podział jako a) operacja logiczna wyróżniania rozłącznych podzbiorów pewnego zbioru, b) rezultat poznawczy tej operacji, c) sam zbiór rozłącznych podzbiorów w ich układzie zrelatywizowanym do czynności dzielenia, d) pewien układ stosunków podrzędności i wykluczania się pojęć), oraz po przeciwstawieniu go podziałowi w sensie a) wyróżniania części jakiegoś indywiduum, b) wyróżniania indywiduów pewnego zbioru, c) wyróżniania postaci stosunków (ten rodzaj podziału przeciwstawia podziałowi klas K a c z o r o w s k i St. *O niektórych przekształceniach podziału*, Łódź, 1949). Następnie poddano analizie stosunek podziału logicznego w sensie relacji, zachodzącej pomiędzy zbiorem nadrzędnym a jego rozłącznymi podzbiórami oraz w sensie operacji logicznej i jej rezultatu, najpierw do definicji w jej rozumieniu klasycznym, a następnie do definicji zdaniowych równoważnościowych. W wyniku tej analizy okazało się, że:

1) Definicja klasyczna *per genus et differentiam* jest zarazem dychotomicznym podziałem logicznym, w którym *totum divisionis* tworzy *genus* wymieniony w definiensie, a zasadę podziału *differentia*. Na przykład definiując prostokąt jako czworobok wpisujący w koło, dzieli się czworoboki na: wpisujące i niewpisujące w koło.

2) Podział logiczny przez wyodrębnienie w *totum divisionis* podrzędnych i rozłącznych podzbiorów dostarcza definiensów dla definicji klasycznej (np. drzewo Porfiriusza).

3) Podział logiczny, wyrażony w dysjunkcji wyczerpującej, odgrywać może rolę definiensu w definicjach typu definicji równoważnościowych zdań. Mianowicie zdanie: „(x) x jest K, wtedy i tylko wtedy, gdy x jest K_1 , albo K_2 ,... .. albo K_n ” uważać można za definicję x, jeśli między K a K_1 K_2 ... K_n zachodzi relacja podziału logicznego, tzn. gdy klasy K_1 — K_n są rozłącznymi podzbiórami klasy K, a ich suma równa się K. Na przykład „(x) jeśli x jest kręgowcem, to x jest albo ssakiem, albo ptakiem, albo gadem, albo płazem, albo rybą” jest definicją kręgowca przy założeniu, że definiens wymienia wszystkie człony podziału kręgowców.

Niezależnie od wspomnianych powyżej związków logicznych między podziałem a definicją, istnieje między czynnościami poznawczymi klasyfikowania i definiowania i ta zależność, że tam gdzie trudności w przeprowadzeniu podziału wynikają z niejasności pojęcia zbioru, który ma być dzielony, definicja precyzująca to pojęcie, a tym samym wyznaczająca granice zbioru umożliwia przeprowadzenie podziału.

Posiedzenie naukowe dnia 8 VI 1954 r.

Członek Wydziału Andrzej Lewicki przedstawia pracę własną: *Mechanizmy analizy i odróżniania w świetle nauki Pawłowa. (Les mécanismes de l'analyse et de la distinction au point de vue de la théorie de Pawlov).*

(Praca wydana przez Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk)

Członek Wydziału Andrzej Lewicki przedstawia pracę Stanisława Gerstmann'a, Heleny Orlikowskiej oraz Ireny Stachnikówny: *Rozpoznawanie typów układu nerwowego u dzieci w wieku szkolnym. (Diagnosticque des types de constitution nerveuse des enfants d'âge scolaire).*

Zgodnie z postulatem stawianym przez A. G. Iwanowa-Smołenskiego, podkreślającym konieczność łącznego wykorzystywania materiału eksperymentalno-laboratoryjnego i dostarczanego przez metody obserwacyjne dla rozpoznania typu układu nerwowego u człowieka, celem niniejszej pracy jest próba użycia metod rozmowy i wywiadu do zbierania danych obserwacyjnych, które mogłyby służyć diagnozie typologicznej.

W fizjologii wyższej czynności nerwowej termin „typ układu nerwowego” odnosi się przede wszystkim do materialnych właściwości tkanki nerwowej, które wyznaczają — w sposób dziś jeszcze przez fizjologię dokładnie nie zbadany — trzy zasadnicze cechy procesów nerwowych: siłę, równowagę i ruchliwość. W zależności od tego, jak te cechy określają procesy pobudzenia i hamowania, zalicza się dany układ nerwowy do jednego z czterech typów ogólnych: cholerycznego, sangwicznego, flegmatycznego lub melancholicznego. Typy ogólne występują zarówno u zwierząt, jak i u człowieka w odróżnieniu od typów specjalnie ludzkich, których podział opiera się o wyróżnienie trzech rodzajów wzajemnego stosunku pierwszego i drugiego układu sygnałów (typy: artysty, myśliciela i pośredni).

Właściwości procesów nerwowych przejawiają się w zewnętrznych reakcjach zwierząt i człowieka, w ich zachowaniu się. Dlatego na podstawie przebiegu reakcji rozpoznawano w pracowniach Pawłowowskich

zarówno cechy procesów pobudzenia i hamowania, jak i oparty o ich charakterystykę typ układu nerwowego doświadczalnych psów. Także i ustalenie diagnozy typologicznej człowieka możliwe jest tylko w oparciu o poznanie zasadniczych właściwości procesów nerwowych oraz rodzaju współpracy obu układów sygnalizacyjnych.

Podstawowy materiał potrzebny do rozpoznania typu układu nerwowego stanowią więc opisy konkretnych form zachowania się osoby badanej ujęte w ten sposób, że dają się fizjologicznie zinterpretować, tzn. umożliwiają wykrycie ich fizjologicznych mechanizmów. W oparciu o nie można scharakteryzować trzy typologiczne właściwości procesów nerwowych.

Wśród różnych postaci zachowania się człowieka szczególnej uwagi wymagają reakcje uwarunkowane przez pojawiające się w korze mózgowej badanego osobnika optymalne warunki pobudliwości, powstałe w następstwie odpowiednich stosunków indukcyjnych, a więc — według określenia Uch t o m s k i e g o — wywołane przez neurodynamiczną dominantę.

Tego rodzaju dominantą może pojawiać się w zakresie funkcji rozmaitych syntezo-analizatorów eksterocepcji (słuchowego, wzrokowego itd.). Wówczas działanie człowieka, jego stosunek do rzeczywistości opiera się przede wszystkim o sygnały odbierane przez te analizatory. W badaniach nad typami układu nerwowego najważniejsze są dominanty powstające w sferze wzajemnych związków kory i ośrodków podkorowych. Dominanta powoduje, że pewne ośrodki pierwszego i drugiego układu sygnalizacyjnego łącznie lub każdego z nich osobno otrzymują najczęściej ładunki pobudzenia podkorowego, wzmacniające ich funkcje. Dominanta może ułatwiać powstawanie odpowiednich stereotypów dynamicznych, ewentualnie ich układów, wskutek czego wytworzone wówczas związki czasowe nabierają szczególnej siły i intensywnie wyciskają swoje piętno na działaniu człowieka. Dlatego w reakcjach uwarunkowanych przez dominantę właściwości układu nerwowego przejawiają się zwykle najwyraźniej. U przedstawicieli typu silnego niezrównoważonego (niepohamowanego) podkorowa (emocjonalna) podbudowa neurodynamicznej dominanty jest silniejsza, wskutek czego i działanie bardziej niż u innych typów gwałtowne i wybuchowe. U typów zrównoważonych siła ładunku emocjonalnego jest wskutek odmiennych stosunków indukcyjnych bardziej umiarkowana, co sprawia, że funkcje podkorowe są łatwiej i pełniej regulowane przez ośrodki korowe.

Wiele reakcji człowieka, w których przejawiają się właściwości procesów nerwowych, jest odpowiedzią na bodźce typowe dla życia społecznego. Zasadnicza treść życia ludzkiego wyczerpuje się bowiem głównie w środowisku społecznym. Dlatego I w a n o w - S m o l e Ń s k i tak

silnie podkreśla wymaganie, żeby przy rozpoznawaniu typów układu nerwowego uwzględniać jako najważniejszy element diagnozy — reakcje społeczne badanego.

Zgodnie z praktyką badań Pawłowa i jego uczniów w pracy naszej przy ustalaniu diagnostycznych przejawów cech procesów nerwowych wykorzystuje się typowe reakcje obserwowanego. Są to reakcje powtarzające się wielokrotnie w pewnym okresie życia ucznia. Nie bierze się więc pod uwagę tych sposobów postępowania, które są wprawdzie reakcjami na typowe bodźce, ale mają nietypowy przebieg wskutek działania chwilowych, specjalnych warunków. Takie pojęcie typowości opiera się o odpowiednie poglądy Pawłowa.

Ponieważ u człowieka typowe zachowanie się pozwala poznać właściwości procesów nerwowych, to dla jego ustalenia trzeba stwierdzić, jakie reakcje występowały w pewnym okresie życia obserwowanego. W tym celu trzeba sięgać w przeszłość badanego i rekonstruować przebieg typowych reakcji w najważniejszych sytuacjach jego życia. W tych wypadkach zasadnicze znaczenie dla badań ma metoda wywiadu, która — jedyna z metod psychologicznych — pozwala zebrać materiał odnoszący się zarówno do bodźców, jak i do reakcji wykonywanych w przeszłości, w różnych okresach rozwoju badanego dziecka. Metoda rozmowy dostarcza materiału, który ma charakter opisu własnego zachowania się ucznia. Badany podaje sam ten opis psychologowi. W wywiadzie zaś opis reakcji badanego otrzymuje się od osoby informującej, która zaobserwowała działanie dziecka.

Rozpoznawanie typów układu nerwowego ma na celu ustalenie rozwojowej diagnozy fenotypologicznej i jest szczególnie wiarogodne tylko w odniesieniu do określonej fazy rozwojowej. Takie ograniczenie wartości rozpoznania jest konieczne, ponieważ życie dziecka stanowi ciąg zmian fenotypologicznych układu nerwowego.

Życie dostarcza wielu sposobności do robienia pełnych i bogatych obserwacji, na podstawie których można określić sposób reagowania poszczególnych ludzi na bodźce o takim samym charakterze. Reakcje na nie różnią się między sobą głównie w zależności od typu układu nerwowego danego osobnika. Natomiast jednostka jako reprezentant ogólnego typu nerwowego utrzymuje przeważnie typowe postaci postępowania wobec podobnych bodźców. U tego samego więc badanego wśród różnorodnych reakcji na podobne bodźce daje się wykryć wspólna wszystkim reakcjom cecha, zaznacza się pewien charakterystyczny styl reakcji danego osobnika. Zbiór szeregu typowych reakcji pozwala dopiero na ustalenie typu układu nerwowego.

Dlatego też, aby określić typ układu nerwowego posługujemy się w pracy materiałem, w którego skład wchodzi opisy typowych form za-

chowania się dziecka w jego życiu codziennym. Z tych danych wysnuwa się dopiero syntetyczne, ogólne wnioski umożliwiające zaszeregowanie danego dziecka do jednego z typów układu nerwowego.

W pracy, w wyniku obserwacji większej ilości dzieci, ustalono jako najbardziej diagnostyczne dla poznania właściwości procesów nerwowych w zakresie obu układów sygnalizacyjnych następujące podstawowe reakcje: na kary wymierzane przez rodziców, na agresywne zachowanie się kolegów w stosunku do badanych na terenie szkoły, na sytuacje wymagające zmiany zamierzonego i już naprzód planowanego działania, na ograniczenie lub konieczność powstrzymania i przerwania działań będących w toku z powodu przeszkód stawianych przez otoczenie, na konflikty z rodzeństwem, na ujemną ocenę własnego działania dokonywaną przez badanych (reakcje hamulcowe na bodźce drugosygnałowe), na nowe bodźce (przedłużony odruch ostrożności).

Reakcje te, których zgodną charakterystykę uzyskano przy pomocy metod obserwacji bezpośredniej i pośredniej, umożliwiły poznanie wzajemnych stosunków między procesami pobudzenia i hamowania, ich ruchliwości i siły. Opis tych reakcji oraz innych, mniej zasadniczych i dlatego nie wymienionych tutaj, po przeprowadzeniu ich fizjologicznej interpretacji dostarczył m. in. danych o charakterze przeróbki stereotypów dynamicznych i o przebiegu zderzenia procesów nerwowych.

Poszczególne interpretacje fizjologiczne wyżej wymienionych typowych form zachowania się jednej z grup badanych pozwoliły np. na wysnucie następujących wniosków:

1) we wszystkich niemal reakcjach przebadanych osób, z wyjątkiem ich zachowania się w szkole, wyraża się przewaga procesu pobudzenia;

2) proces hamowania warunkowego często opóźnia się w stosunku do pojawiania się procesu pobudzenia;

3) proces pobudzenia niejednokrotnie zalega, utrzymując się w kory, wzmacniany przez wstępujące promieniowanie pobudzenia podkorowego;

4) zaznacza się słabość procesu hamowania warunkowego w stosunku do siły pobudzenia, co szczególnie widoczne jest w sytuacjach trudnych dla układu nerwowego, np. gdy następuje zderzenie procesów. Wówczas reakcje badanych są niemal zupełnie pozbawione łagodzącej funkcji hamowania;

5) w zachowaniu się badanych, jak wynika z obserwacji bezpośredniej i z rekonstrukcji przebiegu ich rozwoju, występuje szybkie wytwarzanie się dodatnich odruchów warunkowych, co może świadczyć o silie procesu pobudzenia;

6) pobudzenie w zakresie drugiego układu sygnałów jest silne — drugi układ kieruje nieraz postępowaniem badanych,

7) charakterystyka ich wypowiedzi, zainteresowań, pracy w szkole itp. pozwala przypuszczać, że rozwój tej grupy idzie w kierunku wykształcania się typu myśliciela na tle ogólnego silnego i niepohamowanego typu.

Szczegółowy materiał opisowy, zebrany przy pomocy metody obserwacji bezpośredniej i obu metod obserwacji pośredniej (rozmowy i wywiadu), pozwolił na uściślenie i właściwe zrozumienie ogólnikowych i wieloznacznych charakterystyk uczniów, którymi w swojej pracy wychowawczej posługiwali się nauczyciele. Stwierdzali oni u badanych tylko brak zrównoważenia emocjonalnego występujący w środowisku domowym i podczas zajęć rekreacyjnych pozaszkolnych, a także odmienną, nieco lękową i zahamowaną postawę u niektórych z nich w szkole. Różnice te dały się wyjaśnić silnym utrwaleniem się na terenie życia szkolnego odruchu ostrożności, maskującego w znacznej mierze zasadniczy typ układu nerwowego.

Na wstępie badań ustalono, że obserwowani uczniowie nie przebyli żadnych chorób ani urazów, które by mogły spowodować patologiczny brak równowagi procesów nerwowych.

Próby rozpoznawania typu układu nerwowego, dokonywane w oparciu o materiał zbierany przy pomocy obserwacji bezpośredniej oraz metod rozmowy i wywiadu, pozwalają na stwierdzenie, że metody te dają się do tego celu stosować. Opisy zachowania się badanych uczniów można interpretować fizjologicznie. Wyniki tych interpretacji prowadzą do wykrycia właściwości procesów nerwowych i pozwalają na ustalenie form reakcji specjalnie wartościowych dla rozpoznania np. zachowania się, u którego podstaw leży zderzenie procesów. Uzyskany materiał umożliwił poznanie i charakterystykę wzajemnych stosunków pracy kory i ośrodków podkorowych oraz rodzaju współdziałania obu układów sygnalizacyjnych. Ponadto metody użyte w badaniach udostępniły materiał odślanający fakty maskowania podstawowego typu układu nerwowego przez odruch ostrożności.

Sprawdzianem słuszności rozpoznania typu układu nerwowego jest przede wszystkim praktyka wychowawcza. W oparciu o możliwie pełne zrozumienie fizjologicznych mechanizmów zachowania się badanych uczniów udaje się lepiej indywidualizować metody wychowania i unikać błędów zawsze w tej dziedzinie łatwych do popełnienia. Przez odpowiednią organizację środowiska w szkole i w domu rodzinnym eliminuje się bodźce pogłębiające różnice między siłą pobudzenia i hamowania u typów cholerycznych oraz nasila się oddziaływanie wzmacniające stopniowo procesy hamowania warunkowego („poprawianie typu” wg P. S. Kupałowa, „korekcja społeczna” wg A. G. Iwanaowa - Smoleńskiego). W rezultacie tych zabiegów niezrównoważony typ układu ner-

wowego zbliża się stopniowo coraz bardziej do typów zrównoważonych, przede wszystkim do odmian typu sangwinicznego.

Wykrycie w toku badań np. przewagi drugiego układu sygnałów w stosunku kory do ośrodków podkorowych wskazuje często najlepszą drogę oddziaływania wychowawczego przez wykorzystanie odpowiednich mechanizmów fizjologicznych. Stanowi to jednak zarazem zadanie wychowawcze, ponieważ zmusza do zmniejszania różnic między np. rolą drugiego i pierwszego układu sygnałów i prowadzi do intensywniejszego zajęcia się ćwiczeniem funkcji słabszej w danym okresie rozwojowym.

Dalsza część badań dotyczyć będzie wykrycia zasad porównywania materiału danych otrzymywanych przy pomocy metod obserwacji bezpośredniej i pośredniej z materiałem uzyskanym metodami eksperymentalno-laboratoryjnymi oraz sposobów ich łącznego wykorzystywania w rozpoznawaniu typu układu nerwowego.

Posiedzenie naukowe dnia 17 XI 1954 r.

Członek Wydziału Bronisław Nadolski przedstawia pracę Artura Hutnikiewicza: *Żeromski i naturalizm. (Żeromski et le naturalisme)*. (Praca została wydana w PRACACH WYDZIAŁU FILOLOGICZNEGO-FILOZOFICZNEGO t. VI, zesz. 1).

POSIEDZENIA KOMISJI FILOZOFICZNEJ

Posiedzenie naukowe dnia 21 I 1954 r.

(wspólnie z Toruńskim Towarzystwem Filozoficznym)

Członek Wydziału Tadeusz Czeżowski przedstawia pracę własną: *O graficznych metodach rozwiązywania sylogizmów. (Sur les méthodes graphiques propres à représenter la solution des syllogismes)*.

Teoria sylogizmu jest wprawdzie mało ważnym działem współczesnej logiki, ale dobrze nadaje się jako pole ćwiczeń i zastosowań, na którym można badać pewne szersze zagadnienia. Jednym z takich zagadnień jest zagadnienie izomorfizmu (podobieństwa) stosunków logicznych i stosunków geometrycznych. Jest ono odpowiednikiem dobrze znanego izomorfizmu stosunków arytmetycznych i geometrycznych, na którego podstawie można funkcje zmiennych liczbowych przedstawiać w postaci wykresów i rozwiązywać zagadnienia arytmetyczne graficznie lub odwrotnie — rozwiązywać zagadnienia geometryczne drogą analizy rachunkowej, jak to dzieje się w geometrii analitycznej. W różnych działach logiki można również z powodzeniem stosować metody graficzne, a teoria sylogizmu dostarcza pouczającego przykładu takiego postępowania, opartego na izomorfizmie logicznych stosunków między zakresami terminów i pewnych stosunków topologicznych.

Pierwsze próby badań tego rodzaju pojawiły się dopiero w XVIII w.; znane wykresy Eulera pochodzą z tego czasu (1761). Poprzednio posługiwano się ilustracjami rysunkowymi jedynie jako pomocami mnemotechnicznymi; taką rolę pełni kwadrat logiczny zdań kategorycznych lub starożytne schematy trzech figur sylogizmu kategorycznego. Myśl zaś, że można rozwiązywać zagadnienia logiczne geometrycznie pojawiła się dopiero w XIX w.; zrealizował ją bodaj jako pierwszy J. D. G e r g o n n e (*Essai de dialectique rationelle*, 1816) przeprowadzając klasyfikację stosunków między zakresami dwóch terminów na podstawie rozróżnienia położeń dwóch kół względem siebie, a systematycznie opracował E. S c h r ö d e r (*Vorlesungen über die Algebra der Logik*, 1890—1905). Warto też wspomnieć, że Fr. A. L a n g e (*Logische Studien*, 1877) wysnuł z podobieństwa stosunków logicznych i geometrycznych wnioski daleko idące, nawiązując do filozofii Kanta i szukając dla logiki podstawy w apriorycznych formach czasu i przestrzeni, podobnie jak to Kant czynił dla arytmetyki i geometrii.

Najprostsza metoda graficznego rozwiązywania sylogizmów polega na tym, by przedstawić graficznie wszystkie możliwe przypadki położenia wzajemnego zakresów S , M , P , jakie odpowiadają przesłankom, przy pomocy kół Eulera i zbadać, jak można P orzekać o S zgodnie we wszystkich tych przypadkach. Metoda ta jest zupełnie poprawna i ścisła, jest jednak kłopotliwa w stosowaniu i mało przejrzysta, wymaga bowiem rozpatrzenia znacznej liczby (do 10) alternatywnych schematów. Nie czyni przeto zadość potrzebom praktycznym.

Praktycznie dogorniejsza jest metoda posługująca się tzw. schematami J. V e n n a (*Symbolic Logic*, 1881). Schematy Venna służą jednak przede wszystkim innym celom niż rozwiązywanie sylogizmów i opierają się na założeniach algebry logicznej Boole'a (1847), teorii ogólniejszej od klasycznej teorii sylogizmu, dlatego stosując schematy Venna do rozwiązywania sylogizmów trzeba przyjąć pewne założenia zwięzające, które czynią posługiwanie się nią w niektórych przypadkach sprawą niezupełnie prostą.

Autor opracował metodę (*Logika*, 1949, s. 126), która posługuje się schematami Eulera (przy czym kształt figur jest obojętny) i szuka nie wprost stosunku między S i P , tzn. wzajemnego położenia tych zakresów określającego konkluzję, jak czyni się w metodzie omówionej na pierwszym miejscu, lecz tego zakresu przedmiotów S , o którym orzeka się w konkluzji. Znalazszy zaś ten zakres według prostej reguły dopiero stwierdzić można, w jakim pozostaje on stosunku do zakresu P . Wspomniana zaś reguła brzmi: a) Jeżeli obie przesłanki są twierdzące, to w konkluzji orzekamy o przedmiotach S należących do wspólnej części zakresów S - M - P , b) jeżeli większa przesłanka jest przecząca, to w kon-

kluzji orzeka się o przedmiotach S należących do wspólnej części zakresów $S-M$ -nie P , c) jeżeli mniejsza przesłanka jest przecząca, to w konkluzji orzeka się o przedmiotach należących do wspólnej części zakresów S -nie M -nie P . Warunkiem otrzymania konkluzji jest, aby przy wszelkich położeniach S , M , P , na jakie pozwalają przesłanki, istniała owa wspólna część zakresów; konkluzji natomiast nie ma, jeżeli schemat wzajemnego położenia zakresów pozwala na takie ich rozmieszczenie, przy którym owa wspólna część nie istnieje. Konkluzja jest ogólna, jeżeli owa wspólna część obejmuje cały zakres S , szczegółowa — w przypadku przeciwnym.

Wykreślamy zakresy terminów M i P według większej przesłanki, następnie zaś staramy się tak dobrać położenie zakresu S według mniejszej przesłanki, aby okazać, że zakres S -ów, o którym mowa w konkluzji, nie istnieje. Jeżeli to okaże się niemożliwe (co łatwo spostrzec), to dorysowujemy S w którymkolwiek z dopuszczalnych przez przesłankę przypadków, gdyż w każdym z nich zakres S -ów, o którym mowa w konkluzji, jest identyczny. Zacieniowawszy ten zakres, odczytamy konkluzję. Metoda pozwala zatem rozstrzygać czy przesłanki dają konkluzję oraz uzyskiwać tę konkluzję w sposób niezawodny. Jest ona nadto dostatecznie ogólna, aby ją można było stosować także do trybów nieklasycznych o zaprzeczonych terminach. W szczególności tryby takie otrzymuje się z dwóch przesłanek przeczących, przekształcając jedną z nich przez obwersję na zdanie twierdzące o zaprzeczonym orzeczniku i stosując następnie regułę b) lub c) dla wyznaczenia konkluzji.

Posiedzenie naukowe dnia 27 III 1954 r.

(wspólnie z Toruńskim Towarzystwem Filozoficznym)

Członek Wydziału I z y d o r a D a m b s k a przedstawia pracę własną:
Podział logiczny a definicja.

Posiedzenie naukowe dnia 31 VI 1954 r.

Członek Wydziału A n d r z e j L e w i c k i przedstawia pracę własną:
Mechanizmy analizy i odróżniania w świetle nauki Pawłowa.

Stanisław Gerstmann przedstawia pracę wspólną z H. Orlikowską i I. Stachnikówną: *Rozpoznawanie typów wyższej czynności nerwowej u dzieci w kieku szkolnym, cz. I. Rozpoznawanie typów przy pomocy obserwacji pośredniej i bezpośredniej.*

Posiedzenie naukowe dnia 18 X 1954 r.

(wspólnie z Toruńskim Towarzystwem Filozoficznym)

Członek Wydziału I z y d o r a D a m b s k a przedstawia pracę własną:
W sprawie pojęcia rozumienia.

Posiedzenie naukowe dnia 30 XI 1954 r.

(wspólnie z Toruńskim Towarzystwem Filozoficznym)

Członek Wydziału T a d e u s z C z e ż o w s k i przedstawia pracę własną: *O odwadze. W nawiązaniu do Arystotelesa. (Du courage. Réflexions sur les textes d'Aristote).*

Arystoteles omawia odwagę jako jedną z cnót kardynalnych w rozdziałach VI—IX księgi III *Etyki Nikomachejskiej*. Odważny jest, według Arystotelesa ten, kto wprawdzie obawia się rzeczy strasznych, lecz obawiając się ich słusznie, znosi je tak jak trzeba i jak tego godność wymaga. Rozdział VI mówi o tym, czym jest odwaga, w rozdziale VII zestawia się odwagę i jej przeciwieństwa — zuchwalstwo i tchórzostwo, rozdział VIII wylicza inne rodzaje odwagi: a) odwagę obywatelską, czyli odwagę z posłuszeństwa, b) odwagę płynącą z obycia się z niebezpieczeństwem, c) odwagę polegającą na zaufaniu do własnej przewagi, d) odwagę z nieświadomości niebezpieczeństwa; rozdział IX wreszcie rozważa stosunek odwagi do szczęścia i cierpienia, zgodnie z eudajmonistycznym nastawieniem etyki starożytnej.

Nawiązujemy do rozważań Arystotelesa, aby je rozwinąć i wprowadzić dalsze rozróżnienia. Zgodzimy się z Arystotelesem, że odwaga objawia się w niebezpieczeństwie. Niebezpieczeństwo zaś powstaje, gdy dążenie do uznanych za cenne celów wymaga walki bądź z wrogimi ludźmi, bądź z przeciwnymi siłami przyrody. Odwaga okazuje się zatem w dążeniu do celu pomimo niebezpieczeństwa, a nawet pewności największych ofiar osobistych. Tak rozumiany termin „odwaga” jest jednak dwuznaczny. W pierwszym znaczeniu odwaga jest dyspozycją psychiczną do odważnego postępowania, w drugim znaczeniu natomiast cechą opisową samego postępowania. Poza tym mamy w języku polskim dwa terminy bliskie znaczeniem: „odwaga” i „męstwo” — ten drugi lepiej odpowiada grekiemu „andreia”, urobionemu od „aner” czyli „mąż”. Termin odwaga ma zdaje się w języku potocznym szersze znaczenie niż męstwo, którego sens ma odcień etyczny dodatni oznaczający cnotę, podczas gdy odwaga niekiedy tego odcienia nie ma, może być „ślepa” lub „zwierzęca”. Arystoteles ma na myśli przede wszystkim męstwo jako cnotę — odwaga zaś obejmuje znaczeniem zarówno męstwo jak i pięć innych wyliczonych w rozdziale VIII odmian.

Odwaga jako dyspozycja psychiczna zawiera dwa składniki: 1) roztropność, która wskazuje wartość celu i wielkość niebezpieczeństwa, 2) wolę podtrzymującą dążenie do celu pomimo niebezpieczeństwa. Aby odwaga stała się męstwem, potrzebny jest jeszcze trzeci składnik, mianowicie zasada etyczna, która spośród celów o różnych wartościach moralnych nakazuje wybrać cel najlepszy. Oba dyspozycyjne składniki odwagi występują w mniejszym lub większym stopniu, który daje się ocenić według niezawodności, wytrwałości, skuteczności działania. Stąd też i odwaga może być mniejsza lub większa. Nadmiar lub przeciwnie brak jednego z obu składników odwagi przemienia ją w jej przeciwieństwa, których rozróżniamy nie dwa, jak u Arystotelesa, lecz cztery, mianowicie:

- I. a) Lekkomysłność, gdy brak roztropności powoduje narażanie się na niebezpieczeństwo dla celów błahych lub niedoceniając niebezpieczeństwa.
- b) Tchórzostwo, gdy brak woli do stawienia czoła niebezpieczeństwu.
- II. a) Zuchwałość, gdy nadmiar woli popycha do narażania się na niebezpieczeństwo przy zdawaniu sobie sprawy z jego grozy i małych widoków zwycięstwa.
- b) Ostrożność, gdy nadmiar roztropności hamuje działanie przez zbyt-
nie liczenie się z niebezpieczeństwem.

Termin odwaga w sensie opisowym przyjmuje różne odcienie znaczeniowe zależnie od okoliczności odważnego postępowania. Mówimy przeto o różnych rodzajach odwagi, mianowicie:

- 1) W zależności od motywów postępowania:
 - a) Odwaga instynktowna lub ślepa występuje, gdy postępowanie jest kierowane afektem lub namiętnością.
 - b) Odwaga obowiązku lub męstwo, gdy działanie płynie z nakazu obowiązku moralnego, dyktowanego przez świadomość odpowiedzialności.
- 2) W zależności od rodzaju walki i niebezpieczeństwa:
 - a) Odwaga wojskowa, w walce zbrojnej, wobec niebezpieczeństwa rany lub śmierci.
 - b) Odwaga cywilna, w walce przekonań naukowych, politycznych, społecznych, wobec niebezpieczeństwa prześladowań, potępienia przez opinię, utraty przywilejów i korzyści.
 - c) Odwaga zawodowa w walce z niebezpieczeństwami zawodu, jakim podlega lekarz, górnik, żeglarz, członek straży pożarnej, wobec niebezpieczeństwa choroby, kalectwa lub śmierci.
- 3) W zależności od stanu uczuciowego towarzyszącego walce:
 - a) Odwaga gorąca, gdy walczący przeżywa uniesienie bojowe i roz-

kosz walki, które przytłumiają obawę, jaką wzbudza świadomość niebezpieczeństwa.

- b) Odwaga zimna, gdy brak owych uczuć podniecających; przeciwnie pojawia się lęk skłaniający do ucieczki przed walką lub paraliżujący siły. Człowiek odważny na zimno potrafi jednak wolą zapanować nad lękiem i walczyć pomimo lęku w imię wartości, których broni.

Wyliczone trzy podziały, przeprowadzone według trzech różnych zasad, krzyżują się ze sobą i dają różne złożone typy odwagi.

Odwaga w sensie dyspozycyjnym podlega prawidłowościom. Oto niektóre spomiędzy nich:

1) Prawo wprawy: Odwagę można w sobie wyrobić przez obycie się z niebezpieczeństwem, a przeciwnie życie gnuśne, zniewieściałe, bez walki zmniejsza odwagę.

2) Prawo sugestii: Dobry przykład dodaje odwagi, przeciwnie zaś — tchórzliwe zachowanie się otoczenia odbiera ją.

3) Prawo sukcesu: Powodzenie w walce zwiększa odwagę, niepowodzenie ją odbiera.

4) Prawo wartości celu: Cennaść celu dodaje odwagi w dążeniu do niego.

Odwaga jest ceną społecznie zaletą charakteru i wyrabianie odwagi jest jednym z ważnych celów wychowawczych. Stosowane środki wychowawcze opierają się na wymienionych prawidłowościach. Odwaga wojskowa, wysuwana przez długie wieki od czasów starożytnych na miejsce naczelne, ustępuje tego miejsca w miarę rozwoju stosunków społecznych innym rodzajom odwagi: cywilnej i zawodowej. Każda z nich, jeżeli tylko do dobrych kieruje się celów, jest piękna i każda nakazuje szacunek dla tych, którzy ją posiadają.

POSIEDZENIA KOMISJI FILOLOGICZNEJ

(wspólnie z Oddziałem Toruńskim Tow. Literackiego im A. Mickiewicza)

Posiedzenie naukowe dnia 25 V 1954

Członek Wydziału **Konrad Górski** przedstawia pracę własną:
Zagadnienie emendacji tekstu Mickiewicza.

Posiedzenie naukowe dnia 22 X 1954 r.

Członek Wydziału **Walerian Preisner** przedstawia pracę własną:
Polski makaronista w początku XVII w, naśladowca Fatenga.

POSIEDZENIA KOMISJI HISTORII SZTUKI

Posiedzenie naukowe dnia 4 VI 1954 r.

Członek Wydziału T y m o n N i e s i o ł o w s k i przedstawia pracę własną: *Charakterystyka twórczości malarskiej Piotra Michałowskiego.*

Posiedzenie naukowe dnia 29 IX 1954 r.

Członek Wydziału Z b i g n i e w H o r n u n g przedstawia pracę własną: *W sprawie datowania posągu Zygmunta I w Kaplicy Jagiellońskiej na Wawelu.*

Posiedzenie naukowe dnia 27 X 1954 r.

Członek Wydziału J a d w i g a P u c i a t a - P a w ł o w s k a przedstawia pracę własną: *Studia malarskie Maksymiliana Antoniego Piotrowskiego i jego wędrówki artystyczne.*

Posiedzenie naukowe dnia 23 XI 1954 r.

Członek Wydziału J a d w i g a P u c i a t a - P a w ł o w s k a przedstawia pracę własną: *Okres królewiecki w twórczości M. A. Piotrowskiego.*

Posiedzenie naukowe dnia 8 XII 1954 r.

Z y g m u n t K r u s z e l n i c k i przedstawia pracę własną: *Obraz pa-syjny z kościoła św. Jakuba w Toruniu.*

W Y D Z I A Ł III

MATEMATYCZNO-PRZYRODNICZY

Posiedzenie naukowe dnia 27 XI 1954 r.

Członek Wydziału W ł a d y s ł a w D z i e w u l s k i przedstawia pracę T a d e u s z a R a k o w i e c k i e g o: *Wyznaczenie na powierzchni Ziemi punktu, w którym nastąpi całkowite zaćmienie Słońca w momencie t czasu uniwersalnego. (Localisation of a total solar eclipse on the Earth surface for a given moment).*

Zagadnienie to nie jest nowe. Istnieją wzory, które pozwalają przy pomocy tablic, umieszczanych w rocznikach astronomicznych, rozwiązywać to zagadnienie. Tym ciekawsza jest może próba, którą podjął autor, wyprowadzenia wzorów inną metodą niż dotychczas używana. Tkwi w tym nowy pomysł, konsekwentnie i bardzo zręcznie przeprowadzony na podstawie konstrukcji geometrycznych. W rezultacie metoda autora spro-

wadza się do kilku kolejnych przybliżeń. Przykład całkowitego zaćmienia Słońca z dnia 30 VI 1954, obserwowanego na wąskim pasie Polski, ilustruje tę metodę.

Członek Wydziału Władysław Dziewulski przedstawia pracę własną oraz Stefani Grudzińskiej: *Obserwacje wizualne cefeidy FM Aquilae. (Visual Observations of the Variable Star FM Aquilae).*

Członek Wydziału Władysław Dziewulski przedstawia pracę własną oraz Stefani Grudzińskiej: *Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej długo-okresowej R Cassiopeiae. (Visual Observations of the Long-Period Variable Star R Cassiopeiae).*

Członek Wydziału Władysław Dziewulski przedstawia pracę własną: *Obserwacje fotograficzne cefeidy SV Vulpeculae. (Photographic Observations of the Cepheid SV Vulpeculae).*

Członek Wydziału Władysław Dziewulski przedstawia pracę własną: *Obserwacje fotograficzne gwiazdy zaćmieniowej UV Leonis (Photographic Observations of the Eclipsing Star UV Leonis).*

(Prace zostały wydane w STUDIA SOCIETATIS SCIENTIARUM TORUNENSIS, Sectio F vol. I nr 1.)

Członek Wydziału Rajmund Galon przedstawia pracę Ludmiły Roszkówny: *Zagadnienie zasięgu stadium pomorskiego nad dolną Wisłą. (The Question of the Limits of the Pomeranian Phase on the Lower Vistula).*

(Praca została wydana w STUDIA j. w. Sectio C vol. IV nr 1).

Członek Wydziału Wilhelmina Iwanowska przedstawia pracę Haliny Tomasiak: *Spectrophotometric Criteria of the Stellar Population for the F, G, K Classes in Small Dispersion. (Kryteria spektrofotometryczne populacji gwiazdnych dla klas F, G, K w małej dyspersji)*

(Praca została wydana w STUDIA j. w. Sectio F vol. I nr 1)

Członek Wydziału Wilhelmina Iwanowska przedstawia prace Haliny Hutorowicz, Cecylii Iwaniszewskiej, Henryka Iwaniszewskiego, Andrzeja Lisickiego pod wspólnym tytułem: *Jasności fotograficzne gwiazd wybranych pól Drogi Mlecznej. (Photographic Stellar Magnitudes in selected Fields of Galaxy)*

Prace stanowią część I opracowania zagadnienia struktury Drogi Mlecznej (w gwiazdozbiorach Aquila-Sagitta i Cassiopeia), wykonywanego w wybranych polach i obejmują katalog jasności fotograficznych oko-

ło 6 000 gwiazd w tych polach. Katalog ten, którego opracowanie wymagało dużego nakładu pracy i czasu, stanowi podstawę do rozwiązania zagadnienia rozmieszczenia gwiazd i materii międzygwiazdowej w badanych okolicach Drogi Mlecznej.

(Prace zostały wydane w STUDIA, j. w. Sectio F vol. I nr 2,

Członek Wydziału Wilhelmina Iwanowska przedstawia prace Romana Ampla, Stanisława Gąski, Stefanii Grudzińskiej, Andrzeja Lisickiego pod wspólnym tytułem: *Jasności fotowizualne gwiazd w wybranych polach Drogi Mlecznej*. (*Photovisual Stellar Magnitudes in selected Fields in Galaxy*)

Prace stanowią część II podanego wyżej badania struktury Drogi Mlecznej. Obejmują one katalog 10 000 jasności wizualnych gwiazd wybranych okolic.

Członek Wydziału Wilhelmina Iwanowska przedstawia pracę Jana Gadowskiego: *Opracowanie gwiazdy podwójnej RZ Eridani*. (*Determination of new elements of RZ Eridani*).

Autor opracowuje obserwacje własne tej gwiazdy zaćmieniowej prowadzone od 1922 r. oraz wszystkie dostępne obserwacje wykonane przez innych autorów. Otrzymał on poprawne elementy i krzywą zmian blasku, następnie wyznaczył metodą Schnellera elementy orbity tej gwiazdy.

KOMISJA ASTRONOMICZNA

Na posiedzeniach referowano prace wykonywane w Obserwatorium Astronomicznym w Piwnicach.

Z działu gwiazd zmiennych zreferowano prace:

1. Wł. Dziewulski i S. Grudzińska — Obserwacje wizualne cefeidy FM Aquilae
2. — Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej długo-okresowej R Cassiopeiae;
3. Wł. Dziewulski — Obserwacje fotograficzne cefeidy SV Vulpeculae;
4. — Obserwacje fotograficzne gwiazdy zaćmieniowej UV Leonis

Szerszą dyskusję wywołała trzecia praca, gdyż cefeida SV Vulpeculae zmienia długość swego okresu. W 1952 r. B. Kukarkin wystąpił z pewną interpretacją tych zmian okresu. Praca toruńska podaje inną interpretację. W celu wyjaśnienia sprawy są prowadzone dalsze obserwacje.

Z dziedziny struktury Drogi Mlecznej.

5. C. Iwaniszewska — Wielkości fotograficzne gwiazd w jednym z czterech wybranych pól Drogi Mlecznej (pole konst. Sagitta)

KOMISJA MUZEUM KOPERNIKA

Badania prof. dra Karola Górskiego dotyczące ustalenia domu, w którym urodził się Mikołaj Kopernik zostały zakończone. Dom ten znajduje się przy ul. Kopernika nr 17.

Komisja kontynuuje starania o urządzenie w tym domu Muzeum Kopernikowskiego. Otrzymała też zapewnienie, że eksponaty Wystawy Kopernikowskiej w Toruniu, ofiarowane Muzeum Pomorskiemu, zostaną wykorzystane w Muzeum Kopernikowskim.

KOMISJA DO BADAŃ PRZYRODNICZYCH POMORZA I POJEZIERZA MAZURSKIEGO

W związku z reorganizacją badań naukowych PAU działalność Komisji częściowo została zahamowana. Członkowie Komisji wzięli udział w zebraniach zorganizowanych przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego i Polską Akademię Nauk, gdzie uzgadniano tematykę prac naukowych, jak również sposoby ich finansowania. Poszczególni członkowie Komisji otrzymali zlecenia od różnych instytucji i opracowali dla nich pewne tematy. Drugim torem, po którym płynęła koordynacja prac, były posiedzenia zespołów grup badawczych, na których uzgadniano metodykę i tematykę badań naukowych. W świetle tych faktów Komisja postanowiła w zmienionych warunkach ustalić na pierwszym posiedzeniu w 1955 r. taki plan pracy, który by nie groził dublowaniem zamierzeń i celów innych instytucji. Komisja postanowiła się ograniczyć wyłącznie do zagadnień regionalnych.

Spośród zespołów botanicznych badaniami fizjograficznymi zajmują się dwie grupy, jedna pod kierunkiem prof. dr J. Zabłockiego, a druga pod kierunkiem prof. dr J. Walasa. W pierwszej prof. dr W. Zabłocka i mgr I. Hołownia prowadzą badania nad grzybami Pomorza i Tatr; w grupie tej opracowuje się również monografię *Gasteromycetes* i szkodniki grzybie buraka cukrowego. Prof. dr J. Zabłocki w dalszym ciągu prowadzi badania nad florą trzeciorzędową Wieliczki; w tym samym kierunku pracował dr S. Kownas kontynuując badania flory trzeciorzędowej w Dobrzyniu nad Wisłą.

W drugiej grupie prowadzono zespołowe badania nad łąkami w dolinie Noteci przeprowadzając analizę florystyczną, ekologiczną, glebową i socjologiczną. Badaniami objęto teren między Mątwami koło Inowrocława a Nakłem. Z innych indywidualnych prac należy wymienić badania halofitów Kujaw, borów mieszanych Puszczy Tucholskiej, zespołów stepowych nad dolną Wisłą oraz badania nad łąkami i historią łąk występujących wokół jezior Skepskich. W badaniach zespołowych i indywi-

dualnych uczestniczą: mgr J. Wilkoniówna, mgr K. Kępczyński, mgr R. Bohr, mgr T. Małek i mgr J. Berndt.

W zakresie prac zoologicznych należy wymienić trzy grupy; pierwsza pod kierunkiem prof. dr H. Szarskiego prowadzi prace nad fauną kręgowców Pomorza. Mgr St. Strawiński i stud. H. Dubicka opracowują ptaki Torunia i okolicy. Mają już z tej dziedziny poważny dorobek. Mgr St. Strawiński jest poza tym bardzo czynny jako popularyzator naszej awifauny, o której wygłosił cały szereg referatów w różnych miastach woj. bydgoskiego. Student Poczopko zajmuje się rybami Wisły.

Druga grupa pod kierunkiem prof. dr J. Prüffera zajmuje się zwierzętami bezkręgowymi. Prof. dr J. Prüffer wspólnie z mgr E. Sołtysem opracowują w dalszym ciągu motyle Pomorza. Uzupełniali oni w bieżącym roku zbiory w okolicy Kartuz, Helu i Borów Tucholskich. Mgr Fr. Błażejewski przeprowadził badania nad biegaczami, wyznaczając w bieżącym roku południowo-wschodnią granicę zasięgu biegacza złocistego. Mgr A. Błażejewska kontynuowała badania nad *Cycadinae* okolic Torunia, a mgr K. Prüfferówna badania nad *Nitidulae* również w okolicach Torunia, ze szczególnym uwzględnieniem rodzaju *Meligethes*. Mgr A. Drozdowski zajmował się mięczakami woj. bydgoskiego kładąc szczególny nacisk na rozmieszczenie błotniarki moczarowej. Grupa studentów (Z. Cmoluch, M. Mikołajski, A. Sokołowska) prowadziła badania nad ryjkowcami upraw przemysłowych (rzepak, krokosz, kapusta abisyńska, lucerna).

Trzecia grupa pod kierunkiem prof. dr J. Mikulskiego zajmowała się przede wszystkim badaniami hydrobiologicznymi, z zakresu których należy wymienić badania zespołowe nad biocenozą jezior mazurskich i kujawskich. W badaniach tych uczestniczyli wszyscy pracownicy naukowcy i studenci. Badania są przeprowadzane w ciągu całego roku. Poza tym prof. dr J. Mikulski opracowuje faunę jętek, dr M. Gromadska *Thysanoptera*, mgr L. Klimek *Plecoptera* Pomorza i Tatr, mgr L. Bittel plankton (skorupiaki) różnych jezior.

Prof. dr M. Kołaczkowska prócz zagadnień teoretycznych opracowywała zagadnienia związane z tworzeniem się gipsu w pokładach trzeciorzędowych.

Prace geograficzne będą przedstawione w sprawozdaniu Komisji Geograficznej.

KOMISJA GEOGRAFICZNA

Komisja kontynuowała prace nad monografią geograficzną Ziemi Chełmińskiej. Dotąd opracowano szereg zagadnień z zakresu geografii fizycznej i ekonomicznej. Opracowania mają charakter kartograficzny

i tekstowy. W roku sprawozdawczym działalność badawcza była zahamowana z powodu braku kredytów. Mimo to dokonano uzupełnień na mapie geomorfologicznej, zakolorowano mapę hipsometryczną, kontynuowano studia nad rozwojem miast i zebrano dalsze materiały do geomorfologii badanego terenu. Zebrany materiał został zreferowany i przedyskutowany. Dalsze badania wymagają subwencji.

KOMISJA CHEMICZNA

Zakres działalności Komisji obejmował zebrania naukowe oraz współpracę z instytutami naukowymi i zakładami przemysłowymi.

W okresie sprawozdawczym zostało przedyskutowanych 6 referatów:

1. M. Czerniawski — Badania nad własnościami elektrochemicznymi garbników roślinnych;
1. W. Stachowicz — Wzbogacanie złóż potasowych;
3. W. Smutek — Zastosowanie chloraminy T w analizie chemicznej;
4. Z. Sierocki — Związki kompleksowe, pochodne fosforano-żelazowe;
5. A. Narębska — Synteza aminokwasów z zastosowaniem wymiennicy jonowych jako katalizatorów;
6. J. Skraga — własności garbujące ługów posulfitowych w zależności od stopnia dyspersji.

W Y D A W N I C T W A
TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU

SPRAWOZDANIA TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU

- Nr 1 (za okres 1.I.1947 — 30.VI.1948) Toruń, s. 179, zł 15,—
Nr 2 (za okres 1.VII. — 31.XII.1948) Toruń 1950, s. 88, zł 12,—
Nr 3 (za okres 1.I. — 31.XII. 1949) Toruń 1951, s. 107, zł 15,—
Nr 4 (za okres 1.I. — 31 XII.1950) Toruń 1952, s. 126, zł 18,—
Nr 5 (za okres 1.I. — 31.XII.1951) Toruń, 1953, s. 146, zł 12,—
Nr 6 (za okres 1.I. — 31.XII.1952) Toruń 1955, s. 136
KSIĘGA PAMIĄTKOWA 75-lecia TOW. NAUKOWEGO. Toruń 1952, s. 240 + 10 il.
i 2 mapy — zł 45,—.

ROCZNIKI TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU

- PAWŁOWSKI BRONISŁAW: Warszawa w roku 1809. Toruń 1948, s. 167 — Rocznik 45—50 zł 16,80.
ŚLASKI KAZIMIERZ: Dzieje Ziemi Kołobrzesckiej do czasów jej germanizacji. Toruń 1948, s. 116, mapa 1 — Rocznik 51, z. — zł 11,55.
BARTKOWIAK MARIAN: Towarzystwo Jaszczurcze w latach 1397—1437. Toruń 1948, s. 58 — Rocznik 51, z. 2 — zł 4,95.
OSMÓLSKA-PISKORSKA BOŻENA: Towarzystwo Pomocy Naukowej na Pomorzu, pół wieku istnienia i działalności 1848—1898. Toruń 1948, s. 218 — Rocznik 52, z. 1 zł 13,20.
CHWALIBIŃSKA JADWIGA: Ród Prusów w średniowieczu. Toruń 1948, s. 176, mapy 3 Rocznik 52, z. 2 — 18,90.
TYNC STANISŁAW: Dzieje Gimnazjum Toruńskiego. Tom II, Toruń 1949, s. 256 — Rocznik 53, z. 1 — zł 5,—
ZDRÓJKOWSKI ZBIGNIEW: „Praktyka kryminalna” Jakuba Czechowicza, jej źródła i system na tle rozwoju współczesnego prawa karnego Zachodniej Europy. Toruń 1949, s. 179, il. 4 — Rocznik 53, z. 2 — zł — 12,—.
MATYSIK STANISŁAW: Prawo nadbrzeżne (Ius naufragii). Studium z historii prawa morskiego. Toruń 1950, s. 266 — Rocznik 54, z. 1 — zł 18,—.
LECHICKA JADWIGA: Rola dziejowa Stanisława Leszczyńskiego oraz wybór z jego pism. Toruń 1951, s. 175 i 201 — Rocznik 54, z. 2 — zł 27,—.
KORANYI KAROL i JADWIGA: Bibliografia historyczno-prawna za lata 1937—1947. Toruń 1953, s. 248 + VII nlb. — Rocznik 55, z. 1 — zł 56,—.
BISKUP MARIAN: Stosunek Gdańska do Kazimierza Jagiellończyka i Polski w okresie wojny 13-letniej. (1454—1466). Toruń 1952, s. 240 — Rocznik 56, z. 1 — zł 30,—.
CIEŚLAK TADEUSZ: Bismarkowska ustawa antysocjalistyczna z 21 października 1878 r. Toruń 1952, s. 178 — Rocznik 56, z. 2 — zł 20,—.
GŁOWACKI WŁODZIMIERZ: Pierwszy polski słownik farmaceutyczny i jego autor Paweł Guldeniusz. Toruń 1953, s. 82 + 4 ilustr. — Rocznik 57, z. 1 — zł 12,—.

- GRUZIŃSKI TADEUSZ: Bolesław Szczodry, Zarys dziejów panowania. Część I. Toruń 1953, s. 214 — Rocznik 57 z. 2 — zł 29,—.
- BISKUP MARIAN, TOMCZAK ANDRZEJ: Mapy województwa pomorskiego w drugiej połowie XVI w. Toruń 1955, s. 180 + 2 mapy — Rocznik 58 z. 1 zł. 65,—.
- GUMOWSKI MARIAN: Mennica bydgoska. Toruń 1955, s. 283. — Rocznik 58 z. 2. zł 34,—.
- NAMYŚŁOWSKI WŁADYSŁAW: Historyczny zarys ustroju Policzy, Toruń 1956, s. 45 — Rocznik 59 z. 1. zł 6,—.

W d r u k u

- PISKORSKA HELENA: Organizacja władz i kancelarii m. Torunia do 1793 r. — Rocznik 59 z. 2.

PRACE PREHISTORYCZNE

- HOŁUBOWICZ WŁODZIMIERZ. Studia nad metodami badań warstw kulturowych w prehistorii polskiej. Toruń 1948, s. 208 nr 2 — zł 13,50,—.
- Gancarstwo wiejskie zachodnich terenów Białorusi. Toruń 1950, s. 283 14 il. + 2 mapy nr 3 — zł 30,—.

FONTES

- Korespondencja Hieronima Rozrażewskiego (2. VII. 1582—1600). Wyd. Czaplewski Paweł ks. Toruń 1939—1947, s. 635 — Fontes Tom 31 — zł 45,—.
- Inwentarz Aktów Sejmikowych Prus Królewskich (1600—1764), cz. I, II. Wyd. Górski Karol. Toruń 1950, cz. I. s. 250, cz. II 244 — Fontes Tom 34 — zł 22,50 (każda część)
- Formularz Jerzego, pisarza grodzkiego krakowskiego z lat 1399—1413. Wyd. Górski Karol. Toruń 1950, s. 113 — Fontes Tom 35 — zł 14,50,—.
- Inwentarz dóbr stołowych biskupstwa wrocławskiego z r. 1598. Wyd. Żytkowicz Leonid. Toruń 1950, s. 234 — Fontes Tom 36 — zł 24,—.
- Inwentarz dóbr stołowych biskupstwa wrocławskiego z r. 1582. Wyd. Żytkowicz Leonid. Toruń 1953, s. 394 — Fontes Tom 37 — zł 56,—.
- Inwentarze starostw puckiego i kościerskiego z XVI w. Wyd. Labuda Gerard. Toruń 1954, s. 232 + 2 mapki — Fontes 39. zł 20,15.
- Inwentarze dóbr biskupstwa chełmińskiego (1646 i 1676). Wyd. Mienicki Ryszard. Toruń 1955, s. 179 — Fontes 40. zł 21,—.
- Akta Stanów Prus Królewskich Tom I. Wyd. Górski Karol i Biskup Marian. Toruń 1955, s. 606 — Fontes 41. zł 90,—.

W d r u k u :

- Inwentarze dóbr biskupstwa wrocławskiego — Wyd. Żytkowicz Leonid — Fontes 38.
- Inwentarze dóbr biskupstwa chełmińskiego (1723—1747). Wyd. Mienicki Ryszard — Fontes 42.

FONTES SERIES II: ROTULI PHOTOGRAPHICI

- Recessus comitorum Terrae Prussiae Torunenses 1506—1653. Ed. Górski Carolus. Toruń 1948, Rotuli 1—12 Pars I-II Imag. 499.
- Matricularium Regni Casimiri IV Regis inceptorum et decretorum ab anno 1456 usque ad 1466. (Vol. II) Ed. Górski Carolus. Toruń 1949, Rotuli 13—16 Imag. 753.
- Acta Conventus Prussiae Ducalis (Landtags Acta) Ed. Górski Carolus. Toruń 1950:

alb anno	1541—1544.	Rotuli	17—25	Imag.	1555
" "	1546—1547.	"	26—32	"	1127
" "	1548—1549.	"	33—39	"	1110
anno	1564.	"	40—41	"	352
"	1565.	"	42—46	"	810
Acta Conventus Prussiae Ducalis (Landtags Acta) Ed. Górski Carolus et Porębska Cristina. Toruń 1951 :					
ab anno	1565—1568.	Rotuli	47—53	Imag.	1042
anno	1574.	"	54—60	"	994
"	1575.	"	61—67	"	1030
ab anno	1577—1579.	"	68—73	"	1072
" "	1582—1586.	"	74—78	"	666
anno	1584.	"	79—82	"	656
ab anno	1601—1605.	"	83—87	"	652
" "	1608—1612.	"	88—93	"	800
" "	1612—1613.	"	94—98	"	763
Acta Conventus Prussiae Ducalis (Landtags Acta) Ed. Górski Carolus et Porębska Cristina. Toruń 1952 :					
anno	1616	Rotuli	99—105	Imag.	1052
ab anno	1616—1618	"	106—110	"	911
anno	1618	"	111—117	"	1149
ab anno	1621—1626.	"	118—121	"	533
ano	1629.	Rotuli	122—123	Imag.	371
"	"	"	124—128	"	797
" "	1640—1641.	"	129—138	"	1768
" "	1661—1662.	"	139—148	"	1683
Acta Conventus Prussiae Ducalis (Landtags Acta) Ed. Górski Carolus et Porębska Cristina. Toruń 1953 :					
anno	1662	Rotuli	149—157	Imag.	1633
ab anno	1662—1663	"	158—170	"	2338
" "	1666—1670	"	171—175	"	774
" "	1669—1670	"	176—185	"	1806
" "	1670—1671	"	186—191	"	1131
" "	1671—1675	"	192—195	"	647
Acta Conventus Prussiae Ducalis (Landtags Acta) Ed. Porębska Cristina. Toruń 1954:					
ab anno	1672—1674	Rotuli	196—201	Imag.	1125
" "	1676—1679	"	202—205	"	805
" "	1679—1681	"	206—213	"	1301
" "	1680—1686	"	214—216	"	539
" "	1682—1688	"	217—227	"	1926
Acta Conventus Prussiae Ducalis (Landtags Acta) Ed. Porębska Cristina. Toruń 1955:					
ab anno	1688—1689 ver. I	Rotuli	228—229	Imag.	496
ab anno	1688—1699 ver. II	"	230—236	"	1213
" "	1688—1690	"	237—248	"	2207
anno	1690	"	249—252	"	688
"	1691	"	253—257	"	866
ab anno	1692—1694	"	258—261	"	743

ZAPISKI TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU

- TOM XI z. 5—12 Toruń 1939—1945, s. 50, zł 4,50.
TOM XII Toruń 1947, s. 100, zł 7,50.
TOM XIII — Pokłosie I-go Ogólnopolskiego Zjazdu Historyków Pomorza i Prus, odbytego w Toruniu w dniach 19—20 II 1947. Toruń 1948, s. 131, zł 8,55.
TOM XIV z. 1—4 Toruń 1948, s. 175, zł 15,—.
TOM XV z. 1—2. Toruń 1949, s. 222, zł 5,—.
TOM XV z. 3—4. Toruń 1950, s. 168, zł 3,—.
TOM XVI z. 1—4. Toruń 1950, s. 170, zł 10,—.
TOM XVII z. 1—2. Toruń 1951, s. 103, zł 3,—.
TOM XVII z. 3—4. Toruń 1952, s. 139, zł 5,—.
TOM XVIII z. 1—4. Toruń 1953, s. 255, zł 15,—.
TOM XIX z. 1—4. Toruń 1953, s. 400, zł 35,—.
TOM XX z. 1—4. Toruń 1955, s. 475, zł 60,—.
TOM XXI z. 1—2. Toruń 1956, s. 355. zł 47,—. 50,—.
TOM XXI z. 3—4 Toruń 1956, s. 364.

PRACE WYDZIAŁU FILOLOGICZNO-FILOZOFICZNEGO

- RUTSKI JAN: Doktryna Hume'a o prawdopodobieństwie. Uwagi w sprawie jej interpretacji. Toruń 1948, s. 53, Tom I, z. 1, zł 5,70.
SŁAWIŃSKA IRENA: Tragedia w epocę Młodej Polski. (Z zagadnień struktury dramatu). Toruń 1948, s. 184. Tom I, z. 2, zł 11,25.
MIROWICZ ANATOL: O grupach syntaktycznych z przydawką. Toruń 1948, s. 130. Tom I, z. 3, zł 12,45.
SREBRNY STEPHANUS: Critica et exegetica in Aeschylum. Toruń 1950, s. 60. Tom II, z. 1, zł 7,80.
KRYSIŃCZAK-JÓZEFOWICZOWA BARBARA: De quisbusdam Plauti exemplaribus Graecis. Toruń 1949, s. 109. Tom II, z. 2, zł 10,50.
ZGORZELSKI CZESŁAW: Duma — poprzedniczka ballady. Toruń 1949, s. 308. Tom II, z. 3, zł 18,—.
PREISNER WALERIAN: Stosunki literackie polsko-włoskie w latach 1800—1939 w świetle bibliografii. Toruń 1949, s. 292. Tom III, z. 1, zł 22,80.
HRABEC STEFAN: Elementy kresowe w języku niektórych pisarzy polskich XVI i XVII w. Toruń 1949, s. 160. Tom III, z. 2, zł 13,50.
LEWICKI ANDRZEJ: Zapominanie nazwisk. Toruń 1950, s. 190. Tom III, z. 3, zł 24,—.
SKIMINA STANISŁAW: Persjusz w Polsce. Toruń 1952, s. 74. Tom IV, z. 1, zł 18,—.
MAKOWIECKI TADEUSZ: Muzyka w twórczości Wyspiańskiego, Toruń 1955, s. 108. Tom IV, z. 2, zł 14,—.
STRZAŁKOWSKA MARIA: Saint-Amant poète du baroque français, Toruń 1955, s. 116. Tom IV, z. 3, zł 14,—.
WALENTYNOWICZ MARIA: Działalność pedagogiczna bibliotekarza, Toruń 1956, s. 260. Tom V z. 1. zł 16,50.
GERSTMANN STANISŁAW: Wpływ rodziców na zaburzenia emocjonalności uczniów, Toruń 1956, s. 180. Tom V z. 2. zł 23,—.
Praca zbiorowa: Tadeusz Makowiecki, Toruń 1956, s. 81, Tom V, z. 3, zł 10,—.
HUTNIKIEWICZ ARTUR: Żeromski i naturalizm, Toruń 1956, s. 208. Tom VI, z. 1.

WYDAWNICTWA WYDZIAŁU MATEMATYCZNO-PRZYRODNICZEGO

HURYNOWICZ JANINA: Wpływ niektórych środków nasennych i narkotycznych na zmiany chronakcyjnej pobudliwości układu błędnikowego u królików. Toruń 1947, s. 95, zł 6,—.

PRUFFER JAN: Studia nad motylami Wileńszczyzny. Toruń 1947, s. 490 tab. 1.

PRUFFER JAN: Studia nad motylami Wileńszczyzny. Toruń 1948, indeks, s. 46 (2 tomy zł 33,30).

STUDIA SOCIETATIS SCIENTIARUM TORUNENSIS

Sectio A (mathematica — physica)

Volumen I.

JĄSKOWSKI STANISŁAW: Trois contributions au calcul des propositions bivalent. (Trzy przyczynki do dwuwartościowego rachunku zdań), Toruń 1948, s. 15. Vol. I, nr 1.

— Sur les variables propositionnelles dépendantes. (O zmiennych zdaniowych zależnych), 1948, s. 5 Vol. I, nr 2.

— Sur certains groupes formés de classes d'ensembles et leur application aux définitions de nombres. (O pewnych grupach klas zbiorów i ich zastosowaniu do definicji liczb), 1948, s. 13. Vol. I, nr 3.

SKORKO EUGENIUSZ: O pewnych własnościach optycznych kryształów chryzenu i antracenu zabarwionych naftacenenem, 1948, s. 20. Vol. I, nr 4.

JĄSKOWSKI STANISŁAW: Rachunek zdań dla systemów dedukcyjnych sprzecznych 1948, s. 21. Vol. I, nr 5.

TURCZYŃSKI WACŁAW: Wyznaczanie stałych optycznych metali w części widzialnej widma i w nadfiolecie, 1949, s. 21. Vol. I, nr 6.

STENZ EDWARD: Zagadnienie klimatów suchych w świetle wyparowania, 1949, s. 68. Vol. I, nr 7.

JĄSKOWSKI STANISŁAW: O koniunkcji dyskusyjnej w rachunku zdań dla systemów dedukcyjnych sprzecznych, 1949, s. 2. Vol. I, nr 8 (tom zł 15,—).

Volumen II.

HOHENDORF EUGENIUSZ: Dotychczasowe metody obliczeń dzielnika opadowego a metoda średnich dziesięcioletnich, Toruń 1949, s. 64. Vol. II, nr 1.

CZEŻOWSKI TADEUSZ: Przyczynek do sylogistyki Arystotelesa, 1950, s. 12. Vol. II, nr 2.

JĄSKOWSKI STANISŁAW: O interpretacjach zdań kategoriycznych Arystotelesa w rachunku predykatów, 1950, s. 14. Vol. II, nr 3.

GORCZYŃSKI WŁADYSŁAW: O insolacji Gdańska, Sopotu i Gdyni w porównaniu z Warszawą, 1951, s. 28. Vol. II, nr 4.

— O wahaniach długoletnich wysokości rocznej opadów i dzielnika opadowego, 1951, s. 14. Vol. II, nr 5.

HANUSOWA WANDA: Oscylator torsyjny, 1951, s. 48 Vol. II, nr 6. (tom zł 23,50).

Volumen III.

RZEWUSKI JAN: On the interaction of Particles in Feynman's Theory. O oddziaływaniu pomiędzy cząstkami w teorii Feynmana, Toruń 1951, s. 13. Vol. III, nr 1.

- IWANOWSKA WILHELMINA: A Spectrophotometric Study of RR Lyrae Type Variables. Badania spektrofotometryczne gwiazd typu RR Lyrae.
- TOMASIK HALINA: An attempt at Establishing a Colour Temperature Scale for Some High Velocity Stars from the Slope of Their Photographic Energy Curves. Fotograficzne gradienty gwiazd szybkich .
- ŁUBIENSKA-IWANISZEWSKA CECYLIA: Some Physical and Kinematical Properties of the RR Lyrae Type Variables. Cechy fizyczne i kinematyczne gwiazd typu RR Lyrae, 1953, s. 36. Vol. III, nr 2.
- OLSZEWSKI JAN: O elektrostatycznym oddziaływaniu neutronu z elektronem, 1953, s. 22. Vol. III, nr 3.
- RAYSKI JERZY: Simple Examples of Failure of the Standart Perturbation Methods. Proste przykłady niestosowalności rachunku zaburzeń w kwantowej teorii pola. — Remarks on Gauge Invariance. Uwagi o niezmienności elektromagnetycznej, 1953, s. 20. Vol. III, nr 4.
- DZIEWULSKI WŁADYSŁAW: Motions of High Velocity Stars. Part II — Ruchy gwiazd szybkich. Część II.
— On the Determination of Vertices from the Peculiar Motions of Subdwarfs. O wyznaczaniu kierunków wertexów na podstawie ruchów swoistych gwiazd podkarłów.
- RAKOWIECKI TADEUSZ: Formules pour le calcul de l'orbite et de l'ephéméride d'une binaire visuelle — Wzory w celu wyznaczenia orbity i efemerydy gwiazdy podwójnej wizualnej.
- DZIEWULSKI WŁADYSŁAW: Photographic Observations of the Short-Period Variable UZ Leonis — Obserwacje fotograficzne gwiazdy zmiennej krótko-okresowej UZ Leonis.
— Photographic Observations of the Short-Period Variable TV Leonis — Obserwacje fotograficzne gwiazdy krótko-okresowej TV Leonis.
— Photographic Observations of the Short-Period Variable RY Comae — Obserwacje fotograficzne gwiazdy zmiennej krótko-okresowej RY Comae.
— Photographic Observations of the Variable Stars SV Vulpeculae — Obserwacje fotograficzne gwiazdy zmiennej SV Vulpeculae.
— Visual Observations of the Variable Star XZ Draconis. — Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej XZ Draconis.
— Visual Observations of the Long-Period Variable Star χ Cygni — Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej długo—okresowej Cygni, 1953, s. 44 Vol. III nr 5 (tom zł 21,—).

Volumen IV

- ANTONOWICZ KAZIMIERZ: Przyrząd do całkowania równania Schrödingera, Toruń 1955, s. 24, zł 3,—. Vol. IV nr 1.

Sectio B (chemia)

Volumen I.

- TOMASZEWICZ-MATYSIKOWA ZOFIA: Przejście od alfa-pinenu do borneolów, Toruń 1954, s. 16. Vol. I, nr 1.
- KRUPOWICZ JAN: Działanie roztworu kwasu siarkowego w etanolu na d- Δ^3 karen 1954. s. 10, Vol. I, nr 2.

GRONOWSKA JANINA — Działanie fenolanów na chlorek bornylu. Toruń 1955, s. 16, Vol. I, nr 3.

W d r u k u

KONECZNY HENRYK: Wpływ wzrostu stężenia kwasów na proces karbonizacji, vol. I, nr 4.

Sectio C (geographia — geologia)

Volumen I.

ROSZKÓWNA LUDMIŁA: Oz Chełmżyński, Toruń 1951, s. 16. Vol. I, nr 1.

KOC LUCJAN: Osadnictwo Wybrzeża na wschód od Darłowa, 1951, s. 23. Vol. I, nr 2.

POLAKIEWICZÓWNA MARIA: Z badań nad zapleczem gospodarczym Torunia, 1951, s. 26. Vol. I, nr 3.

HOHENDORF EUGENIUSZ: Klimat Ziemi Chełmińskiej w świetle potrzeb rolnictwa, 1952, s. 38. Vol. I, nr 4.

GALON RAJMUND: Formy polodowcowe okolic Więcborka, 1952, s. 29 + 5 ilustr. + mapa.

GALON RAJMUND: Morfologia doliny i zandru Brdy. 1953, s. 58 + 4 mapy. Vol. I, nr 6 (tom zł 45,—).

Volumen II.

GORCZYŃSKI WŁADYSŁAW: Czas trwania usłonecznienia w Toruniu na tle usłonecznienia Polski i Europy. Toruń 1955, s. 34. Vol. II, nr 1.

ROSZKÓWNA LUDMIŁA: Moreny czołowe zachodniego Pojezierza Mazurskiego. Toruń 1955, s. 112 + 3 mapki + 7 wkł. Vo I.II, nr 2 (tom zł 22,50).

W d r u k u

ROSZKÓWNA LUDMIŁA: Zagadnienie zasięgu stadium pomorskiego nad dolną Wisłą, vol. III, nr 1.

BARCZYK WIESŁAW: O utworach górnokredowych na Bonarce pod Krakowem, vol. III nr 2.

Sectio D (botanica)

Volumen I.

SIENICKA ANTONINA: Włoski na zoocecidiach wywołanych przez *Myzus ribis* L. na porzeczkach (*Ribes*) Toruń 1950, s. 48. Vol. I, nr 1.

ZABŁOCCY WANDA i JAN: Wnętrzniaki polskie, cz. I, 1951, s. 22. Vol. I, nr 2.

KOWNAS STEFAN: Trzyczorzędowe drewna z Dobrzynia n/Wisłą, 1951, s. 55. Vol. I, nr 3 (tom zł 16,—).

W d r u k u

SIENICKA ANTONINA: Mieszkańce fiołków (*Viola*) z grupy *Tricolores* cz. I, vol. III nr 1.

NAWOJSKA HALINA: Materiały do zoocecidiologii Torunia i jego okolic, vol. III, nr 2.

Sectio E (zologia)

Volumen I.

WENGRIS JANINA: Badania nad rozmieszczeniem mrowisk w zależności od warunków ekologicznych, Toruń 1948, s. 79 z tablicami. Vol. I, nr 1.

- PRUFFER JAN: Z badań nad kornikami lasu Zakretowego pod Wilnem, 1948, s. 40 z tablicami. Vol. I, nr 2.
- OGIJEWICZ BORYS: Układ nerwowo-czuciowy i narządy zmysłowe odnóży chrząszczy, 1948, s. 50 z tablicami. Vol. I, nr 3.
- WENGRIS JANINA: Rośliniarki (*Tenthredinidae*) okolic Oszmiany, 1948, s. 19. Vol. I, nr 4.
- PRUFFER JAN: Przyczynek do znajomości motyli Wołynia, 1948, s. 5. Vol. I, nr 5.
- MARKIEWICZ ELEONORA: Przyczynek do badań nad zimowaniem w podłożu leśnym niektórych zwierząt bezkręgowych ze specjalnym uwzględnieniem chrząszczy, 1948, s. 29. Vol. I, nr 6 (tom zł 18,—).

Volumen II.

- KLIMEK LUCJAN: Ważki (*Odonata*) Województwa Pomorskiego. Toruń 1949, s. 16. Vol. II, nr 1
- GROMADSKA MELITYNA: Wpływ temperatur stałych i przemennych na ilość wyprodukowanego CO² przez poczwarki różnych owadów, 1949, s. 28. Vol. II, nr 2,
- RACIĘCKA MARIA: Z badań nad unerwieniem kończyn u larw *Molanna angustata* Curt. (Trich.), 1949, s. 75. Vol. II, nr 3.
- MIKULSKI J. St.: Uwagi o zastosowaniu wskaźników środowiskowych Stanley'a w ekologii płazów, 1949, s. 8. Vol. II, nr 4.
- PRUFFER JAN i SOŁTYS EDWARD: O niektórych nowych lub rzadkich motylach Pomorza, 1950, s. 15. Vol. II, nr 5.
- PRUFFER JAN: O pewnych właściwościach entomofauny rezerwatu cisowego Wierchlas, 1950, s. 32. Vol. II, nr 6 (tom zł 15,—).

Volumen III.

- MICHNIEWSKA ZOFIA i SKIRGAJŁO GRAŻYNA: Układ naczyń krwionośnych u rzekotki (*Hyla alborea* L.), Toruń. Vol. III, nr 1.
- TARWID KAZIMIERZ: Próba charakterystyki zespołu komarów puszczy Kampińskiej, Vol. III, nr 2.
- SZUDARSKI MARAN: The effect of coloured light on the physiological state of the melanophores in the flounder. Wpływ różnobarwnego światła na stan fizjologiczny melanoforów u storni, 1953, s. 10 + 2 ilustr. Vol. III, nr 3.

W druku

- CHICEWICZ MIROSŁAW: The response to light of the white pigmentary cells Vol. III, nr 4.
- BŁĄŻEJEWSKI FRANCISZEK: Nowe wiadomości o występowaniu biegacza złocistego *Carabus (Autocarabus) Auratus* L. Vol. III, nr 5.
- MICHNIEWSKA-PREDYGIER ZOFIA i PIGOŃ ADAM: Wczesne stadia rozwojowe u *Rana temporaria* L. *R. terrestris* Andr. *R. esculenta* L. i *Bufo bufo* L. Vol. III, nr 6.
- BRODOWA GRAŻYNA: Unaczynienie powierzchni oddechowych traszki górskiej (*Triturus alpestris* Laur.) Vol. III, nr 7.
- SZARSKI HENRYK i współpracownicy: Układ trawienny leszcza (*Abramis brama* L. Vol. III, nr 8.

Sectio F (astronomia)

Volumen I

- DZIEWULSKI WŁ., GRUDZIŃSKA S., BURNICKS A.: Visual and photographic observations of the variable stars (Obserwacje wizualne i fotograficzne różnych gwiazd).
TOMASIK HALINA: Spectrophotometric criteria of the Stellar Population for the F, G, K Classe in small dispersion (Kryteria spektrofotometryczne populacji gwiazdnych dla klas F, G, K w małej dyspersji), 1956, s. 34. Vol. I, nr 1.

W druku

- Praca zbiorowa: A Study of galactic Structure in four selected Fields in Aquila Sagitta and Cassiopeia Part I. (Badania struktury Drogi Mlecznej w wybranych polach w gwiazdozbiorach Aquila-Sagitta i Cassiopeia cz. I) 1956, s. 40, Vol. I, nr 2.

Supplementum I.

(zawiera rezultaty badań zespołowych wydmy Zadroże pod Toruniem)

- OKOŁOWICZ WINCENTY: Opis geograficzny wydmy Zadroże, s. 8.
GAJDÓWNA EUGENIA: Badania piasku wydmy Zadroże, s. 4.
ŁOSIŃSKI J., MIKULSKI J. St.: Obserwacje mikroklimatyczne na wydmie Zadroże koło Torunia, s. 11.
ANIKIEJÓWNA CZ., GÓRSKA J.: Stosunki florystyczne i fitosocjologiczne wydmy Zadroże, s. 10.
LEWANDOWSKI JERZY: Grzyby wydmy Zadroże, s. 2.
PŁOSKONIÓWNA MARIA: Galasy wydmy Zadroże, s. 2.
PRUFFER JAN: Badania zoocenozy wydmy Zadroże, s. 16.
GROMADSKA MELITYNA: Fauna kwiatów wydmy Zadroże, s. 25.
SOŁTYS EDWARD: Motyle wydmy Zadroże (*Macrolepidoptera*), s. 5, (Toruń 1949, zł 7,50).

Supplementum II.

(poświęcony pamięci Mieczysława Limanowskiego).

- LIMANOWSKI MIECZYŚLAW: O Tatrach, s. 16.
PASSENDORFER EDWARD: M. Limanowski jako geolog, s. 14.
GALON RAJMUND: M. Limanowski jako geograf, s. 3.
GOETEL WALERY: Wspomnienie o Limanowskim, s. 4.
STECKI KONSTANTY: Wspomnienie, s. 6.
GÓRSKI KONRAD: O stosunku M. Limanowskiego do dzieł literackich, s. 6.
SREBRNY STEFAN: Limanowski w Reducie, s. 16.
ZNAMIEROWSKA-PRUFFEROWA MARIA: Limanowski — twórca widowiska baśniowego, s. 7.
ROSZKÓWNA LUDMIŁA: Ze wspomnień uczenicy prof. M. Limanowskiego, s. 4 (Toruń 1950, zł 3,—).

Supplementum III.

- KOŁACZKOWSKA MARIA: 32 klasy krystalograficzne, Toruń 1950, s. 61 zł 9,—.

Supplementum V.

- CHURSKI ZYGMUNT: Jezioro Mukrz i jego okolice, s. 12 + 1 mapa.

BIULETYN OBSERWATORIUM ASTRONOMICZNEGO
UNIwersytetu M. Kopernika w Toruniu

(Bulletin of the Astronomical Observatory of N. Copernicus University in Toruń)

Nr 4 (1948)

- RAKOWIECKI TADEUSZ: Détermination de l'orbite d'une binaire spectroscopique à l'aide de deux positions.
(Wyznaczenie toru podwójnej gwiazdy spektroskopowej z dwu pozycji), s. 11.
- DZIEWULSKI WŁADYSŁAW: Visual observations of the variable star SZ Cygni.
(Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej SZ Cygni), s. 1.
— Visual observations of the variable star RZ Cephei.
(Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej RZ Cephei), s. 2 (zł 2,10).
- SZELIGOWSKI STANISŁAW: Perturbacje wiekowe małej planety „Amor” (1221), wywołane działaniem ośmiu wielkich planet.
(Secular perturbations of Amor (1221), arising from the actions of the eight Major Planets), s. 8 .
- DZIEWULSKI WŁ.: Secular perturbations of the Minor Planet (1474), arising from action of the eight Major Planets. (Supplement).
(Perturbacje wiekowe planetoidy (1474), wywołane działaniem ośmiu planet Dodatek). s. 1.
- DZIEWULSKI WŁ. and IWANOWSKA W.: Visual observations of the variable star RX Aurigae.
(Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej RX Aurigae), s. 2.
- DZIEWULSKA ANIELA: Reduction of the visual observations of the variable star RW Cassiopeiae.
(Opracowanie obserwacji wizualnych gwiazdy zmiennej RW Cassiopeiae), s. 2.
— Reduction of the visual observations of the variable AH Cephei.
(Opracowanie obserwacji wizualnych gwiazdy zmiennej AH Cephei), s. 2. (zł 2,10).

Nr 6 (1948)

- DZIEWULSKI WŁADYSŁAW: Photographic observations of the variable star X Cygni.
(Obserwacje fotograficzne gwiazdy zmiennej X Cygni), s. 7.
- DZIEWULSKI WŁADYSŁAW — IWANOWSKA WILHELMINA: Visual observations of the variable star X Cygni.
(Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej X Cygni), s. 4.
- DZIEWULSKI WŁADYSŁAW: Visual observations of the variable star S Sagittae.
(Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej S Sagittae), s. 3.
— Observations of the long-period variable star X Cygni.
(Obserwacje gwiazdy długo-okresowej X Cygni), s. 2.
— Observations of meteors.
(Obserwacje meteorów), s. 1 (zł 2,10).

Nr 7 (1949)

- DZIEWULSKI WŁADYSŁAW: Perturbacje wiekowe planetoidy (1009) Syreny wywołane działaniem Marsa, s. 5.
- GADZIKOWSKA H.: Perturbacje wiekowe planetoidy (1009) Syreny wywołane działaniem Wenus, s. 1.

- IWANISZEWSKI H.: Perturbacje wiekowe planetoidy (1009) wywołane działaniem Neptuna, s. 2.
- DZIEWULSKI WŁ.: Perturbacje wiekowe planetoidy (1009) wywołane działaniem Merkurego, Ziemi, Jowisza, Saturna i Urana, s. 2.
- Perturbacje wiekowe planetoidy (1009) wywołane działaniem ośmiu wielkich planet, s. 2.
- Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej X Cygni, s. 2.
- Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej V 367 Cygni, s. 3.
- Obserwacje meteorów, s. 2 (zł 2,10).

Nr 8 (1950)

Ś. p. Marian Kaźmierczak

- DZIEWULSKI WŁ., ŁUBIENSKA C. and IWANISZEWSKI H.: Visual Observations of the Long-period Variable Star X Cygni.
 Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej długo-okresowej X Cygni, s. 2.
- DZIEWULSKI WŁ. and IWANOWSKA W.: Visual Observations of the Variable Star KR Cygni.
 Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej KR Cygni, s. 2.
- DZIEWULSKI WŁ.: Visual Observations of the Variable Star CD Cygni.
 Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej CD Cygni, s. 2 (zł 2,10).

Nr 9 (1950)

- Profesor dr Władysław Dziewulski, Rys biograficzny (W. Iwanowska), s. 3.
 Profesor dr Władysław Dziewulski, Biographical Note, s. 10.
- ZONN W.: Apical Motion of the Eclipsing Binary CO Lacertae.
 Ruch linii apsydów gwiazdy zmiennej CO Lacertae, s. 7.
- IWANOWSKA W.: The Spectrophotometric Study of Some High Velocity Stars.
 Badania spektrofotometryczne gwiazd szybkich, s. 14.
- ŁUBIENSKA C.: On the Phase Difference between the Light Curves and the Radial Velocity Curves of Cepheids.
 O różnicy faz pomiędzy krzywą jasnością a krzywą prędkości radialnych cefeid, s. 5.
- GADZIKOWSKA H. and IWANISZEWSKI H.: The Sun's Motion relative to the Double Stars. Ruch słońca w przestrzeni w odniesieniu do gwiazd podwójnych, s. 3 (zł 12,—).

Nr 10 (1951)

- DZIEWULSKI WŁ.: The motions of the High Velocity Stars Part. I.
 Ruch gwiazd szybkich. Część I, s. 8.
- DZIEWULSKI WŁ. and ŁUBIENSKA C.: Visual Observations of the Long-Period Variable Star X Cygni.
 Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej długo-okresowej X Cygni, s. 1.
- DZIEWULSKI WŁ.: Visual Observations of the Long-Period Star o Ceti.
 Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej długo-okresowej o Ceti, s. 1.
- SERKOWSKI K.: Minima of the Eclipsing Variable SW Lacertae.
 Minima gwiazdy zaćmionej SW Lacertae, s. 1.

PIĄTKOWSKA R.: Visual Observations of the Variable Star TT Herculis.

Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej TT Herculis, s. 1.

DZIEWULSKI WŁ.: Visual Observations of the Variable Star SU Draconis.

Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej SU Draconis, s. 1.

DZIEWULSKI WŁ.: Visual Observations of the Variable Star SW Draconis.

Obserwacje wizualne gwiazdy zmiennej SW Draconis, s. 1.

LISICKI A.: A New Variable in the Pleiades.

Nowa gwiazda zmienna w Plejadach, s. 1 (zł 5,—) .

